—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ЛіМ

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
20
ЛІСТАПАДА
1992 г.
№ 47 (3665)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 1 рубель.
(Па падпісцы — 10 кап.)

КУФЭРАК ПАМЯЦІ

Марыя ПАНКОВА: «Дзіўна, гэта колькі яшчэ гадоў назад тут чулася сакавітая родная мова, цяпер жа... На мяне і на малую тут глядзяць як на прышэльцаў з космасу: «Як гэта ты, Маня, у горадзе жывеш, а размаўляеш не па-гарадскому!» І малую выдрэсіравала так! А Бо-о, а Бо-о, як жа яна вучыцца ў цябе будзе, калі ўсе цяпер па-руску гавораць! Яна ж белай варонай у цябе будзе».

СТАРОНКІ 5, 12

КЛІЧ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Апавяданне Яўгена КУРТО.

СТАРОНКІ 8—9

МУЗЫКА МЕЖАЎ НЕ ВЕДАЕ...

Гутарка з мастацкім кіраўніком Белдзяржфілармоніі Юрыем ГІЛЬДЗЮКОМ перад адкрыццём фестывалю «Беларуская музычная восень».

СТАРОНКІ 10—11

БАЛЬ ШЧАСЛІВЫХ ПАПЯЛУШАК

«Хэло, Долі!» у Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі Беларусі.

СТАРОНКА 11

БЕЛАРУС У КАМАНДЗЕ «ЛЕНД-ЛІЗА»

Валянцін ЛУКАШОЎ: «Бацька, як расказвалі пасля працаваўшыя побач з ім супрацоўнікі, стаў душэўным цэнтрам савецкай місіі: да яго гарнуліся савецкія людзі, што знаходзіліся там. Ад яго зыходзіла цвёрдая, спакойная ўпэўненасць, якая нараджала надзею».

СТАРОНКІ 14—15

ВУЧОНЫ-ПЕДАГОГ Іван САМКОВІЧ

«Мартыралог Беларусі»: вяртанне забытага імя.

СТАРОНКА 16

Сёлета ўгодкі Слуцкага паўстання (лістапад-снежань 1920 года) Беларусь адзначае яшчэ неафіцыйна, але ўжо адкрыта. Тады, больш як 70 год назад, лёс не быў літасцівым да нашай дзяржавы: мы не змаглі стварыць нацыянальнае войска, якое магло б абараніць Беларускую Народную Рэспубліку, супрацьстаяць інтэрвентам з Усходу і Захаду.

Слуцкія паўстанцы падзялілі трагічны лёс сваіх папярэднікаў — паўстанцаў Касцюшкі і Каліноўскага. З горкага вопыту трэба рабіць высновы. Зразумела, сёння іншы час. У канцы XX стагоддзя наяўнасць у дзяржавы войска яшчэ не гарантуе суверэнітэту. Але ж і без войска не можа быць незалежнасці, асабліва для Беларусі — краіны ў цэнтры Еўропы.

Афіцэры Беларускага згуртавання вайскоўцаў бачаць сваёй галоўнай мэтай выхаванне воіна-патрыёта, бо толькі патрыёту можна даверыць зброю.

Гэты здымак зроблены 8 верасня 1992 года ў Менску на плошчы Незалежнасці. Нашы чытачы памятаюць, што ў той дзень адбылося сімвалічнае прынясенне прысягі на вернасць народу Беларусі афіцэрамі БЗВ і вайскоўцамі запасу. Першы справа — старшыня БЗВ падпалкоўнік М. Статкевіч.

Фота У. КАРМІЛКІНА.

Кола Дзён

На мінулым тыдні пацярпела крах чарговая кабінетная ідэя. Паколькі зараз адчуваюцца вялікія цяжкасці з дробнай манетай, было вырашана правесці, так бы мовіць, рэвальвацыю медных капеек, падняўшы іх вартасць у 10 разоў. Усяго праз некалькі дзён эксперымент давялося спыніць, бо на такую колькасць медзякоў, якая назапасілася ў пакупнікоў, гандаль, відаць, не разлічваў.

Цяжка сказаць, у чым быў сэнс эксперымента і ці не паспеў нехта пагрэць на ім рукі.

Зрэшты, праблему з дробяззю трэба разглядаць у больш шырокім кантэксце грашова-фінансавай рэформы, якая даўно наспела і пераспела. У гэтым сэнсе варта прыгледзецца да апошніх крокаў Украіны. Яе прэзідэнт падпісаў указ аб грашовай рэформе (які ва ўсякім выпадку дае яснае ўяўленне і пра мэту — увядзенне нацыянальнай валюты) і пра этапы яе правядзення.

13 ЛІСТАПАДА

У Маскве прайшла сустрэча кіраўнікоў урадаў Садружнасці. Былі падпісаны 18 дакументаў па эканамічных і вайсковых пытаннях. Пытанне аб статусе СНД адкладзена, паколькі супраць яго прыняцця выступаюць Украіна і Туркменістан. Не ўдалося прыняць канчатковае рашэнне і па тэлекампаніі «Астанкіна».

14 ЛІСТАПАДА

У сталіцы Славакіі Браціславе адбылося пахаванне А. Дубчака. Узначальўшы ў свой час кампартыю Чэхаславаччыны, ён атрымаў сусветную вядомасць як рэфарматар, лідэр «Пражскай вясны». У нядаўнім мінулым Дубчак быў Старшынёй Федэральнага сходу ЧСФР. На пахаванні, разам з дзяржаўнымі і палітычнымі дзеячамі з розных краін, быў і Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіч.

Ініцыятыўная група БНФ па правядзенні рэспубліканскага рэферэндуму правяла ў Мінску нараду з удзелам прадстаўнікоў розных партый. Былі вызначаны канкрэтныя крокі ў сітуацыі, якая склалася пасля таго, як Вярхоўны Савет выступіў фактычна супраць волі выбаршчыкаў.

15 ЛІСТАПАДА

Сялянская партыя Беларусі ў Дзень работнікаў сельскай гаспадаркі правяла на плошчы Незалежнасці ў Мінску свой першы мітынг. Старшыня СПБ Я. Лугін, акадэмік І. Нікітчанка, народны дэпутат Л. Зданевіч, іншыя прамоўцы крытыкавалі праект Закона «Аб праве ўласнасці на зямлю», які ў бліжэйшы час будзе прадстаўлены на разгляд сесіі парламента. На іх думку, гэты закон канчаткова пахавае зямельную рэформу, бо зямля стане ўласнасцю не сялян, а старшынь калгасаў, хоць і будзе лічыцца «калектыўнай».

На выбарах у літоўскі сейм ДППЛ (партыя Бразаўскаса) заваявала ў выніку другога тура галасавання пераважную колькасць месцаў у парламенце.

16 ЛІСТАПАДА

Прадстаўнікі нацыянальных банкаў СНД правялі ў Маскве перамовы адносна стану і перспектываў так званай рублёвай зоны. Як вядома, у гэты дзень Украіна канчаткова адмовілася ад рубля на сваёй тэрыторыі. Прэм'ер Беларусі В. Кебіч на прэс-канферэнцыі ў Мінску заявіў, што адзінай рублёвай прасторы ўжо не існуе. Па яго словах, расійскі рубель будзе ў нас каштаваць прыкладна 60 беларускіх капеек. Тым часам прэзідэнт Расіі Б. Ельцын паведаміў, што краінам, якія выйдуць з рублёвай зоны, прыйдзецца купляць паліва за цвёрдую валюту па сусветных цэнах.

17 ЛІСТАПАДА

Апублікаваны афіцыйныя звесткі аб рабоце народнай гаспадаркі Беларусі ў студзені-верасні г. г. Нацыянальны прыбытак у параўнанні з мінулым годам упаў на 15 працэнтаў. Аднак тэмпы яго падзення, як з аптымізмам паведамляе Дзяржкамстат, ніжэй, чым у нашых суседзяў па СНД. Трохі ніжэйшыя ў нас і цэны. Але суцяшэнне гэта слабое.

18 ЛІСТАПАДА

З аднадзённым афіцыйным візітам Рэспубліку Беларусь наведала прэм'ер-міністр Рэспублікі Польшча пані Х. Сухоцка. Яна правяла перамовы з кіраўніцтвам Беларусі.

19 ЛІСТАПАДА

У Мінску адкрылася міжнародная канферэнцыя «Эканамічныя рэформы ў посткамуністычную эпоху і ліберальны выбар». У ёй прымаюць удзел вядомыя эканамісты, палітычныя і грамадскія дзеячы, прадпрымальнікі Беларусі, Расіі, Польшчы, Германіі і іншых краін.

ПАРЛАМЕНЦКІ ДЗЁННІК

ТЫДЗЕНЬ НА РОЗДУМ

Гэты тыдзень на сесіі Вярхоўнага Савета быў выхадны. Планавалася, што перапынак будзе выкарыстаны для работы ў камісіях.

Фактычна парламент прайшоў трэць дыстанцыі. Перад перапынкам была завершана ў асноўным работа над пытаннямі абароны — адным з апошніх прыняты, у прыватнасці, Закон аб статусе вайскоўца. Даволі спакойна праходзіла абмеркаванне Закона аб ахове помнікаў гісторыі і культуры. Спрэчкі галоўным чынам тычыліся тых пунктаў закона, дзе гаворыцца аб адказнасці за іх парушэнне, а таксама аб крыніцах фінансавання (найбольш балючая праблема).

Не абышлося, праўда, без кур'ёзаў. Напрыклад, адзін з дэпутатаў прапанаваў (цытую): «чтобы все основные памятники культуры были разложены в ряд». (Мелася на ўвазе, што патрэбны спіс помнікаў з пазначэннем іх статусу — рэспубліканскага, абласнога і г. д.). Давялося дэпутату А. Трусаву, які прадстаўляў законапраект ад імя камісіі, нагадаць, што Беларусь — адзіная ў СНД рэспубліка, у якой выдадзены поўны Збор помнікаў з падрабязным іх апісаннем і класіфікацыяй. Прыняты быў «пад заслону» і яшчэ цэлы шэраг законаў сацыяльнага характару ў першым чытанні.

Зразумелую цікавасць выклікала напярэдадні абмеркаванне Закона аб Камітэце бяспекі (так цяпер будзе называцца КДБ), а таксама пастановы аб барацьбе з арганізаванай злачыннасцю і карупцыяй. Гэтыя два пытанні невыпадкова стаялі побач, бо яны даволі цесна звязаны. Старшыня КДБ Э. Шыркоўскі на сваёй прэс-канферэнцыі (яго даклад на сесіі быў закрыты) гаварыў аб тым, што карупцыя падрывае ўстоі дзяржаўнасці. Ён сказаў, што ёсць факты, якія сведчаць пра ўдзел работнікаў Саўміна і народных дэпутатаў у злачынных махінацыях. Аднак назваць канкрэтныя імёны адмовіўся. Падобнай неканкрэтнасцю, трэба сказаць, грашыў і даклад в. а. пракурора рэспублікі У. Кандрацьева, калі размова заходзіла пра вышэйшыя эшалоны ўлады.

Не даў тлумачэнняў старшыня КДБ і адносна «агентаў уплыву», якія, паводле яго слоў, ёсць і ў парламенце. Гэты тэрмін, калі ўспомніць, мы ўпершыню пачулі з вуснаў нядаўняга кіраўніка саюзнага КДБ Кручкова. Нездарма некаторыя дэпутаты выказваюць апасенні, што ўзаконенне такога паняцця можа прывесці да «палявання на вядзьмарак», — пераследавання дэпутатаў, журналістаў ды іншых асоб, якія, скажам, маюць кантакты з замежнікамі...

Суцяшае, праўда, той факт, што ў спрэчках удалося адстаяць падпарадкаванне Камітэта бяспекі парламенту, як цяпер, а не Саўміну, як гэта прапаноўвалася, прычым вельмі настойліва, некаторымі дэпутатамі. Больш таго, будзе створана асобная дэпутацкая камісія з правам кантролю гэтага ведамства. Але, зусім верагодна, што галоўная барацьба за падпарадкаванне гэтага магутнага інструмента ўлады яшчэ наперадзе.

Пра пэўныя палітычныя ўплывы сведчыць, на мой погляд, і пастанова аб барацьбе з карупцыяй. Другім пунктам гэтай пастановы стала рашэнне спыніць прыватызацыю ў рэспубліцы (за выключэннем жылля) да прыняцця адпаведнага закона. Дэпутаты прагаласавалі за гэтую прапанову на рэдкасць аднадушна. Канечне, злоўжыванні ў гэтай сферы выклікаюць справядлівае абурэнне многіх выбаршчыкаў. Але ці падалі дэпутаты сваім рашэннем прыклад прававога падыходу? Ці не ёсць гэта праява старой звычкі змагацца з вынікамі з'явы, а не яе прычынамі? Ёсць, напрыклад, сур'ёзныя сумненні, што прынятае рашэнне сапраўды пакладзе крыж на злоўжываннях наменклатуры, якая пры адсутнасці заканадаўства па той або іншай эканамічнай праблеме адчувае сябе як рыба ў вадзе. Зразумела, што забарніць — прасцей, чым разбірацца з тым, што на самай справе адбываецца ў грамадстве, што замінае развіццю нармальных рынкавых адносін, а што, наадварот, спрыяе розным мафіёзным структурам. Прынятае рашэнне, хутчэй за ўсё — толькі ілюзія рашэння праблемы.

Віталь ТАРАС.

ГАРЫЗОНТЫ СУПРАЦОЎНІЦТВА

По запрашэнні кіраўніцтва Польскага тэлебачання ў суседняй краіне пабывалі міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь Анатоль Бутэвіч і старшыня Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Беларусі Аляксандр Сталяроў. Былі абмеркаваны і ўдакладнены формы супрацоўніцтва паміж Польскім і Беларускім тэлебачаннем у рамках заключанага сёлета пагаднення. У прыватнасці, дасягнута дамоўленасць аб правядзенні ў першым квартале будучага года Тыдня Беларускага тэлебачання на Польскім тэлебачанні і такога ж мерапрыемства ў Беларусі. Разгледжаны канкрэтныя прапановы па арганізацыі сумесных мерапрыемстваў у сувязі з падрыхтоўкай да 200-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча.

Падчас сустрэчы ў Беластоку з прадстаўнікамі Беларускага грамадска-культурнага таварыства былі абмеркаваны пытанні пашырэння ўзаемных кантактаў і рэальнай падтрымкі дзейнасці таварыства з боку Міністэрства інфармацыі Беларусі.

Беларускаму музею ў Гайнаўцы перададзена бібліятэчка гістарычнай літаратуры беларускіх выдавецтваў.

Дасягнуты канкрэтныя дамоўленасці аб супрацоўніцтве Беластоцкага і Беларускага радыё ў сферы абмену інфармацыйнымі і культурнымі праграмамі, а таксама ўласнымі карэспандэнтамі.

М. К.

РЭПЛІКА

«Усяленская смазь»... па-сталічнаму

На справядлівую крытыку, як паказвае вопыт, рэагуюць па-рознаму. Адны хоць і крыўдуюць, ды стараюцца палепшыць справу. Другія робяць выгляд, што нічога страшнага не адбылося (маўляў, не вы мяне прызначалі, не вам і здымаць). А трэція раз'юшваюцца і выкульваюць на «крыўдзіцеля» цэбар з памыямі. Радыёстанцыя «Сталіца» Мінскага абласнога радыё выбрала апошні з названых — не самы прыгожы — від рэакцыі. Каторы раз яна паўтарае ў эфіры «адлуп» «ЛіМу» (публікацыя «Сумна, але факт...» у нумары за 9.10 г. г.) і лімаўскаму аўтару, якога абзывае «ананімам», «даносчыкам» і нават «сексотам».

Ананім, які падпісвае сваю пастаянную рубрыку сваімі ж ініцыяламі?

Даносчык, які «данёс» чытачу, што ён думае пра якасць перадач рэспубліканскага і абласнога радыё, прадукцыі БТ?

Ну, а «сексот» — яўны перабор у красамоўстве, тут і каментарый залішні.

Калі невядомы (сапраўды ананімны!) аўтар водпаведзі чытае ў тыднёвіку не толькі крытыку ў свой адрас, але і іншыя матэрыялы, калі ён зазірае хаця б на апошнюю паласу, дзе прозвішчы і тэлефоны нашых супрацоўнікаў, то ён пэўна ведае гэтага злашчаснага ананіма. Аднак дасведчанасці сваёй не паказаў, прасцячком прыкінуўся: інačай за што ўчапіцца? Не прызнавацца ж, на самай справе, ва ўласнай неадпаведнасці часу і задачам духоўнага, культурнага адраджэння, у прафнепрыгоднасці — па вялікім рахунку. А гаўкацца, як кажуць у народзе, — гэта па-нашаму, па-сталічнаму. Нам можна, мы не на Чырвонай размяшчаемся (якая жудасная памылка!), а на Захарава, па цотным прытым нумары. Амаль што незалежнае ідэалагічнае падраздзяленне. Вярзём што хочам на цэлую вобласць, і аніякіх наследстваў. Ды яшчэ і ў позу становімся. Як, дарэчы, і рэдакцыя літаратурна-драматычнага вяшчання рэспубліканскага радыё. Яе супрацоўнікі, як сапраўдныя джэнтльмены, таксама абяцаюць «прайсціся». Хто-хто, а яны маглі б і прывыкнуць: уласнаручна адказ пісалі на адкрыты ліст пісьменнікаў да старшыні тагачаснага Дзяржтэлерадыё. Той, нагадаем, не змаргнуўшы, падпісаў гэты дзіўны ліст, з якога асабліва запомніўся наступны сказ: «Адна дзяка за рыбу і за рака».

Так, на бязрыб'і і рак — рыба... Колькі газет маюць прабелы ў штатных раскладах, але знайсці здольных журналістаў не так проста. Тым часам радыёаўтар «усяленскай смазі» ціха радуецца ды паціраe рукі: во ўлупіў, во даў здачы...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

Хроніка Адраджэння

На кінаэкраны Беларусі выйшаў першы замежны фільм, перакладзены на беларускую мову. Ім стала вядомая ў свеце карціна «Ісус» (ЗША), якая ўжо прадубліравана на 240 моў. Пераклад зроблены незалежнай студыяй «Арэна» на кінастудыі «Беларусьфільм».

●

Менскае навукова-вытворчае аб'яднанне сродкаў механізацыі й аснашчэння «Прагрэс» выпусціла два значкі з адлюстраваннем сцяга і герба нашае краіны.

●

Дзяржаўны спіс помнікаў горадабудаўніцтва і дойлідства мясцовага значэння дапоўніўся на Віцебшчыне новымі аб'ектамі. Сярод іх помнікі М. Шагалу ў Віцебску і У. Караткевічу ў Оршы, касцёлы ў Талачыне і в. Вілейка Докшыцкага раёна.

●

Споўніўся год пастаўскай незалежнай газеце «Сумежжа», заснаванай мясцовымі філіяй БСДГ і літааб'яднаннем «Світанак» ТБМ імя Ф. Скарыны. Выданне актыўна выступае за нацыянальнае адраджэнне, дэмакратыю, адлюстроўвае падзеі мінуўшчыны і сучаснае жыццё. Частыя госці на старонках «Сумежжа» — пачынаючыя аматары літаратурнае творчасці. Газета зарэгістравана ў Міністэрстве інфармацыі.

●

Другі год працуе ў віцебскай СШ № 15 нацыянальная гімназія. Яе выхаванцы грунтоўна вывучаюць родную мову, гісторыю беларускае й сусветнае культуры, развіваюць свае здольнасці ў музыцы і харэаграфіі, займаюцца мастацкай працай ды фехтаваннем. Наперадзе ў іх заняткі па старажытнай і сучасных мовах, курс гісторыі рэлігіі, праграмы па тэатральным мастацтве і іншых нетрадыцыйных для звычайнае сярэдняе школы дысцыплінах.

●

Расчыніла дзверы літаратурная гасцёўня «Крынічка» ў эстэтычным цэнтры віцебскага абласнога аб'яднання пазашкольнай работы. Яе першае пасяджэнне, на якое завіталі з творчымі выступамі паэты А. Салтук, П. Ламан, актрыса Коласаўскага тэатра З. Гурбо, было прысвечана юбілею песняроў Бацькаўшчыны Я. Купалы і Я. Коласа. Мяркуецца, што пры гасцёўні будзе працаваць літаратурная пошта, якая дапаможа дзецям развіваць творчыя здольнасці, пашыраць веды ў галіне мастацтва.

Юрась СЦЯПАНАЎ,
наш карэспандэнт у Віцебску.

БЕЛАРУСЬ—НАШ ДОМ

14 лістапада адбылася Канферэнцыя Ініцыятыўнай групы рэферэндуму і Сойма Беларускага Народнага Фронту «Адраджэнне». Сябры Ініцыятыўнай групы і Сойма сабраліся ў адзін час і ў адной зале, разам абмяркоўвалі сітуацыю, якая склалася на Беларусі ў сувязі з пастановай Вярхоўнага Савета ад 29 кастрычніка, але па выніковых дакументах Канферэнцыя і Сойм галасавалі паасобку. Кожны за сваё.

З дакладам аб задачах і тактыцы Ініцыятыўнай групы на дадзеным этапе выступіў яе старшыня У. Анцулевіч. Ён адзначыў, што хоць пасля 29 кастрычніка Вярхоўны Савет утрымлівае ўладу незаконнымі сродкамі, грамадзяне Беларусі не павінны адказваць гвалтам на гвалт. Усё роўна рэферэндум будзе і будуць выбары, у адпаведнасці з законам, прапанаваным БНФ.

Аб раскладзе сіл у Вярхоўным Савеце і магчымым у сувязі з гэтым развіцці падзей распавядаў З. Пазняк. Бальшавіцкая наменклатурная большасць у ВС, ачуняўшы пасля жнівеньскай мінулагодняй паразы, спрабуе здзейсніць рэванш. Гэтым тлумачыцца добра арганізаваная кампанія супраць беларускай мовы як дзяржаўнай мовы РБ, супраць дзяржаўнай сімволікі Рэспублікі Беларусь, супраць нашага нейтралітэта. Камуністычная наменклатура ў Вярхоўным Савеце збіраецца адрадзіць КПБ—КПСС (а там і да рэанімацыі СССР недалёка). Гэтыя дзеянні Вярхоўнага Савета ў сукупнасці з пастановай 29 кастрычніка яшчэ раз пацвярджаюць антыдэмакратычны і антыбеларускі характар вярхоўнай улады на Беларусі. На думку лідэра БНФ, сёння толькі апазіцыя застаецца легітымнай часткай Вярхоўнага Савета.

У дыскусіі выступілі прадстаўнікі шэрагу партый блоку «Рэферэндум». Агульную думку можна акрэсліць так: блок «Рэферэндум» павінен трансфармавацца ў блок «Дэмакратычныя выбары». Праўда, «асобнае» меркаванне выказалі прадстаўнікі Аб'яднанай дэмакратычнай партыі. У мяне склалася ўражанне, што яны не вельмі ўтульна адчуваюць сябе ў кампаніі БНФ і БСДГ, але і на самастойную палітыку не адважваюцца, бо рэальна ацэньваюць сваю палітычную вагу.

На заканчэнне былі прыняты тры дакументы, з якіх працытую важнейшыя мясціны.

«Ініцыятыўная група не лічыць выкананымі свае абавязкі перад 442 тысячамі грамадзян, што выказаліся за рэферэндум, заяўляе, што будзе дамагацца перагляду незаконнага рашэння ўсімі магчымымі сродкамі. Пры гэтым, як і раней, мы будзем кіравацца прынцыпамі безумоўнай павагі да Закону, прынцыпам не адказваць насіллем на насілле, нягледзячы на гвалтоўнасць дзеянняў улад».

(Са Звароту Ініцыятыўнай групы рэферэндуму да грамадзян Беларусі).

«Рашэнне аб забароне рэферэндуму — гэта спроба задушыць маладую дэмакратыю на Беларусі. Нельга дазволіць, каб гэта спроба ўдалася. Рэцыдыў таталітарных паводзін кіраўніцтва Беларусі стварае небяспечны прэцэдэнт, бо гэта ставіць пад сумненне магчымасць канстытуцыйнага пераходу ад таталітарызму да дэмакратыі.

(...)Не адказваючы насіллем на насілле, мы будзем дамагацца выканання Закону, выканання волевыяўлення 442 тысяч грамадзян Беларусі».

(Са Звароту Ініцыятыўнай групы да міжнароднай супольнасці).

«Мы перакананы ў тым, што рэферэндум павінен адбыцца. Падрыхтоўку да яго правядзення лічым мэтазгодным распачаць з вылучэння кандыдатур у камісіі па рэферэндуме. Мы выступаем за ўмацаванне блоку «Рэферэндум» і за стварэнне на яго базе выбарчага аб'яднання. Сойм пацвярджае, што бачыць у задзіночанні БНФ і дэмакратычных партый перспектыву перамогі дэмакратыі, адстаяння і ўмацавання незалежнай дзяржаўнасці, аздараўлення эканомікі, дабрабыту, нацыянальна-культурнага адраджэння — ЛАДУ У НАШЫМ БЕЛАРУСКІМ ДОМЕ».

(З заявы Сойма БНФ «Адраджэнне» «Беларусь — наш дом»).

П. ВАСІЛЕЎСКІ,
спецкар. «ЛіМа».

НА СТАРОНКАХ ПРЭСЫ

ЗА МЯЖОЙ НАС ЗНОЎ НЕ РАЗУМЕЮЦЬ...

У № 14 варшаўская «Газета польска», што выдаецца Канфедэрацыяй незалежнай Польшчы, змясціла артыкул Чэслава Сэнюха «Таямнічая смерць паэта» пра гібель класіка беларускай літаратуры Янкі Купалы. Аўтар адзначае, што дагэтуль «не апублікавана на гэтую тэму аніякага афіцыйнага паведамлення, якое б абапіралася на чэснае следства».

А вось у лістападаўскім нумары канадскага бюлетэню «Зважай» уражанні беларускага эміграцыйнага пісьменніка Кастуся Акулы — з побыту ў Вязынцы: «На сцяне сялянскай хаты,— памятная дошка. Чорная як дзёгаць! Нічога на ёй не прачытаеш. Магчыма, што яе, памятную, ужо шашаль точыць... Воддаль, на парадным месцы, пры дарожцы між кветак, зязе на сонцы змайстраваны некалі Азгурам бюст Купалы. Чытайце, людзі добрыя, пра тую вялізную «мудрасць», якую зззяючымі літарамі на цэлы прастор «імперыі зла» ён рэкламуе:

З Масквы з Крамля ходаю удумнай,
Усенароднай, чалавечай,
Ідзе, таварышы, камуна
На сьвеце шчасьце увекавечыць...

У заключэнне К. Акула задае горкае пытанне: «Пасля жахлівага Гулагу, Курапатаў і Чарнобыля як яшчэ можна цярпець змайстраваную нашымі ворагамі агіду — знявагу, што й сёння апаганьвае Вязынку — месца нараджэння нашага народнага Волата?»

Ю. С.

«ДЗЕЯЧЫ КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВА СУПРАЦЬ СНІДу»

З 23 лістапада па 2 снежня Рэспубліканскі цэнтр прафілактыкі СНІДу сумесна з творчымі калектывамі Беларусі, а таксама калегамі з Расіі і Украіны будзе праводзіць дабрачынную акцыю «Дзеячы культуры і мастацтва супраць СНІДу». Мэта гэтай акцыі — паказаць, што праблема СНІДу не толькі медыцынская, гэта праблема ўсяго грамадства. Яна ўсвядомлена ўжо ва ўсім свеце. Штогод 1 снежня Сусветная арганізацыя аховы здароўя праводзіць Сусветны дзень прафілактыкі СНІДу.

У рамках дабрачыннай акцыі ў Мінску пройдуць выступленні ансамбля «Класік-Авангард», нашага сімфанічнага аркестра, адбудуцца творчыя сустрэчы з кінарэжысёрамі К. Муратавай, М. Кацам, С. Рахманіным, Ю. Садомскім. Тэатр Юрыя Тамашэўскага «Приют комедианта» з Санкт - Пецярбурга прадставіць паэза-канцэрт па творах І. Севяраніна, С. Чорнага, М. Агніўцава. Будуць працаваць шматлікія выставы і экспазіцыі.

У ПАРТЫЯХ І РУХАХ

«ХВАЛЮЮЦЬ ЎСЁ ГРАМАДСТВА»

Як мы раней паведамлялі, нядаўна прайшоў пленум Цэнтральнай Рады Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады. Сярод палітычных дакументаў, прынятых пленумам, — рэзалюцыя аб сацыяльна-эканамічным становішчы Рэспублікі Беларусь. Рэзалюцыя, у прыватнасці, канстатуе, што «...былая наменклатура, у чыіх інтарэсах дзейнічае ўрад і большасць дэпутатаў Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, не імкнецца стварыць прававую базу для паляпшэння становішча, бо галоўная яе мэта скарыстаць безуладдзе для асабістага абагачэння за кошт народа. Да гэтага часу не праведзена інвентарызацыя і ацэнка дзяржаўнай маёмасці, не вызначаны меры па надзейным яе захоўванні. Не прыняты закон аб прыватызацыі, а народнае дабро расцягваецца тымі, хто знаходзіцца ва ўладзе ці каля яе...

У краіне тармозіцца аграрная рэформа. Да гэтага часу не вырашана пытанне аб прыватнай уласнасці на зямлю, не вядзецца арганізацыйная перабудова калгасаў і саўгасаў і чыняцца перашкоды ў станаўленні фермерскіх гаспадарак...

Усё грамадства хвалюююць... сацыяльныя праблемы: пераадоленне чарнобыльскай бяды, нізкага жыццёвага ўзроўню значнай часткі насельніцтва краіны: пенсіянераў, студэнтаў, нізкааплатных служачых, шматдзетных сем'яў...

Выйсце з гэтага цяжкага становішча бачыцца ў тым, каб у самы кароткі час ажыццявіць структурную перабудову народнай гаспадаркі, скіраваўшы яе на задавальненне патрэбаў чалавека, актывізаваць знешнеінвестыцыйную дзейнасць з мэтай гарантаванага забеспячэння Рэспублікі энерганосьбітамі і сыравінай, паскорыць працэс стварэння законнай асновы для раздзяржаўлення і прыватызацыі дзяржаўнай уласнасці, каб распрыгоніць творчую ініцыятыву працоўных, неадкладна перайсці да самастойнай фінансава-крэдытнай палітыкі».

БЕЛАРУСЬ—УКРАІНА

МАЦУЙМА БРАТЭРСТВА!

Беларуска-ўкраінскія літаратурныя і культурныя сувязі сягаюць у глыбіню стагоддзяў. Асабліва пашырыліся, узмацніліся яны ў XX стагоддзі — у перыяд нацыянальнага адраджэння украінцаў і беларусаў, станаўлення Беларускай і Украінскай дзяржаў. Ля вытокаў нашага пабрацімства новага часу стаялі украінцы І. Свянціцкі, Д. Дарашэнка, І. Крып'якевіч, М. Драй-Хмара, У. Сасюра, М. Рыльскі, беларусы М. Багдановіч, Цётка, В. Ластоўскі, Янка Купала, Якуб Колас. Не перапыняліся яны, повязі братэрства, ні ў грозны ваенны, ні ў цяжкі пасляваенны час, ні ў апошнія дзесяцігоддзі. На Беларусі вырасла выдатная кагорта даследчыкаў, прапагандыстаў, шчырых шанавальнікаў украінскай культуры, сярод якіх — пісьменнікі, вучоныя, артысты, мастакі... Адзін Уладзімір Караткевіч чаго варты! У той жа час на Украіне заявіла пра сябе цэлая генерацыя сяброў Беларусі, сапраўдных паўпрэдаў беларускай культуры. Гэта — Д. Паўлычка, Р. Лубкіўскі, У. Лучук, Т. Каламіец, Д. Чарадніччэнка, І. Дзнысюк, Л. Бондар, Р. Піўтарак, М. Львовіч, А. Юшчанка... .

Наш няпросты лёсавырашальны сённяшні дзень акрэсліў некаторыя новыя шляхі і формы беларуска-ўкраінскіх духоўных узаемасувязей. Так, на Украіне з'явіліся беларускія зямляцтвы, на Беларусі — украінскія, якія нямала робяць для нацыянальнага самавызначэння адпаведна беларусаў і украінцаў, наладжвання непасрэдных, нефармальных міжнацыянальных кантактаў. У Мінску прайшоў арганізацыйны кангрэс Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, нацыянальныя і рэгіянальныя філіі якой узніклі ў многіх дзяржавах свету, у тым ліку і не незалежнай Украіне. З другога боку, украінازнаўцы ўсіх кантынентаў аб'ядналіся ў шэрагах Міжнароднай асацыяцыі ўкраіністаў (МАУ). Філіі МАУ існуюць цяпер у Еўропе і Азіі, Амерыцы і Афрыцы, бадай, ва ўсіх рэспубліках былога СССР. Аднак, як ні дзіўна, родная сястра і бліжэйшая суседка Украіны сінявокая Беларусь дагэтуль не паруплілася сабраць свае ўкраіназнаўчыя сілы, каб агульнымі намаганнямі адолець паласу адчужэння, што пачала самым апошнім часам узнікаць паміж народамі ў выніку палітычнай нестабільнасці і эканамічнага крызісу. Ды, як кажуць, лепш позна, чым ніколі...

Гэтыя радкі і выкліканы жаданнем заклікаць усіх украіназнаўцаў Рэспублікі Беларусь да гуртавання, да стварэння філіі МАУ у нашай маладой вольнай дзяржаве. Беларуская асацыяцыя ўкраіністаў павінна стаць, на нашу думку, адным з актыўных і плённых асяродкаў МАУ, які можа і павінен многае зрабіць для вывучэння і прапаганды ўкраінскай культуры, больш глыбокага азнаямлення беларусаў з Украінай і ўкраінскім народам, для ўмацавання добрасуседскіх адносін паміж нашымі дзяржавамі. Для гэтага ў нас усё ёсць: навуковыя і творчыя сілы (а членам МАУ можа стаць кожны, хто ўнёс канкрэтны навуковы ці творчы ўклад у вывучэнне або прапаганду ўкраінскай культуры), даволі багатыя ўкраіназнаўчыя традыцыі, трывалыя кантакты з украінскім навуковым і культурным асяродзем. І, галоўнае, шчырае імкненне паслужыць як нэньцы-Украіне, так і маці-Беларусі.

Заснавальнікамі Беларускай асацыяцыі ўкраіністаў, думаецца, найперш павінны стаць знаўцы і даследчыкі ўкраінскай культуры Беларускага дзяржаўнага універсітэта, Акадэміі навук Беларусі, беларускія пісьменнікі, выкладчыкі сталічных і абласных ВНУ. Арганізацыйна такая асацыяцыя (як нацыянальная філія МАУ) найлепш, відавочна, будзе пачуваецца пры Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны. У Скарынаўскага цэнтра, па-першае, ёсць пэўны вопыт у арганізацыі працы такіх творчых асяродкаў. Так, пры ім існуюць сябрыны польскай і літоўскай культур, арганізуецца сябрына туркменскай культуры. Па-другое, на аснове Скарынаўскага цэнтра функцыянуе згаданая ўжо Міжнародная асацыяцыя беларусістаў...

Засталося сказаць, што першы, арганізацыйны сход Беларускай асацыяцыі ўкраіністаў мяркуецца правесці ў бліжэйшую сераду, 25 лістапада, у 16 гадзін, у Доме літаратара. Той жа, хто не здолее трапіць на гэты сход, але пажадае ўдзельнічаць у працы асацыяцыі, можа напісаць на адрас:**220072, Мінск, пр. Скарыны, 66, п. 420. Тэл. 33-48-83.**

Таццяна КАБРЖЫЦКАЯ,
дацэнт Беларускага дзяржаўнага універсітэта.
Вячаслаў РАГОЙША,
намеснік дырэктара Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны.

НОВЫЯ ВЫДАННІ

З ГІСТОРЫЯЙ НА «ВЫ»?

Колькасць перыядычных выданняў у рэспубліцы ўсё яшчэ павялічваецца. Гэты факт, які мусіў бы радаваць, і засмучае, бо ў пераважнай большасці сваёй новыя газеты, штотыднёвікі, часопісы альбо рускамоўныя, альбо руска-беларускія. Тым больш прыемна адзначыць, што выданне, пра якое ідзе гаворка, беларускае — і па мове, і, будзем спадзявацца, па духу. Маем на ўвазе «Беларускі гістарычны часопіс».

Наш карэспандэнт гутарыць з галоўным рэдактарам часопіса, кандыдатам гістарычных навук Васілём КУШНЕРАМ.

— Васіль Фёдаравіч, прабачце, але чаму спыніліся менавіта на гэтай назве?

— Ведаеце, мы свядома спыніліся на ёй. Ініцыятыўная група, у якую ўвайшлі вядомыя вучоныя, гісторыкі, краязнаўцы, усе, каму дорага нацыянальнае Адраджэнне, даўно хацелі мець выданне такога профілю. І каб яно, нарэшце, з'явілася, вельмі шмат зрабіла камісія па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, найперш яе старшыня Ніл Гілевіч і намеснік Алег Трусаў. Дарэчы, падобныя захады прымаліся яшчэ гадоў дваццаць назад, але безвынікова. І тут віна нават не столькі тагачаснага рэспубліканскага кіраўніцтва, колькі Масквы, дзе вырашалі, быць таму ці іншаму рэспубліканскаму часопісу ці не быць. «Беларускі гістарычны часопіс» — выданне навуковае і навукова-метадычнае. Як запісана ў яго статуце, асноўныя задачы і мэты «Беларускага гістарычнага часопіса» — на аснове больш глыбокага вывучэння гісторыі і пашырэння гістарычных ведаў садзейнічаць нацыянальнаму Адраджэнню, росту нацыянальнай свядомасці беларусаў, выхаванню патрыётаў сваёй Бацькаўшчыны, удзельнічаць у распрацоўцы навуковай канцэпцыі гісторыі Беларусі. Дарэчы, падобныя выданні практыкаваліся ў даваенны час у Заходняй Беларусі. Яны ахаплівалі шырокае кола праблем, звязаных з дзейнасцю. Тое ж самае будзе і ў нас.

— Васіль Фёдаравіч, сёння ў нас выходзіць «Спадчына», вось-вось павінен з'явіцца першы нумар «Беларускай мінуўшчыны». Не атрымаецца паўтору?

— Мяркую, не атрымаецца. Ужо хоць бы таму, што наш часопіс не проста навуковы, а і навукова-метадычны. Ён адрасуецца ў першую чаргу выкладчыкам вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, настаўнікам сярэдніх школ, вучням-старшакласнікам, а таксама студэнтам. Не абыдзем увагай і пытанняў методыкі выкладання гісторыі. Будзем прапагандаваць лепшы вопыт арганізацыі навуковай, педагагічнай, краязнаўчай работы. Маем намер умацоўваць сувязі з суайчыннікамі за межамі рэспублікі, з усімі арганізацыямі і асобамі, якія займаюцца вывучэннем гісторыі Беларусі і пытаннямі беларусазнаўства. Прымем удзел у ахове помнікаў гісторыі і культуры, пачнём асвятляць працу па іх рэстаўрацыі, друкаваць архіўныя матэрыялы. Не абмінём і цікавых фактаў з нашай багатай мінуўшчыны, якія па нейкіх прычынах замоўчваліся. Нумізматыка, архівазнаўства, музеязнаўства — гэта таксама поле дзейнасці «Беларускага гістарычнага часопіса». А ў тым, каб пашыраць гістарычныя веды, дапамагаць беларусам прачнуцца ад сну нацыянальнага нігілізму, мы салідарныя і са «Спадчынай», і з «Беларускай мінуўшчынай». Справы хопіць кожнаму з выданняў. Між іншым, часопісаў такога профілю, як наш, у іншых дзяржавах, за выключэннем Украіны, няма.

— Калі ласка, пра заснавальнікаў «Беларускага гістарычнага часопіса»...

— Заснавальнікамі нашага часопіса з'яўляюцца Міністэрства адукацыі, акадэмічны Інстытут гісторыі, Беларускі дзяржаўны універсітэт і таварыства «Веды» Рэспублікі Беларусь.

— На часопіс можна падпісацца?

— Можна. Ён дадаткова унесены ў каталог выданняў Рэспублікі Беларусь, аб гэтым паведамлена ў кожнае паштовае аддзяленне. У 1993 годзе выйдзе чатыры нумары, у далейшым мяркуем перайсці на шасціразовы выхад у год. Наш індэкс — 74830, кошт падпіскі на паўгода — 30 рублёў, кошт асобнага нумара — 15 рублёў. Аб'ём выдання — крыху больш за дванаццаць улікова-выдавецкіх аркушаў. Часопіс будзе ілюстраваны, з каляровымі ўклейкамі.

НАПЯРЭДАДНІ ПАДЗЕІ

ФОНД КУЛЬТУРЫ: ПЕРШАЕ ПЯЦІГОДДЗЕ

26 лістапада ў Доме работнікаў мастацтваў пройдзе справаздачна-выбарчая канферэнцыя Беларускага фонду культуры. Гэта будзе поўнае падсумаванне вынікаў работы за пяць гадоў, акрэсленне планаў на будучае. Канечне, пяць гадоў — дата не юбілейная. Тым не менш, пяць гадоў — гэта пяць гадоў, асабліва калі мець на ўвазе добраахвотную грамадскую арганізацыю, якая займаецца праблемамі культуры. Пяць гадоў, аказваецца, ужо і не такі малы тэрмін. Што зроблена за гэты час? І як зроблена? Зрэшты, ці патрэбна была яна, такая арганізацыя наогул? Пра культуру ж дбаюць і многія іншыя арганізацыі і ўстановы.

Карацей кажучы, напярэдадні канферэнцыі наш карэспандэнт гутарыць са старшынёй праўлення Беларускага фонду культуры Іванам ЧЫГРЫНАВЫМ.

— Кажаце, ці патрэбны быў наогул фонд культуры? — Іван Гаўрылавіч усміхнуўся. — А што, калі я не буду доўга разважаць, а працытую вам адну мясціну з рашэння ўстаноўчага сходу па стварэнні БФК? Вось, калі ласка: «Культура... не можа паўнакроўна развівацца намаганнямі толькі адных спецыялістаў, прафесіяналаў... нават самага высокага класа. Таму стварэнне фонду культуры—гэта адзін з важнейшых крокаў па далучэнні шырокіх народных мас, канкрэтных спажыўцоў культурных каштоўнасцяў да абмеркавання і вырашэння праблем культуры, у канчатковым выніку — да працэсу выпрацоўкі культурнай палітыкі». Так што сумнявацца ў неабходнасці фонду культуры не трэба. Наадварот: мы запазніліся з утварэннем яго! Няхай не ў такім выглядзе, можна і ў іншым. Ды была неспрыяльная атмасфера, усе рашэнні прымаліся зверху, ініцыятыва не заўсёды знаходзіла належны рэзананс...

— Але ж БФК сёння не такі, якім ён быў пяць гадоў назад?

— Не такі ў тым сэнсе, што ён цяпер самастойная нацыянальная арганізацыя, якая выйшла з падпарадкавання колішняга Савецкага фонду культуры. Гэта, аднак, не значыць, што мы ізаляваліся. Характэрны прыклад. У кастрычніку сёлетняга года ў Сімферопалі адбылася міжнародная нарада фондаў культуры. На яе быў запрошаны і БФК. Там была прынята дэкларацыя аб узаемадзеянні і супрацоўніцтве фондаў культуры. Сутнасць яе ў тым, што ўсе бакі выказваюць жаданне да доўгатэрміновага супрацоўніцтва на аснове дагавораў па рэалізацыі агульных праграм. Для каардынацыі сумеснай дзейнасці будзе створана нарада фондаў на пастаяннай аснове. Першае пасяджэнне нарады пройдзе ў студзені-лютым 1993 года.

— Узаемадзеянне ў далейшым, а сёння?

— Сёння сумесна з Расійскай і Польскай акадэміямі навук, Маскоўскім дзяржаўным універсітэтам, Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь і Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі мы распрацавалі Міжнародную сувязнаваўчую праграму: «Гісторыя кніжнай культуры Падляшша». У планах — стварэнне сямітомнага выдання энцыклапедычнага тыпу, якое б заключала ў сабе вычарпальную інфармацыю аб культурным жыцці на Падляшшы. У гэтым сямітомніку знойдуць месца матэрыялы, звязаныя з рукапіснай і друкаванай кніжнасцю на царкоўнаславянскай, старажытнарускай, старабеларускай, староўкраінскай, беларускай, украінскай, рускай, польскай, лацінскай і літоўскай мовах.

— Шырачэзны ахоп матэрыялу! Нялёгка і сабраць яго. А выдаць?

— Выданне будзе ажыццяўляцца на паліграфічнай базе Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

— Крыху пра другую навуковую праграму...

— Яна прынята на прэзідыуме фонду, а гучыць так: «Аб навуковай праграме Беларускага фонду культуры па пошуку і вывучэнні, апісанні бібліятэкі Сімяона Полацкага». Ёю прадугледжана падрыхтаваць і выпусціць зборнік дакументаў пра лёс бібліятэкі гэтага выдатнага нацыянальнага дзеяча. Выдаць багата ілюстраваны альбом, манаграфічную гісторыю бібліятэкі, зрабіць каталог яе з падрабязнымі ўказальнікамі. Дарэчы, у Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь знаходзяцца архіўныя матэрыялы, якія даюць падставы ставіць пытанне перад урадам Украіны аб вяртанні з Кіева на Беларусь вядомай бібліятэкі графаў Храптовічаў-Буцянёвых. Гэта ж сапраўдны клад рукапісаў і стaрадаўніх кніг.

— Гэта ўжо, відаць, клопат камісіі «Вяртанне»?

— Але. Камісія гэтая, якую ўзначальвае Адам Мальдзіс, робіць вельмі шмат. У красавіку сёлетняга года, дарэчы, адбыўся пленум БФК, на якім разглядаліся праблемы вяртання беларускіх нацыянальных каштоўнасцяў, якія знаходзяцца за межамі Беларусі і задачы Беларускага фонду культуры. На пленуме ўхвалена работа камісіі «Вяртанне». Адначасова выказана і прапанова аб неабходнасці стварэння Нацыянальнай камісіі па пошуку і вяртанні беларускіх нацыянальных каштоўнасцяў на дзяржаўным узроўні.

— Прапанова гэтая прынята?

— Урадам ужо створана камісія Рэспублікі Беларусь па вяртанні гісторыка-культурнай спадчыны. Яе ўзначальвае міністр культуры Яўген Вайтовіч.

— Значыць, камісія «Вяртанне» фонду, як кажуць, стала непатрэбная?

— Чаму ж? Яна працягне сваю работу. Хіба толькі ў абноўленым складзе. Ды і работу сваю канкрэтызуе. Дарэчы, за час, які прайшоў пасля пленума, камісія «Вяртанне» падрыхтавала зварот групы грамадскіх дзеячаў да старшыні нашага ўрада, а пасля і да кіраўнікоў урадаў краін СНД, каб ташкенцкае пагадненне па пытаннях гісторыка-культурнай спадчыны было дэнансіравана. У адпаведнасці з ім, як вядома, нельга не толькі вярнуць вывезеныя каштоўнасці, але і нават пазнаёміцца з імі.

— Іван Гаўрылавіч, а ці не з'яўляецца ў вас калі-нікалі адчуванне, што БФК імкнецца ахапіць неахопнае, падмяняючы сабой іншыя арганізацыі і ўстановы?

— Ды каб болей арганізацый і ўстаноў займаліся гэтым самым «ахопліваннем», не дайшлі б мы да таго стану нацыянальнага нігілізму, у якім апынуліся і з якога так цяжка вылузваемся. Мы нікога ніколі не падмянялі і не падмяняем, а робім сваю справу. У той жа час фонд культуры стаяў ля вытокаў стварэння і іншых грамадскіх арганізацый: Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, Беларускага краязнаўчага таварыства, Таварыства народных майстроў, Асацыяцыі фалькларыстаў і этнографаў, Асацыяцыі бібліятэчных работнікаў Рэспублікі Беларусь...

— І грамадска-культурнага аб'яднання «Палессе»...

— Падзяляю вашу іронію. Сапраўды, яно было прапісана пры «падказцы» зверху пры нашым фондзе. Цяпер жа «Палессе» са структуры БФК выключана. Няма сумнення, што дзейнасць яго стала вызначацца не культурнае асветніцтва, а нейкі дзяржаўны, прабачце, сверб, гіпертрафіраванае ўяўленне аб сваёй быццам бы гістарычнай значнасці ў развіцці нашага грамадства.

— І ўсё ж, як мне здаецца, для фонду характэрна кансалідацыя сіл...

— Так, аб'яднанне ў самым шырокім сэнсе... Таму мы, напрыклад, клапаціліся наконт вырашэння праблемы прадстаўнікоў нацыянальных меншасцяў, якія пражываюць на Беларусі. Пры яго аддзяленнях створаны культурна-асветніцкія аб'яднанні палякаў, яўрэяў, татар, украінцаў, рускіх, армян, азербайджанцаў. Шырока прапагандуецца беларуская нацыянальная культура, адраджаюцца народныя святы Каляды, Гуканне вясны, Радаўніца, Купалле, Дзяды.

— Не стаіць убаку ад гэтых праблем і часопіс «Спадчына»?

— Вядома. Часопіс настойліва праводзіць думку аб нацыянальным Адраджэнні. Робіцца многае для таго, каб нашы чытачы лепей зразумелі нацыянальную культуру мінулых стагоддзяў, пазбавіліся нігілізму. Дзеля гэтага выкарыстоўваем самыя розныя публікацыі, вяртаем з небыцця матэрыялы, якія доўгі час замоўчваліся, знаходзіліся ў так званых «спецхранах».

— Для такой шырокай дзейнасці фонду неабходны сродкі, прытым немалыя. Цяжка даводзіцца?

— Галоўныя паступленні — ад дзейнасці дзвюх нашых фабрык: Бабруйскай галантарэйнай і Маладзечанскай мастацкіх вырабаў. Між іншым фонд знаходзіцца на самафінансаванні і датацый ад дзяржавы не атрымлівае. Заробленыя ж грошы ў першую чаргу накіроўваем на ажыццяўленне доўгатэрміновых праграм па адраджэнні і памнажэнні нашай культурнай спадчыны, на рэстаўрацыю помнікаў культуры і ўзвядзенне новых. Усяго за пяць гадоў на гэтыя мэты выдаткавана каля трох мільёнаў рублёў.

— Значыць, не так і цяжка ўваходзіць у рынак?

— Няцяжка? Як сказаць! Замест таго, каб яшчэ шырэй праводзіць розныя культурныя праграмы, мы вымушаны плаціць вялікія падаткі: ад іх жа нашы фабрыкі не вызвалены. У суседзяў жа — іншае становішча. На Украіне, у Расіі, у Казахстане, Грузіі фонды культуры падобных адлічэнняў не робяць. У свядомасці ж беларускіх законатворцаў па-ранейшаму сядзіць нядобрай памяці рэшткавы прынцып фінансавання культуры.

— Вось і даводзіцца завяршаць нашу гутарку на песімістычнай ноце...

— Чаму ж песімістычнай? Фонду — пяць гадоў. За гэты час ён пацвердзіў сваю патрэбнасць і жыццядзейнасць, і гэта галоўнае. А якім яму быць у далейшым? Вось і будзем сумесна вырашаць гэта на справаздачна-выбарчай канферэнцыі.

Гутарыў
Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Марыя ПАНКОВА

КУФЭРАК ПАМЯЦІ

ПРЫЕХАЛА з радзіннага кутка, са Шклоўшчыны, дзе даўным-даўно не была, і доўга не магла ўзяцца за пяро. Нешта невыказна-шчымлівае сціснула сэрца, не пускала словы. Радзінны куток... Тут ты яшчэ жывеш нейкім сваім карэньчыкам—у магілах бацькоў, сваякоў, добрых суседзяў, тут яшчэ ёсць ты—у душах бабуль і дзядоў. І калі я паласкала кашулькі дачушкі ва ўсіх на вачах, і калі мыла свежанакапаную бульбу пад тугім струменем вады, калі разам з дзецьмі сустракала кароў з лугу, ішла на ферму разам са сваёй малой, каб паглядзець, якія змены тут адбыліся пакуль мяне не было, калі позним вечарам сядзела разам з вясковымі бабулямі, цёткамі на лаўцы пры хаце—я была з імі, а яны—былі са мной, мае землякі-вяскоўцы, і дзяліліся са мной усім, чым маглі. Што ж тады так вярэдзіць душу? Мо тое, што павазіла мяне на сваёй машыне старшыня калгаса імя Дзяржынскага Валянціна Аляксандраўна Саўкіна па палях родных і, урэшце, сваімі вачамі ўбачыла я радзіму такой, як ёсць,—без акрас: многа напаўвымерлых вёсак, ад сядзіб, котлішчаў якіх засталіся толькі здзічэлыя яблыні, слівы ды грушы?.. Мо тое, што пацішэла вёска, мала-мала хто тут застаўся з тых ранейшых, моцных і здаровых людзей, што цяплілі і грэлі сабой гэты любы кут? А мо яшчэ нешта большае, што раптам яскрава выступіла, праявілася, бы на фотаплёнцы, прад вачыма?

Тым спякотным летам пáдала мне на душу кожнае слова, я так блізка і балюча ўспрымала яго... Так дзіўна, гэта колькі гадоў яшчэ назад тут чулася сакавітая родная мова, цяпер жа... На мяне і на маю малую тут глядзяць як на прышэльцаў з космасу: «Як гэта ты, Маня, у горадзе жывеш, а размаўляеш не па-гарадскому? І малую выдрэсіравала так! А Бо-о, а Бо-о, як жа яна вучыцца ў цябе будзе, калі ўсе цяпер па-руску гавораць? Яна ж белай варонай у цябе будзе».

Вось так... Заслухаюцца, бывае, маім беларускім вымаўленнем, асабліва, калі я перайду на палескую гаворку, а каб самім нешта пераняць—ніякай ахвоты ў маладых. Што сталася з табою, радзіма мая? Гэта ж некалі, у гады майго дзяцінства, тут толькі зрэдзь гасцявала рускае слова. А цяпер? Якія ж дзеці бегаюць па маім Падкняжанні цяпер? Не, не такія, як мы некалі! Надзя, Зіна, Вера Рагоўскія размаўлялі ў сваім маленстве толькі па-беларуску. Цяпер жа... Масквічка Зіна даўно забылася на сваё колішняе вымаўленне, яе дзеці—Святлана і Ірына—дзяўчаты-красуні, лічаць сябе ўжо карэннымі масквічкамі... Ды гэта—Масква. А што бліжнія, што жывуць тут, каля радзіннага свайго Падкняжання—у Оршы, Шклове, Магілёве? Ды тут—яшчэ горш з моваю: ні рускай, ні беларускай. Адна трасянка, слухаць якую ніякавата адукаванаму чалавеку. Нават бабулі, услед за сваімі дзеткамі, унукамі стараюцца гаманіць па-руску... «Дзіво-осы якія!» — успляснула б рукамі мая мама, каб паднялася з магілы. Што ж сталася з табой, вёска? Калі даўно не быў тут—рэзка адчуваеш такія змены, і баліць душа ад усведамлення, колькі ж мы, беларусы, страцілі і страчваем, адцураўшыся роднага слова! А яно ж—такое пявучае, такое непаўторнае, што ніякай моваю не заменіш! Я абышла пехатою некалі многія вёскі, куткі гомельскага Палесся, была на Брэстчыне, і захапленню майму не было канца! Колькі казак-легенд, паданняў, колькі цудоўных народных песень падарыў мне гэты загадкавы край! Кожны чалавек, сустрэты мною, быў жывым героем дзівоснага апавядання пра нашу мову, культуру, быт, пра нашу, урэшце, адоранасць боскую—ад прыроды. Я цэлыя вечары, бывала, да позняе ночы слухала вясковых бабуль і дзядоў, старанна запісвала, запаміналa іх расповяды. Гэта былі такія галасы! У свой час звярнулі на іх увагу Вера Палтаран, Аляксей Пысін, Алена Васілевіч, Васіль Вітка. І я, акрыленая тымі сустрэчамі, думала выпусціць вялікую кнігу свайго Народа, і столькі было ўжо... Ды лёс распарадзіўся крута: не зберaглося, не захавалася многае з таго, што гучала ў маіх падарожных блакнотах, запісах. І нават тое, што было калісьці ўхваленым майстрамі Слова, не выдадзена. А сэрца—сэрца помніць! І з вялікім жалем успамінаю я сёння куфэрак, які дарыла мне колісь стогадовая бабуля з Нараўляншчыны. На жаль, не памятаю ўжо і яе прозвішча. У душы — толькі вобраз. Але і гэтага досыць, каб балела сэрца па яе таленце. Выпрамілася яна перада мною, адкінула ад сябе кульбу і павярнулася тварам да сонца, якое ўставала над Прыпяццю (да самага світанку з ёй гаманілі мы, забыўшы на ўсё і ўсіх):

— І тут во, донька, на гэтым месцейку, на гэткім світанку крашоны свет перада мною адкрыўся! Якая дзеўка не хоча замуж за любага! І я за свайго хлопчыка хацела! І думала-гадала, калі ж ён за руку мяне павядзе па сваіх сцежачках, калі хатку сваю пабудуе. І вот жа бывае ў жыцці! Стаю я, ета, думаю аб ім, а тут, адкуль ні вазьміся, хвалямі куфэрак да маіх ног прыбіла. Гляджу—і вачам не веру. Узяла яго, расчыніла, а там—мама родна, свеце любы—такое плацце для нявехны! Белае-белае, як з аблок сшытае, пацеркамі аздобленае! А які вяночак! А туфлікі—ну, каралеўскія, царскія туфлікі. Прымерала я — якраз на маю нагу, як на заказ робленыя! Прыціснула да грудзей сукню, уздзела туфлікі ды як запяю-запяю — свет-перасвет, усё сяло разбудзілася, выйшла на бераг ды слухае, ці то звар'яцела я, ці то ад шчасця так... І Іванка там мой стаяў, слухаў. Як глянула я на яго—усё й зразумела! Ён, ён гэты куфэрак кінуў на хвалі, каб прыбіла да ног маіх... З той пары шмат вятроў прагуло над намі, многа хваляў прыбіла і адбіла ад сэрцаў нашых, а вось тая хваля—назаўжды ў душы засталася. Даўно няма Іванкі, а куфэрак яго—жыве. Адкіну вечка—запяю зноў...

Не, не такой моваю перадаю я тое, што гучыць ва мне. Тая, запісаная, страчана. Як і той куфэрак, які з такой любасцю, у знак удзячнасці, што яе слухаюць, паважаюць, падарыла раптам мне тая бабуля! Каб вечна помніла...

Фота Аляксея МАЦЮША.

Зараз, успамінаючы з жалем гэта, думаю: ці не так кожны з нас, хто, здаецца, любіў і шанаваў роднае, нешта не збярог, не данёс да сваіх нашчадкаў? Не данёс — значыць, абядніў не толькі сябе, але і працяг свой... Дакор, які нічым не аблегчыць, які—назаўжды болем у душы. І пытанне, пастаянна звернутае да сябе: што мы ўсе сёння робім, каб вольна і прыгожа жыць, высока несці імя Беларуса па Зямлі?

Слухаю пасяджэнне дзесятай сесіі нашага Вярхоўнага Савета, слухаю некаторых дэпутатаў і дзіву даюся: аб чым вы, браточкі? Ад сябе саміх адракаецеся? Аб якім дзяржаўным узаконенні двухмоўя ідзе гамонка? Якога ж жалю вартыя мы, беларусы, калі зноў дапусцім, каб нішчылася і далей наша нацыянальнае багацце — Мова?!

Але ўсё роўна жыве надзея на лепшы заўтрашні дзень: чую я светлае слова таленавітага сына свайго народа—дэпутата Вярхоўнага Савета паэта Ніла Сымонавіча Гілевіча. Светлае—таму што ён да канца змагаецца за нас, беларусаў, каб мы і нашы дзеці жылі на сваёй зямлі гаспадарамі свайго лёсу. Толькі адна мова—беларуская!—павінна быць на Беларусі дзяржаўнаю! Толькі адна, дадзеная нам нашымі прадзедамі, бацькамі, мацяркамі нашымі! Мы не адымаем рускае ў рускіх, мы не адымаем украінскае ва ўкраінцаў, мы не адымаем ад палякаў польскае. Калі ласка, жывіце, размаўляйце, не губляйце сваіх каранёў, але паважайце і нас, у каго цячэ ў жылах кроў гэтай зямлі! Дайце нам, урэшце, выпрастаць плечы, дайце магчымасць, каб жыла, не памірала наша Песня!

Разумею, як нялёгка шаноўнаму Нілу Сымонавічу выходзіць на трыбуну парламента з такімі прамовамі, але, тым не менш, яны маюць плён. Паглядзіце, колькі ўжо па рэспубліцы адчынена беларускіх школ, колькі дзетак у садках пачалі гаманіць на роднай мове! Не ўсё яшчэ тут гладка, не ўсё тут яшчэ добра, не хапае настаўнікаў роднай мовы і літаратуры, не хапае яшчэ нечай мудрасці, каб не тармазіць гэты натуральны, жыццёва важны працэс... На жаль, я маю шмат прыкладаў гэтага. Узяць хоць бы сярэднюю школу № 49 Першамайскага раёна нашай сталіцы. Блізка каля яе я жыву, і таму, натуральна, хацела, каб мая дачка пайшла сюды вучыцца. Ну, а паколькі Закон аб мовах у нас прынятыя, спадзявалася, што і тут, пачынаючы з першага класа, загучыць беларускае слова. Але — не адчынілі тут ніводнага класа для тых, хто б хацеў, каб іхнія дзеці раслі беларусамі. «Што вы хочаце, усяго дзесяць заяў такіх паступіла ў жніўні, усяго дзесяць бацькоў пажадалі, каб навучанне было на беларускай мове!» — сказала мне дзяўчына-сакратарка, якая прымала дакументы.

— Я была б адзінаццатай,—з горыччу зазначыла я.

А колькі іх, бацькоў, яшчэ б магло быць, каб не сустракалі тут так нядобразычліва? І яшчэ. З сумам павінна зазначыць, што не вельмі і многія беларусы сумуюць, калі ім адмаўляюць у праве вучыць дзяцей роднай мове. Гэта тыя, хто, вырваўшыся з вёскі і добра ўсталяваўшыся ў сталіцы, атрымаўшы тут кватэры, штотыдзень, бадай што, ездзячы ў вёску па малачко ды бульбачку з гуркамі, адрокся ад сваёй мовы, думаючы, што тым самым яны выглядаюць перад сваімі аднавяскоўцамі больш культурнымі. Так яны выхаваны, выхаваны нашай сістэмай, нашым ладам. Не расказаць, як разанула аднойчы па сэрцы шчырасць другакласніцы гэтай 49-й школы, сяброўкі маёй дачкі Кацюшы:

— Слава Богу, я хожу в русскую школу! Мама говорила, что они бастовать будут, если заставят перейти на белорусский язык.

— Хто будзе баставаць? — запытала я.

— Моя мама и другие родители. И учителя наши...

А хто ж мама у такой «свядомай» дзяўчынкі, хто тата? Ды звычайныя людзі: мама — машыністка, тата — рабочы, абодва нарадзіліся ў вёсцы. Тое самае магу сказаць і пра іншых мамаў і татаў дома, дзе жыву. Як правіла, людзі, якія зняважліва гавораць пра беларускую мову,—былыя вяскоўцы, якія, проста скажу, высока не падняліся ад сваіх мізэрных запатрабаванняў.

Іншым часам думаю: можа быць, мы, журналісты, літаратары, мала расказваем, пішам пра тых, хто адраджае сваю мову, культуру, мала падтрымліваем тых, хто вучыць сапраўднай любові да роднага краю, выхоўвае яшчэ ў маленькіх гонар за сваю Радзіму, за свой народ? Можа, гэта сённяшні наш нялёгкі дзень загнаў нас у такі тупік, што мы, народжаныя беларусамі, не ўсе, як належыць адчуваем гэта? Можа быць... Але ці лягчэй ад таго такім, як Ніл Гілевіч, як наш слынны пісьменнік Пімен Панчанка, які заўсёды будзіў, сеяў трывогу за роднае матчына слова?

І ўсё ж, як бы мне хацелася павезці тых, хто адмятае, топча сваё нацыянальнае, у вёску Азяраны, што на Жыткаўшчыне. Стаіць там, ля Прыпяці-ракі, калгасны дзіцячы садок, які вось ужо дзевяты год узначальвае Таіса Сяргееўна Папок. Ніхто не агітаваў яе перайсці на беларускамоўнае выхаванне дзяцей, беларускае слова тут жыло яшчэ да прыняцця Закона аб мовах. Гучыць яно мілагучна і натуральна, і, што не менш важна для выхавання дзетак, — правільна, літаратурна! Я вельмі моцна здзівілася і ўразілася, помню, гэтаму: ніхто не хваліць калектыў, нідзе ён «не грыміць». Толькі ў сваім раёне, на Жыткаўшчыне, яго ведаюць як адну з самых лепшых дзіцячых устаноў раёна.

— Дык мы проста працуем, — сціпла скажа Таіса Сяргееўна і будзе ўлюбёна расказваць вам, як яны жывуць. Пакажа ўсё, што зроблена рукамі выхавацеляў і бацькоў па афармленні садка, запросіць на заняткі.

І заслухаецеся вы гаворкаю Таісы Сяргееўны, падзівіцеся яе багатай, сакавітай беларускай мове, пазайздросціце па-добраму тым бацькам, чые дзеці слухаюць штодня гэтую жанчыну, вучацца ў яе роднаму слову.

(Працяг на стар. 12).

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПРЭМІІ

Набліжэнне Скарыны

Такая ўжо загадкавая вабнасць таленту: чым больш значны творца як асоба, тым мацнейшае тое сілавое поле, што прыцягвае да яго не толькі сучаснікаў, але і нашчадкаў. Разам з тым, назіраецца і парадаксальная, па сваёй сутнасці, з'ява: па меры набліжэння да генія ён становіцца больш зразумелым, адкрытым і... як бы аддаляецца ад нас. Не меншае загадкавасці. Знікаюць «белыя плямы», але асобныя аспекты мастакоўскай дзейнасці патрабуюць новага, глыбейшага бачання. Адным словам, феномен напамінае і напамінае аб сабе.

Сказанае ці не найперш тычыцца постаці нашага славутага Францішка Скарыны. Шлях да яго — гэта дарога пазнання, асэнсавання, духоўнага ачышчэння, вяртання да беларускасці. Адужаць, прайсці гэты шлях нам дапамагаюць кнігі, прысвечаныя нашаму першадрукару і асветніку. І тыя, якія пабачылі свет раней, і тыя, што выпускаліся ў сувязі з падрыхтоўкай да 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны. Сярод апошніх вылучаецца цыкл навуковых прац «Скарына і беларуская культура». Дарэчы, Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі вылучыў гэтыя работы на атрыманне Дзяржаўнай прэміі ў галіне навукі. Названы і тыя, хто ўнёс важкі ўклад у напісанне кніг, падрыхтоўку іх да друку. Гэта А. Булыка, Г. Галенчанка, В. Дарашкевіч, А. Жураўскі, Ю. Лабынцаў, Я. Немiроўскі, В. Чамярыцкі, В. Шматаў.

У спісе прэтэндэнтаў значацца як аўтарскія кнігі, так і калектыўныя даследаванні. Аднаму даследчыку часам не па сіле ахапіць усю шырыню і шматграннасць здзейсненага Ф. Скарынам. Возьмем працу «Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў». За кнігай са звычайнай акадэмічнай назвай — унікальнае выданне! Хто паспеў прыдбаць яго для асабістай бібліятэкі, той не пашкадуе. Колькі матэрыялаў у гэтай кнізе ўпершыню ўведзены ў шырокі ўжытак?! Гэта звыш пяцідзесяці найкаштоўнейшых дакументаў, якія дагэтуль пыліліся ў архівах, схаваныя ад людскога вока. Яны надрукаваны і ў арыгінале (а гэта ажно сем моў!), і ў перакладзе на беларускую і рускую. Другую ж частку выдання займае зводны каталог усіх вядомых Скарынавых кніг, прычым кожны асобнік мае ўласнае апісанне...

А калектыўная манаграфія «Скарына і яго эпоха»? Тут зноў не абысціся без нязменнага «ўпершыню». Манаграфія стала першай спробай усебакова даследаваць скарынаўскі час, выкарыстоўваючы найноўшыя дасягненні сучаснага славяназнаўства. Якi шырокі абсяг праблем, закранутых даследчыкамі?! Тут і пытанні фарміравання беларускай народнасці, вывучэння адметнасці беларускай мовы, літаратуры, мастацтва, а калі шырэй, дык і філасофскай, грамадска-палітычнай думкі на сумежжы Сярэднявечча і Адраджэння. Шмат удзелена ўвагі беларускай этнаграфіі ў эпоху феадалізму. Галоўная ж думка, якой прасякнута кніга «Скарына і яго эпоха»: тое, што на нацыянальным небасхіле з'явіўся Ф. Скарына, з'яўляецца заканамернасцю і гістарычнай непазбежнасцю. Сам час вылепікаў яго на грамадска-палітычную і культурную арэну, а ўжо ён, Ф. Скарына, у сваёй дзейнасці і памкненнях час гэты намнога абагнаў, паскорыў. А абганяючы свой час, як бы прыспешваў і паслядоўнікаў.

Ды гэта ўжо змест чарговай працы — «Прадмовы і пасляслоўі Ф. Скарыны». У кнізе паўстаюць каларытныя постаці С. Буднага, В. Цяпінскага, Л. Мамоніча, М. Смятрыцкага і іншых. Пад адной вокладкай — сапраўдны культурны скарб для кожнага, каму дорага нацыянальнае Адраджэнне. Дзе яшчэ, не корпаючыся ў бібліятэцы, можна пазнаёміцца з выдатнейшымі помнікамі беларускай публіцыстыкі другой паловы XVI — першай паловы XVII стагоддзя! Асобныя з тэкстаў падаюцца і факсімільна, ёсць грунтоўны ўступны артыкул, усебаковыя, аргументаваныя навуковыя каментарыі.

Калі ж пакладзеш яшчэ поруч кнігу Ф. Скарыны «Творы» — найбольш поўнае выданне яго спадчыны (у тым ліку і нядаўна знойдзены тэкст пасхаліі з календаром, змешчаны ў «Малой падарожнай кніжыцы»), дык яскрава відаць, як ад Ф. Скарыны сягала беларуская грамадская, культурная думка далей, выходзячы на шырокія абсягі спасціжэння складанасцяў жыцця, разумення чалавека ў свеце, як геній Ф. Скарыны, абуджаў іншыя таленты, падказваў далейшыя шляхі асветніцтва, адукацыі, кнігавыдання...

І, безумоўна ж, у гэтым шэрагу спазнання Ф. Скарыны і яго часу — і асобныя працы. Скажам, кнігі Я. Неміроўскага, найперш манаграфія пра дзейнасць Ф. Скарыны, і В. Шматава, які даўно і плённа даследуе адметнасць скарынаўскай графікі, шмат якія кнігі ўваходзяць у цыкл «Скарына і беларуская культура», ды адна з іх, можна сказаць, і адкрывае, і завяршае яго. Гэта энцыклапедычны навукова-папулярны даведнік «Скарына і яго эпоха». Ён, між іншым, вытрымаў ужо два выданні: першае пабеларуску, другое — у перакладзе на рускую мову. Пра кнігу можна сказаць так: «Усё пра Францішка Скарыну». Пра яго жыццё і творчасць, асветніцкую і грамадскую дзейнасць, пра яго акружэнне і пра тое, як воблік першадрукара знайшоў сваё ўвасабленне ў літаратуры, кіно, тэатры, мастацтве...

А да ўсяго згаданага хочацца дадаць яшчэ скарынаўскую «Біблію» ў трох тамах...

Здзейснена вялікая, пасапраўднаму адраджэнская праца. Як на маю думку, дык яна заслугоўвае Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь. Як ацэнка канкрэтных намаганняў канкрэтных людзей. І адначасова, як штуршок для іншых даследчыкаў, як напамін аб тым, што вечны не толькі Ф. Скарына, а і нашае жаданне па-новаму вывучаць і прачытваць яго.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ЯГО ПІСЬМЕННІЦКІ ПОДЗВІГ

Кніга Сяргея Грахоўскага «Споведзь», выдадзеная «Мастацкай літаратурай» у 1990 г., прадстаўлена на атрыманне Дзяржаўнай прэміі імя Якуба Коласа 1992 г. Літаратурны музей Якуба Коласа падтрымлівае гэтае прадстаўленне.

Бальшавізм прынёс вялікае няшчасце Беларусі і яе народу. Ад нас адарваны нашы спрадвечныя тэрыторыі — Беласточчына, Вілейшчына, Смаленшчына. Нездарма яшчэ ў 1921 г. Колас у вершы «Беларускаму люду» пісаў:

> Нас падзялілі — хто?
> Чужаніцы,
> Цёмных дарог махляры.
> К чорту іх межы! К д'яблу граніцы!..
> Нашы тут гоні, бары!..

Яшчэ больш цяжкімі былі людскія страты. І ў гады грамадзянскай вайны, і ў перыяд калектывізацыі, і ў часы яжоўшчыны і берыеўшчыны загінулі мільёны беларусаў.

Асабліва пацярпела беларуская інтэлігенцыя. Жудасны лёс напаткаў беларускіх пісьменнікаў, пераважная большасць з іх — 175 чалавек — былі расстраляны, закатаваны, загінулі ад голаду і непасільнай працы на сталінскіх катаргах.

Мала каму ўдалося цудам ацалець і дажыць да нашых дзён.

Адзін з такіх нямногіх — Сяргей Грахоўскі. Ён прайшоў усе кругі пекла, яго зайздросная памяць захавала вельмі многае з перажытага. «Споведзь» Сяргея Грахоўскага — летапіс тых страшных часоў. Ён зрабіў важкі ўклад у святы запавет: «Ніхто не забыты і нішто не забыта». Чытаць напісанае ім — пакутліва, балюча, але неабходна. Чалавецтва не мае права, не можа забываць пра такое.

Мы павінны помніць светлыя імёны пакутнікаў. Мы павінны ведаць і гнюснейшыя імёны катаў і забойцаў. Першым — вечная памяць, другім — вечны праклён.

Дзякуючы «Споведзі» Сяргея Грахоўскага, напісанай ім крывёю сэрца, мы даведаліся пра пакуты і заўчасную гібель як выдатных беларускіх пісьменнікаў, так і малавядомых, таленту якіх не было суджана праявіцца і закрасаваць. Але ж загінула і безліч так званых простых лю...

Стаяць на сваім

Заўважана, што ва ўсіх добрых кніг ёсць адзін недахоп: на іх цяжка пісаць водгукі. Іх хочацца чытаць марудна, перачытваць. Яны нараджаюць паток уласных думак і пачуццяў, якімі не адразу ўдаецца авалодаць. Па сутнасці гэты тэкст і не рэцэнзія ў строга літаратуразнаўчым сэнсе, а ўсяго толькі разважанні «па поваду».

Хутка чытаюцца і лёгка рэцэнзуюцца тыя кнігі, якія лёгка пішуцца. Адсутнасць духоўнай работы ў аўтара пазбаўляе такой жа работы і чытача. А лёгкае чытанне, у тым ліку і паэзіі, рэч няўдзячная. Лёгкае чытанне нараджае літаратуру аднаразовага выкарыстання. Літаратура ператвараецца ў наркотык. Дзеянне яго тым мацней, чым менш у такой літаратуры кропак судакранання з жыццём. І як кожны наркотык яна выключае чалавека з рэальнасці. Такая літаратура выконвае сацыяльны заказ ператварэння чалавека — гэту «эвалюцыю, што усвядоміла саму сябе» (Хакслі) — у механізм, кіруемы і прагназуемы. Чалавек-робат, які спраўна ажыццяўляе функцыі дзяржаўнай машыны, — галасуе, працуе, плаціць падаткі, размнажаецца, — мара любой дзяржавы. І ў ёй, як сцвярджаў Платон, паслядоўны ў сваім лагіцызме, для паэтаў няма месца. Бо паэт — гэта анты-робат, ахоўнік асобы, тых бясспрэчна чалавечых правоў і высокіх, самім на сябе ўскладзеных абавязкаў, усвядоміць якія дадзена не кожнаму. У сягоняшнім грамадстве — адзінкам. І пагэтаму чытацкая любоў да паэта — гэта перш за ўсё любоў да сябе самога — магчымага, але так і не рэалізаванага ў паўнаце сваіх жыццёвых праў.

Уся драма ў тым, што чым вышэй арганізацыя грамадства, чым болей у ім парадку і цывілізацыі — г. зн. механічнага, тым менш у ім паэзіі і паэтаў. На жаль, дастатак тавараў і глыбокая пашана да паэтаў, як ужо адзначалася, выключаюць адно другое. Дык няма нічога дзіўнага, што паэт — заўжды дзіця пераходнага часу, дзіця нестабільнасці і перамен — як у асабістым плане, так і ў грамадскім.

Чытаючы кнігу вершаў Фёдара Яфімава «Перайсці поле» (а ляжыць яна ў мяне на стале амаль год), яшчэ раз пераконваюся: ва ўсякай значнай кнігі свой час. Гэтая выйшла тады, калі рака нашага быцця, адшумеўшы на перакаце, рынулася мутным патокам да новых безданяў і трагічных паваротаў. Пафас выкрывальнаў згас, і патрохі ўсведамляецца, што задоўгае развітанне з мінулым не вядзе ні да храма, ні да будучыні.

«Перайсці поле» — як жыццё перайсці ці, ва ўсякім разе тыя два дзесяцігоддзі ад «пацяплення» да «вясны», што выпалі на долю аўтара і грамадства. Два дзесяцігоддзі зняволення ў самім сабе, «с совестью наедине», ва ўнутранай эміграцыі, «чужеземцем родной земли», у ціхім, але ўпартым супроцьстаянні.

> По какой бы ни брел из
> дорог,
> от каких ни шагал бы
> развилин,
> выходило всегда поперек
> слову, делу, идее, силе.

Паэт заўжды заставаўся самім сабой. Таму не знойдзем мы ў яго звыклых атрыбутаў «перабудовачнай паэзіі»: істэрычнага пакаяння, маралізму, рэлігійнасці, постмадэрнісцкага распаду формы і зместу — усяго, чым адзначана змрочная свядомасць нашага расхрыстанага часу.

Гноем ірацыяналізму, што сабраўся ў Аўгіевых канюшнях застою, патыхае на палях масавай інтэлігенцкай свядомасці. Традыцыйныя рэлігіі, нетрадыцыйныя, тэасофствуючыя, «рэрыхнутыя», экстрасенсы, лятаючыя талеркі, учарашнія камуністы з крыжыкамі на шыі — усё гэта сімптомы цяжкага становішча грамадства, занадта доўга закрытага для яснага і ачышчальнага святла розуму. Сёння ірацыянальная стыхія бярэ рэванш за ўчарашнюю рацыянальную догму, што гідліва ўзнеслася над рэальнасцю.

Рацыянальнае ўсведамленне свету асабліва складанае, яно не заўсёды па сіле нават вучоным, што распаўзліся па сваіх норах, і патрабуе штодзённых духоўных высілкаў. Крупіцы ісціны, здабытыя самааддананай працай адзінак, не даюць суцяшальнага супакаення, але падштурхоўваюць да дзеяння, да бясконцага спазнання, да супроцьстаяння злу. Глыбіні быцця, што адкрываюцца свабоднаму розуму, — адзінае суцяшэнне, вартае чалавека.

«Нас опекает знание, как мать», — гаворыць паэт. І калі не стае сапраўднага ведання, калі мы топчамся на месцы, спляжваючы калівы здабытага, менавіта тады «незнанье дарит нам надежду».

Чалавек мае патрэбу ў сістэме арыентацыі і аб'екце пакланення. І калі дае збой рацыянальнае, уключаецца міфалагічнае. Тым больш, што на ўзроўні масавай свядомасці, на ўзроўні натоўпу міфалагічныя структуры дзейнічаюць нязменна. Сёння міфалагізуецца ўсё — філасофія, навука, мастацтва. Бо чалавек — істота слабая, абмежаваная, пакутуючая. А веды не толькі памнажаюць смутак, — «обмануло ты, познанья древо, лишних терний твой искус навлек», — але і паглыбляе прорвы няведання, пастаянна пагражае цэласнасці чалавека, гатовага з-за сумненняў прынесці ахвяры любому ідалу.

Фёдар Яфімаў. «Перайсці поле». Вершы. На рускай мове. Мінск, «Мастацкая літаратура». 1991.

дзей — чэсных, сумленных, працавітых, бязвінных.

Гэта і пра іх лёс можна казаць словамі Якуба Коласа:

Эх, чаго нам не прыйшлося,
Браце мілыя, ужыць!
Колькі талентаў звялося,
Колькі іх і дзе ляжыць,
Невядомых, непрызнаных,
Не аплаканых нікім,
Толькі ў полі адспяваных
Ветру посвістам пустым...

Невядомыя, непрызнаныя, нікім не аплаканыя! Ляжыце явы, мілыя браткі-беларусы, у шматлікіх Курапатах, на Калыме, у Комі, на бяскрайніх прасторах Сібіры, Запаляр'я, Казахстана...

У рускай літаратуры з'явілася шмат твораў, напісаных былымі вязнямі: «Калымскія апавяданні» В. Шаламава, «Апусканне ў цемру» А. Волкава, «Чорныя камені» А. Жыгуліна, «Круты паварот» Я. Гінзбург і, вядома, грандыёзная эпапея А. Салжаніцына «Архіпелаг ГУЛАГ». Ёсць сведчанні і беларусаў — «Мая Галгофа» Я. Бяганскай, «Дзённік» Б. Мікуліча, «Лісты да жонкі з Калымы» С. Баранавых.

Але «Споведзь» Сяргея Грахоўскага з'яўляецца буйнамаштабным творам беларускай літаратуры, у ёй больш шырока і глыбока паказаны кругі пекла. «Споведзь» — пісьменніцкі і грамадзянскі подзвіг Сяргея Грахоўскага. Гэта своеасаблівы помнік загінуўшым сябрам, калегам па пяру. Сяргей Грахоўскі, нягледзячы на паважны ўзрост, у росквіце сваіх творчых сіл. Ён многа, напружана і плённа працуе, часта выступае перад самымі рознымі аўдыторыямі, на літаратурных святах і сустрэчах, у сродках масавай інфармацыі, робіць высакародную справу па ўшанаванні памяці ахвяр таталітарнага рэжыму.

Мы перакананы: «Споведзь» Сяргея Грахоўскага заслугоўвае высокай узнагароды.

МУЗЕЙЦЫ-КОЛАСАЎЦЫ.

Па сутнасці кніга Яфімава — падрабязны дзённік духоўнага сталення савецкага — так! — інтэлігента, выхаванага высокай рыторыкай, шчыра верачага ў словы, каторыя вымушаны былі тыражаваць уладу маючыя: няпроста закрыць шлюзы, адкрытыя рэвалюцыяй і аплачаныя крывёй.

Духоўны рух аўтара-героя можна вызначыць як спуск з безжыццёвых ідэалагічных вяршыняў к «милой теплоте жизни», якая пры ўсіх ідэалогіях застаецца, на шчасце, сама сабой і з аднолькавай цяжкасцю адстойвае, аберагае сябе.

Спасибо, жизнь, за то, что
ты мой лик
ото всего большого
отвратила
и понимать негромкий
научила
подножной малой красоты
язык.

Тут, мабыць, да месца заўважыць, што рух к «милой теплоте» и «малой красоте» адбываўся ў вершах Яфімава не без беларускага ўплыву: непасрэдна, цераз пейзаж, які ва ўраджэнца стэпаў заўсёды беларускі, суразмерны чалавеку, яго жыццёвым клопатам, а таксама апасродкавана, праз беларускую паэзію. Яе Яфімаў перакладае ды крытыкуе ўжо чвэрць стагоддзя. Беларуская паэзія, калі браць у цэлым, ніколі асабліва не грашыла казённым трубадурствам; за кардоннымі, для прыліку выстаўленымі дэкарацыямі часцей бачыўся чалавек у межах звычайнага жыцця з яго вечнымі радасцямі ды турботамі.

Не выключана, што менавіта ад беларускай паэзіі шмат у Фёдара Яфімава дакладных прыкмет рэальнасці. У яго вершах шырока раскрыты дзверы побыту: куханькі, нізкія столі, лавачкі ля пад'ездаў, ліхтары, кошкі, пустыя бутэлькі — адным словам, «хрушчобы» развітога сацыялізму. Ды ў паэта няма да іх асаблівых прэтэнзій. Гэта яго свет, дадзены ў адчуваннях, другога няма і ўжо не будзе. Акрамя знешняга фону, прыкмет часу, ёсць унутраны свет з яго незлічонымі скарбамі — Пушкін і Герцэн, Баратынскі і Цютчаў, Цвятаева і Ахматава, Твардоўскі і Салжаніцын. Перад намі духоўны пейзаж «шасцідзесятніка», дапоўнены імёнамі беларускіх паэтаў — Пысіна, Стральцова, Барадуліна.

Пашырэнне рэальнасці ў вершах Яфімава за кошт бытавых дэталяў і шматлікіх падрабязнасцей свету — гэта перш за ўсё спроба ўхапіцца за штосьці бясспрэчна існуючае, існае, не атручанае слоўным, ідэалагічным дурманам. Так чалавек на стромкай скале чапляецца за нябачныя выступы і расколіны — адно б не сарвацца, адно б адчуць усім целам выратавальную шурпатасць быцця. «Звезд не хватал, но и правды не предал, а это сегодня, пожалуй, важней».

З гістарычных падзей, што сталі вызначальнымі, варта згадаць Вялікую Айчынную, крута змяніўшую лёс хлопчыка з варонежскага сяла. І таму свята перамогі — адзінае, якому ён давярае: сам быў сведкам. А для душы — месячныя ночы, дажджы і снегапады, поле, лес, луг. Заўзятыя спрэчкі з сябрамі — з разуменнем, што ісціна даражэй. І засяроджаная адзінота. Дзеля таго, каб зберагчы сябе, настаяць на сваім, уплесці сваю ноту ў шматгалоссе свету.

Чытаючы і перачытваючы вершы Яфімава, адзначаеш і без падказкі аўтара «трезвый тон и взгляд своеобычный» і зноў пераконваешся, што інтэлігентнасць — якасць яшчэ больш рэдкая, чым талент. Абвостранасць свядомасці, яснасць бачання, якія ніколі не здраджвалі паэту, у нашы дні ўжо не проста гарантыя сапраўднай карціны рэчаіснасці. Духоўны вопыт выжывання, здабыты ў таталітарнай дзяржаве — самай шчырай і паслядоўнай у сваёй дзяржаўнасці, — неабходны сёння (парадокс гісторыі!) і для выжывання ўсіх нас у дэмакратычнай. Калі нядаўна «жующий плавленный сырок» марыў аб пераменах і волі, то сёння свабодны марыць пра стабільнасць і плаўлены сырок. Але галоўнае — «всегда есть небо, есть куда смотреть, когда вокруг смотреть невыносимо».

Валерый ЛІПНЕВІЧ.

ЧЫТАЧ ДЗЕЛІЦЦА ЎРАЖАННЯМІ

«ЗА ВЕК СВОЙ НЕДАЎГІ...»

Чытаем гэтыя радкі:

За век свой недаўгі
не здолею, магчыма,
сплаціць я ўсе даўгі
табе мая Айчына.

І мусім пагадзіцца з паэтам:

Шапчу сабе:
— Сплачу,
бо, ведаючы мову,
я дзетак навучу
Купалаваму слову.

Малады паэт Міхась Скобла нарадзіўся ў адным з прыгожых куткоў Беларусі — на Зэльвеншчыне (дзе паэтка-патрыётка Ларыса Геніюш абрала і апошнія хвіліны свайго жыцця і вечны спакой), у вёсцы Паляжын.

У вершы, прысвечаным памяці Ларысы Геніюш, Міхась Скобла піша:

— Людзі!
Я — вораг народу.
Не гаварэце са мною.
Зэльвенцы, мне ўзнагарода —
ваша нязгода з маною.
Жарты вясёлыя, досціп
іншай счакаюць нагоды.
Вас не паклічу я ў госці,
нельга —
я — вораг народу.

Вучыўся будучы дэсантнік і паэт у Дзярэчынскай сярэдняй школе, а сама зямля гэтага мястэчка як быццам жыла дзіўнай гісторыяй, былой сваёй прыгажосцю. У Дзярэчыне ў свой час знаходзіўся «Малы Версаль» — палацава-паркавы ансамбль плошчай 18 га. Ён быў тады з трох тэрас, дзе былі і вялікія штучныя вадаёмы, і дзівосныя каштанавыя алеі... А ў самім палацы калісьці дзейнічаў славуты тэатр Сапегаў, праводзіліся касцюміраваныя балі, былі бібліятэка, вялікая калекцыя каштоўнасцей, збор жывапісу... Ды ў часы школьніцтва М. Скоблы гэтага ўжо не было, усё яшчэ раней сплыло ў нябыт. А што засталося? «Касцёл у Дзярэчыне» — так завецца адзін з яго вершаў.

На ўскрайку сяло хаатычна
ва ўсе распаўзлося бакі,
а ён прыгажосцю гатычнай
стартуе ў высокі блакіт.
Расчынены сонцу, узнёслы,
відзён з навакольных дарог,
нібыта, сабраўшыся ў космас,
з зямлёй развітацца не змог.

Але малады паэт не замыкаецца рамкамі толькі свайго роднага кутка, таму і зачароўвае нас яго верш «Жаўрукі Паўлюка Багрыма»:

...а песня згарэла ў горле,
і попелам жыцьме дух,
пакуль у засмяглым горне
жар-птушкай агонь не стух.
Ад болю, што ўпіўся ў грудзі,
замовы няма святой.
— Я выкую песню, людзі,
заміж перарванай, той!

Міхась Скобла выбраў для сябе не самы прэстыжны ў тыя часы факультэт БДУ імя У. Леніна — філалагічны, дзе прымаў самы актыўны ўдзел у літаратурным згуртаванні і друкаваўся пaціхеньку (але адметна!) у розных калектыўных зборніках: «Краю мой Нёман», «Маладыя галасы», «Вусны», «Дзень паэзіі» ды ў часопісах і газетах, выдае ў бібліятэцы вядомага часопіса «Маладосць» першую сваю кнігу «Вечны зніч», якая хутка знікла з паліц кіёскаў «Саюздруку». У гэтым зборніку, які рэдагавалі паэты А. Грачанікаў і К. Камейша, маю ўвагу прыцягнулі наступныя радкі:

Бацька прыйшоў.
На парозе прысеў,
з працы нібыта вярнуўся
дахаты.
— Што ж ты адрокся, сынок,
як і ўсе?
Што ж не адведаеш таты?

А ёсць яшчэ ў паэта «Песня апошняга яцвяга», «Балада-Рэквіем. 1864 год», «Паэты», «Юдава поле», «Ахвяра», «Вечар», «Завея», «Дзяўчына», «Славянскі боль», «Начны дэсант», «Балада аб запозненым лісце» і іншыя, якія трывожаць нашы сэрцы і душы, прымушаюць думаць аб лёсе сваёй Радзімы, завуць рабіцца ўсіх нас дабрэйшымі і прыгажэйшымі.

Міхась МАЛІНОЎСКІ.

г. Баранавічы.

З прагай вышыні

Перш чым азнаёміцца з вершамі новага зборніка «Марафон» Уладзіміра Мазго, прачытаў яго першую кніжачку «Пад спеў крыніц», якая выйшла з друку дзесяць гадоў назад. Якія светлыя і чыстыя, па-юнацку шчырыя былі там радкі. Яны запомніліся.

За гэты дзесяцігадовы шлях паэт Уладзімір Мазго выдаў тры зборнічкі лірыкі. «Пад спеў крыніц» — яго дэбют, пасля была «Вершаліна» (1987), затым дзіцячая кніжачка «Калі спрачаюцца маланкі» (1989) і вось — «Марафон». Для трыццацітрохгадовага літаратара, здаецца, творчы ўмалот нядрэнны.

Адразу скажу, што назва паэтычнай кніжкі мне не спадабалася. Незнаёмаму чытачу падумаецца, што «Марафон» — гэта спартыўная метадычка. Тым больш, што назвы вершаў так і просяцца на вокладку: «Вільготны след расы», «Крыло хаты», «Мой вечны лес», «Святло далёкіх вокан», «Зорны парасон»... Думаецца, што любая з іх падышла б да назвы гэтай паэтычнай кніжкі. А склалі яе вершы і паэма «Амазонка». Што датычыцца твора «Амазонка» — цяжка назваць яго паэмай. Паэма — гэта ўсё ж вялікі вершаваны твор, у якім значныя праблемы рэчаіснасці раскрываюцца адначасова эпічнымі і лірычнымі сродкамі.

У новы зборнік Уладзіміра Мазго ўвайшлі вершы разнастайнай тэматыкі, але больш з іх прывезена з розных куткоў былой вялікай краіны: «На Рыцы», «У Юрмале», «Турайдскі замак», «Ля Гагры» і іншыя. Але дзе б паэт ні быў, пра што б ні пісаў, у кожным ягоным зборніку ёсць вершы пра родную Зэльвеншчыну, пра сваіх землякоў.

Знаёмыя твары сяброў,
Прыветныя ўсмешкі.
На ўзмежку
Вячыстых бароў —
Бярэжкі.
Дзе рэха
Канала ў журбе
Капежнай,
Ці не прысніўся
Табе?
— Канешне...
Варушыцца
Зноў напамін
Хваляй...
З табою,
Дзе сёння адзін,
Стаялі...

У шчырых, кранальных вобразах увасоблены паэтам успамін аб вясковым маленстве і студэнцкім жыцці. Ён імкнецца раскрыць складанасць узаемаадносін чалавека з навакольным светам, прагу глыбокіх і чыстых пачуццяў. З вялікай цікавасцю чытаюцца вершы «Дыялог са страхагентам», «Так многа год сплыло...», «Дэзактывацыя», «Сляды», «Жанчыне дадзена радзіць...» і іншыя.

Ёсць у зборніку «Марафон» і мініяцюры. Да гэтай формы У. Мазго звяртаецца ўпершыню. Яны, лічу, удаліся:

Вы чуеце,
Як варушыцца цішыня,
Замураваная ў каменных
сценах
Нясвіжа або Сігулды?..

Адно засмучае, што вельмі шмат у зборніку слоў «ціша», «цішыня», «ціш». Пры чытанні вершаў яны проста надакучваюць: «ціша галасіла», «ні майскі гром у цішы», «дрэмле цішыня», «такая сёння ціша», «раннем спуджаную ціш», «як стэпавая ціша», «у далях ціш», «такая ціш — да нематы» і г. д.

Увогуле вершы Уладзіміра Мазго мне імпануюць сваёй канкрэтнасцю, лёгкасцю, пры чытанні іх уяўляецца малюнак, які вершаванымі радкамі стварае паэт.

Два добрыя вершы — «Паэт» і «Душою ўсе мы — паэты!..» — знаходзяцца ў зборніку побач. У адным з іх Уладзімір Мазго сказаў:

А талент?..
Талент даражэй,
Што дадзен Богам.
Паэт павінен
Быць вышэй
Сябе самога.

Гэтай вышыні і хочацца пажадаць у жыцці і творчасці аўтару «Марафона».

Сяргей ЧЫГРЫН.

г. Слонім.

Артур ВОЛЬСКІ

Воля

А волі
не бывае ўволю.
Яе дасхочу не бывае.
Як каласок на мінным полі,
яна паволі
выспявае.

Хоць міны маюць скрытны нораў
і смерць хаваюць неўпрыкметку,
я сам іду да тых мінёраў,
што іх карчуюць на палетку.

Калі ж і мне
ступіць на міну
наканавана на вяку,
я не памру,
я не загіну,
прарошчу ў новым каласку.

Адно прашу,
Вялікі Божа,—
і гэта ўсцешыла мяне б,—
каб воля выспела,
як збожжа,
з якое наш надзённы хлеб.

Знаходжанне веры

Не трызню я.
Не звар'яцеў.
У цемры золак выспявае.
А да мяне
анёл зляцеў.
і прамаўляе,
як спявае:

— Ты верыў!
— Верыў...
— Але ў што!
Ці ёсць між д'яблаў дабрадзеі!
Ператварыліся ў нішто
твае нядаўнія надзеі.

Парві!
Парві!
Хутчэй парві
з паганскай верай.
Здзек і сорам
на чарапах ды на крыві
узводзіць
шчасця светлы хорам!..

Я запытаўся:
— Што ж рабіць!
Як змыць з душы бязвер'я пляму!

— Сумленне зманам не губіць
і шлях шукаць.
— Куды!
— Да храму!

Так прапяяў і знік анёл.
Сплывае ноч з ружовых схілаў.
З таполяў падае на дол
бязважкі пух.
А можа, — з крылаў!

●

Я верыў падступнай і хцівай хімеры.
За праўду прымаў неадумна яе.
І справы я ёй давяраў і намеры
і самыя светлыя мары свае.

Ды з веры тае
ў маім сэрцы — нічога.
І рэшткаў апошніх яе не нашу.
Праменьчык нябачнага Духу Святога
адвечнаю праўдаю поўніць душу.

Да неба пагляд мой цяпер скіраваны.
З чысцюткага ўсё пачынаю ліста.
Мне бачацца ў золку
пякучыя раны,
гаючыя раны Ісуса Хрыста.

●

ЛАРЫСЕ

...А раптам у сілу ўбярэцца пачвара
і зноў залютуе на Белай Русі!
Як выпадзе ейнаю стаць мне ахвярай,
не плач.
У яе за мяне не прасі.
Пайду на Галгофу.

Без стогну.
Без крыку.
І зернеткам лягу ў святое сяўбе.
Адно б я хацеў —
як Хрыстос Вераніку,
апошнім паглядам суцешыць цябе.

Хведар ЖЫЧКА

«МЫ ЦЯПЕР БЛІЖЭЙ ДА ПРАЎДЫ...»

Ля пелькі

Зноў нічога ў нас не атрымаецца,
як нядаўна — з кукурузай той.
Зноў усё не клеіцца, зрываецца,
і адразу плесняй пакрываецца,
едкай раз'ядаецца іржой.

Бурныя гады перабудовы
навучылі аднаму — ламаць:
разбурылі дом свой да асновы,
новага ж няма з чаго складаць.

Выдумляе мройныя дактрыны
пераніцаваны «апарат».
...З кошыкам пустым ідзём на рынак
і з пустым вяртаемся назад.

Родны край! Бацькоўская зямелька!
Плач наўзрыд і не саромся слёз!
Падштурхнуў — каторы раз! — да пелькі
зноў цябе твой нешчаслівы лёс.

Калісьці я кірмаш любіў

(З АНГЛІЙСКАЙ)

Калісьці я кірмаш любіў.
Глядзіш вакол, бывала,—
чаго б там толькі ні купіў,
ды грошай не ставала.

А сёння ў іншай мы бядзе:
хоць грошы і вядуцца,
ды дзе прысмакі, скорам! Дзе
прадукты прадаюцца!

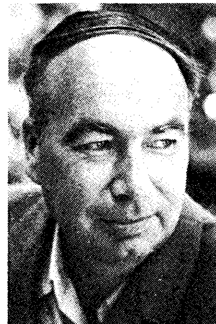
Вёска Папкі

Рыгору ШКРАБУ

Вёска Папкі — не заморскае дзіва,
вёска Папкі — майго бацькі радзіма.
Ды вёскі Папкі не шукайце на карце,
дарогі ў Папкі вы ў людзей не пытайце,

КЛІЧ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Яўген КУРТО

Апавяданне

ПАВЕЛ, ЯК ЗАЎСЁДЫ, прачнуўся ў шэсць. Зашыпеў, прачышчаючы глотку, бязладна заблямкаў надакучлівымі курантамі дынамік, хаця рэспубліка ўжо каля года таму аб'явіла сябе незалежнай і магла б прыдумаць для пазыўных нешта сваё. Дык не — усё едзе па старой наезджанай каляіне: от зараз прагучыць «Союз нерушимый республик свободных...», а ўжо пасля ўласнае сачыненне, як беларусы з братняю Руссю разам шукалі к шчасцю дарог... Падумалася: чаму толькі з Руссю, нашае культуры ні кропелькі не бяднейшая, чым у таго ж Цэнтра, а ў тым-сім нават намнога пераўзыходзіць яе, але ў апошнюю хвіліну перадумаў, бо разумеў, што нічога гэтаму чыгунналобаму дагматыку ўсё адно не дакажаш, і адказаў адзінай рэплікай:

— Што б вы ні казалі, паважаны Кандрат Арцёмавіч, а я іду на пенсію з лёгкім сэрцам, бо ўсю работу і не капіраваў, і не калькіраваў, а толькі ўласнае ствараў...

Колькі ж гэта ён не быў ужо ў сваіх Бушавічах? Ну, канечне, цэлых восем гадоў. Ганьба! Сын, называецца. Брат.

Зараз жа, не марудзячы ні хвіліны, ён едзе на аўтавакзал і першым аўтобусам адпраўляецца на бацькаўшчыну. Балазе, збірацца, аббягаць пустыя магазіны ў пошуках падарункаў не трэба — ніхто і нічога ўжо ад яго там не чакае, зрэшты як і яго самога. Наведае родныя магілы, пакладзе кветкі, пастаіць і — начным аўтобусам назад, дадому. Кветкі лепш купіць тут, на месцы, у

а не з Літвой, з якой стагоддзямі жылі пад адным гербам, або з Украінай, з народамі якой гаворым амаль адной моваю? Дык усё Расея ды Расея. Масковія. А Масковія ж некалісь, расказваў маломў Паўлу айчым, настаўнік гісторыі, выразала ўсю Полаччыну, сплаўляючы трупы гараджан уніз па Дзвіне...

Айчыма даўно ўжо няма ў жывых, згарэў ад сухотаў яшчэ да вайны, а вечаровыя расповяды яго пра страшныя гістарычныя катаклізмы запалі ў душу маленькага Паўліка, запомніліся на ўсё жыццё...

Незадаволена прыпыніў бег змрочных думак, нахлынуўшых з самага ранку. Ад чаго б гэта? Ад блямкання курантаў? Дык жа раней яно не выклікала асаблівага пратэсту, хаця і раздражняла. Тут нешта другое з'явілася прычынай нараджэння абуранасці. Бой курантаў — гэта, канечне ж, повад. А прычына? Ну, ну, успомні, шаноўны архітэктар. Паднатужся. Ты ж яшчэ нядаўна пахваляўся сваёй выключнай памяццю...

Ага, нарэшце... Учора ўвечары...

«— Вы, Павел Федорович, неисправимый националист, — як наяву раптам прагучаў у вушах голас апошняга кіраўніка архітэктурных майстэрняў, нядаўняга работніка ЦК партыі.— Все присланные проекты на белорусскую колодку натягиваете... Как будто в Центре глупее нас сидят люди...»

І гэта прагучала на ўрачыстым сходзе з поваду адпраўкі яго, Паўла, на «заслужаны адпачынак». Намерыўся быў запярэчыць, што ні к чаму нам танцаваць пад чужую дудку, бо гісторыя

Сябры па працы адзначылі трапны адказ калегі дружнымі воплескамі і нават крыкамі: «Брава, Паша!..» А начальніку нічога не заставалася, як уручыць юбіляру-пенсіянеру чырвоную папку са стандартным бланкам «За шматгадовую, бездакорную...» і канвертам, у якім ляжала прэмія — месячны заробак ст. архітэктара — 240 рэ.

Павел спусціў ногі з ложка, намацаў тапкі, устаў, пацягнуўся. Яшчэ ўчора бег бы адразу на кухню, каб закіпяціць чайнік, потым — з ходу — пад душ... А зараз — нікуды спяшацца не трэба. Можна ўсе ранішнія працэдуры выконваць у запаволеным тэмпе. Ніхто яго ўжо не чакае ў даўжэзным, застаўленым кульманамі пакоі, ніхто не падыдзе параіцца, не скажа, каб зняў трубку паралельнага тэлефона... З сённяшняга дня і ўжо да канца жыццёвай дарогі поўная свабода і ніякіх сур'ёзных абавязкаў, апроч як заплаціць за кватэру ды раз у месяц наведаць пошту і распісацца там у атрыманні 120 рэ, якія дзяржава кінула яму за саракагадовую «...бездакорную...»

Насценны адрыўны каляндар паказваў сярэдзіну першага асенняга месяца. У гэты дзень дзесяць гадоў назад Павел засыпаў на местачковых могілках трыццацівасьмігадовага зводнага брата Жоржа. Адгукнуліся гены Жоржавага бацькі—той таксама памёр, не дацягнуўшы двух гадоў да сарака і таксама ад хваробы лёгкіх. Праз шэсць гадоў апасля брата пахаваў побач і маці. З таго часу ні разу не наведаў родныя магілы.

цётак, што з ранку да вечара прадаюць свой ходкі тавар проста на пасадачнай пляцоўцы. Бо ў мястэчку ўжо не купіш — там вяргіні даўно адцвілі, а іншых кветак у Бушавічах не разводзяць.

Паўлу пашанцавала. Ён паспеў узяць білет на аўтобус, які адыходзіў літаральна праз пяць хвілін. У салоне прайшоўся ўважлівым позіркам па тварах пасажыраў. Хоць бы адзін знаёмы! А ўсе ж землякі, бушавіцкія. Меў рацыю парторг майстэрняў, калі дарэчы і недарэчы на кожнай лятучцы сцвярджаў: «Нельзя отрываться от народа», у дадзеным выпадку — ад мясцін, дзе радзіўся. Адарваў пупавіну, што звязвала цябе з бацькаўшчынай, і ты ўжо як бы не яе сын, а так — перакаці-поле.

Сусед па сядзенні трапіўся — лепшага Павел і пажадаць не мог — маўклівы, увесь паглыблены ў неадрыўнае сузіранне прабягаючых міма маляўнічых пейзажаў. Адзін толькі раз за ўсю дарогу ветліва патурбаваў, каб выйсці размяцца. А трапілася б якая цікаўная кабеціна, дагала раздзела б сваімі што, ды куды, ды за чым, ды да каго... Было Паўлу падобнае не раз падчас працяглых службовых камандзіровак. І ён стамляўся тады ад гэтых нахабна-спачувальна-ветлівых роспытаў больш, чым ад самой дарогі. А тут пашанцавала ў гэтых адносінах нязмерна.

Калі выйшаў з аўтобуса, яго адразу ахінула ціхай ласкай сонечная цеплыня. Мястэчка нібы драмала. На трох вуліцах, што разбягаліся ад плошчы, на якой размясцілася аўтастанцыя, не было відаць ні людзей, ні машын. Ну машын, само сабой зразумела — было тут не

адкажуць:
— Не ведаем вёскі такой мы...
Хоць вёска стаіць ля Дняпроўскае поймы,
а назву сваю гэтак часта змяняла,
што невідзімкай нібыта ўжо стала.
...Слова «Папкі» патыхала старызнай,
не спалучалася з сацыялізмам.
І загадаў нейкі «мудры» начальнік
вёску назваць назвай новай, сучаснай:
— Каб сонца над ёю не засцілі хмары,
няхай называецца — «вёска Бухарын»...
У вёску Бухарын у тыя гады
прыехаў настаўнік, хлапец малады —
Шкраба Міхась; добра дзетак вучыў...
Ды прымчаў «воран чорны» ўначы,
шкрабнула Шкрабу Яжова рука —
на Калыме след прапаў бедака...
А хутка й Бухарын касцьмі загрымеў...
Зноў у Папках нейкі Туз аж шалеў:
— Апартуністы адны тут жывуць,
імем трацкіста вёску завуць;
Жданаў у Сталіна — свой чалавек,
«Жданаў» — вось назва вёсцы навек.
«Жданаў дык Жданаў»,— стаяць мужыкі...
Яшчэ адну назву займелі Папкі.

А потым і Жданава сталі «скланяць» —
зноўку Папкам трэба назву мяняць.
Новы начальнік сказаў мужыкам:
— Навошта чапляцца за прозвішчы вам!

Бачыце ж самі: і Сталін — не бос,
учора быў «бацькам», а сёння — барбос...

На свеце слоў многа, вазьміце хаця б
і назавіце: вёска Акцябр.
Добра параіў — жылі ў Акцябры
і дажылі да навейшай зары:
акцябрская эра сплывае ў нябыт,
а людзі не вераць, што «мы — не рабы»,
не вераць ні ў сёння, ні ў заўтрашні дзень,
што нехта да шчасця іх прывядзе...

Адно зразумела: прыйшоў час такі —
вярнуць трэба вёсцы назву ПАПКІ!

Малітва

Уратуй нас, Божа,
ад красамоўных прамоўцаў,
якія абяцаюць нам волю,
а куюць кайданы!

Уратуй нас, Божа,
ад мудрых правадыроў,
якія вядуць нас да шчасця,
а прыводзяць у краіну жабрацтва!

Дай нам, Божа,
веру ў Твой заўтрашні дзень,
у Тваю літасць,
Тваю справядлівасць
і Тваю дабрыню!

●

Я не хачу, каб спела помста
ў маіх грудзях, як горкі плод.

Счарсцвець душою — гэта ж проста,
калі жыццё тваё — не мёд,

калі няма ва ўлады ладу,
няма парадку на зямлі...

А мы ж цяпер — бліжэй да праўды,
бліжэй да Бога, чым былі.

Няхай ён, Бог, яшчэ высока,
ды думка да яго ляціць.

І д'яблу сёння ўжо не лёгка
душу збалелую купіць.

так ужо багата — не двухмільённая сталіца, а ўсяго толькі маленькі цэнтр сельсавета. А людзі — яны пэўна корпаюцца на сваіх гаспадарках, дзятва ж у гэты час — у школе. Цікава, якую цяпер школу і на якім месцы адбудавалі? Даваенную, драўляную двухпавярхоўку (да рэвалюцыі царкоўна-прыходскае вучылішча), якую канчаў некалі Павел, у вайну спалілі як быццам бы партызаны, каб перашкодзіць паліцаям распалажыцца там гарнізонам. А можа, і не яны зусім. Але хто б ні спаліў, усё роўна шкада. Ва ўсёй акрузе такога прыгожага будынка не было, хіба толькі царква ў суседнім Божыне.

Павел скіраваў на знаёмую да апошняй брамкі Лысагорскую вуліцу, па якой некалі бегаў у школу. Гэта была адзіная брукаванка ў мястэчку, бо вяла да шашы, па якой зрэдку наязджала раённае начальства. І сельсаветчыкі ва ўгоду яму пастараліся зрабіць Лысагорскую ўзорнай, хаця дзве астатнія вуліцы — Ганацкая і Матылянская — у слотныя дні захлыналіся ад непралазнай гразі. Зараз брук хаваўся пад асфальтам. Пакрыты былі асфальтам і колішнія вузкія дашчаныя тратуары. Адно не змянілася — гэта прысады. Таўшчэзныя ліпы, ясені, клёны хаця і састарэлі, парэпаліся, але ўсё яшчэ стаялі моцна, надзейна. І як толькі іх ніякі ліхадзей не крануў, не зваліў, як знішчыў тую ж ні ў чым невінаватую школу альбо млын на Кляве... Млын, праўда, быў спалены не ноччу ўпотайкі, як школа, а днём прылюдна, калі наведаліся ў Бушавічы карнікі з кароткім візітам: сказалі, каб партызанам не было дзе хлеб малоць.

А вунь ужо ў вузкім прасвеце між прысад відаць і Лысая гара з густа застаўленым крыжамі паўднёвым схілам. Старыя могілкі каля царквы закрылі яшчэ ў саракавым.

Напрыканцы вуліцы з'явілася жанчына ў доўгай цёмнай сукенцы з дзвюма вёдрамі на каромысле. Яна ўжо намерылася перайсці вуліцу, каб набраць з калодзежа на другім баку вады, але ўбачыла чалавека і затрымалася ў чаканні, пакуль той пройдзе міма. Пераходзіць чалавеку дарогу з пустым прыроўнівалася ў мястэчку да адкрытага злачынства. Праходзячы каля жанчыны, Павел кінуў свой «дзень добры», крыху прыцішыў крок у слабым спадзяванні, што можа пазнае, але не, не пазнаў, і пайшоў далей. На самым выхадзе з мястэчка азірнуўся: жанчына ўсё стаяла на ранейшым месцы і глядзела ў яго бок. Магчыма, пазнала: жыў жа тут колькі гадоў, вучыўся з пятага аж па дзесяты клас, пакуль не з'ехаў у політэхнічны інстытут, а тады было — гарадское падполле, партызанка, зноў інстытут. Дома толькі і з'яўляўся, што на пахаванне родных. Усіх з часам перазабыў: і нямногіх блізкіх таварышаў і падружак, з якімі пасля полькі-трасухі ў згарэлай пазней царкве-клубе выбягаў «прахаладацца» паглыбей на старыя могілкі. Што ж, было такое, было. Цяпер ужо далёкае, незваротнае. Можа, і гэтая вось з пацямнелым ад перажытых гадоў тварам адна з тых самых духмяных кветачак яго юнацтва. Можа, угадала ў ім, сівагрывым, з цяжкаватай паходкай мужчыне колішняга нястомнага скакуна ды настырнага прыставалу і зараз, як і ён, з журбой успамінае хоць і пакалечанае вайной, але такое светлае юнацтва.

«Буду вяртацца назад, зайду як бы вады напіцца, — рашыў Павел.—Цікава, усё-такі, хто яна. Бо пазнала безумоўна».

За гады, што мінулі ад апошняга прыезду ў Бушавічы, кончае прыстанішча местачкоўцаў прыкметна расшырылася. Пабольшала на ім як простых крыжоў, так і разнастайных помнікаў-абеліскаў. Павел нават не адразу знайшоў магілы маці і брата. Пакуль хадзіў у пошуках, прачытаў не адно да болю знаёмае прозвішча на крыжах і помніках. У галаву прыйшла невясёлая думка: на вуліцы ўжо столькі не сустрэць знаёмых. Ніколі.

Магілы родных не выглядалі асабліва запушчанымі, калі параўноўваць з суседнімі. Ні чарнобыля на іх, ні ўзбуялай крапівы. От толькі травой занадта ўжо параслі, аж бяссмертнікаў не відаць. Добра, што прыхапіў з сабой унуччыны прычындалы — дзіцячыя матыку і грабелькі. З дапамогай такога інвентара да вечара навядзе парадак. А помнікі і агароджа зусім не патрабуюць падновы — ні фарба на прутах не аблезла, ні штучны граніт не патрэскаўся. Толькі от надпісы крышку пацямнелі, трэба асвяжыць — добра, што не забыўся ўзяць слоік разведзенай бронзы.

Калі, ускінуўшы на агароджу плашч ды пінжак, распачаў генеральную прыборку, ззаду пачуўся шорхат жарствы. Азірнуўся і ўбачыў усё тую ж жанчыну, што праводзіла яго поглядам, калі кіраваўся сюды.

— Давай памагу, Паўлік, аднаму нязручна неяк,— гарэзліва ўсміхнулася.— Памагу, хаця і пакрыўдзіў мяне, не захацеў прызнаць...

Гэта гарэзлівая, не па ўзросту маладая ўсмешка нібы завесу з памяці сарвала:

— Тамара! Томік!..— усёй істотай радасна пацягнуўся да жанчыны.— Дай я цябе расцалую. Магла ж, чартоўка, адразу спыніць...

— Магла, бо пазнала адразу, шчэ здаля. Ды ты зірнуў на мяне, як на слуп прыдарожны, і... міма. Крыўдна зрабілася. А тады зразумела — не пазнаў. Старая зрабілася, дзе што падзявалася...

— А я што, памаладзеў? Аднагодкі ж...

— І ты, даруй, струхлеў... Ды толькі баба, яна, Паўлічак, усё жыццё першую любоў помніць, не тое, што вы, матылі пералётныя, з адной кветачкі не паспеў зляцець і адразу да другой...

Павел адчуў, што твар яго залівае чырвань.

— Не трэба, Паўлік. Я на цябе не ў крыўдзе. І замуж добра выйшла, і дзетак слаўных вырасціла, у людзі вывела. Усё ў мяне ладненька.

— А муж?

— Рана памёр мой Васілёк. Увесь пабіты з вайны вярнуўся. Адной давялося дзетак падымаць. Ды што цяпер успамінаць? Нічога не вернеш. Давай во памагаць буду. Кажы, што рабіць...

Удваіх усю работу зрабілі за якую гадзіну. Затым Тамара прынесла з лагчыны пад гарой, дзе бруілася крынічка, вядзерца вады, і яны селі памянуць нябожчыкаў. У Паўлавай біклазе была «Пшанічная», і ён шчодра папырскаў ёю адно падножжа помніка, потым другое, а ўжо тады наліў у гранёныя стопкі Тамары і сабе. Такі быў тутэйшы рытуал.

Закусвалі няспешна, без прагнасці, як і належыць на памінальным абедзе, хаця паспеў-такі добра прагаладацца. Пасля трэцяй, апошняй чаркі моўчкі падняліся, Павел склаў у сумку ўсё, што прывёз з сабой, ускінуў рамень сумкі на плячо, вільготнымі вачыма доўга ўглядаўся ў твар Тамары, потым прытуліўся да яе, дрыготкім голасам прамовіў:

— Дзякуй табе вялікае... За дапамогу і наогул за ўсё-ўсё. За тое, што ты была, і за тое, што ёсць...

— Куды ты зараз? — спытала жанчына.— Назад, у горад?

— Назад. У горад,— рэхам адгукнуўся Павел.— Толькі папярэдне на дзедава котлішча загляну, дзе радзіўся, вучыўся хадзіць. Хоць якую хвіліну там пабуду. Цягне, разумееш...

— Разумею, Паўлік,— уздыхнула жанчына.— Я дык наогул не здолела б нідзе болей жыць, як у сваім мястэчку. Такая ўжо ў мяне парода.— Прапанавала:— Ты, можа, торбу ў мяне пакінь... Навошта цягнуць за тры вярсты? А як вернешся з хутара, забярэш.

— Бяры.— І спытаў: — Апошні рэйс на Мінск у дзесяць?

Тамара сцвярджальна кіўнула галавой.

— Значыць, часу хопіць,— і, крыху ўтуліўшы галаву ў плечы, спора пакрочыў у бок лесу, на другім баку якога, аж да праслаўтай «ліквідацыі хутарской сістэмы» ў трыццаць сёмым годзе, уздымаліся ўзведзеныя з разлікам на многія пакаленні шматлікія пабудовы дзедавай сядзібы. Ведаў, што нічога жывога там ужо даўно няма, нават апошнюю пуню, што стаяла наводшыбе, яшчэ да вайны местачкоўцы разабралі на дровы, і што нічога, акрамя непралазнага хмызняку, ён не ўбачыць... І ўсё ж ішоў і ішоў. А сэрца ад чакання прадстаячай сустрэчы з родным гняздом калацілася моцна-моцна, і слёзы, буйныя, празрыстыя, скочваліся па шчоках адна за адной, хаця ён таго зусім не заўважаў. Хацелася аднаго: хутчэй дабрацца да падмурка,— адзінага, што ўцалела ад дзедавага хутара, сесці на цёплы камень і доўга-доўга гладзіць яго...

Эх! Скінуць бы зараз гадкоў гэтак дваццаць—дваццаць пяць!.. Касцьмі лёг бы, са скуры вылузаўся, а ўзвёў бы на гэтым месцы хароміну, не горшую за дзедаву, і дажыў бы тут, як чалавек, хоць тую рэшту, што яму яшчэ наканавана Богам. І пахавалі б на ўзгорку, там, ля маці і брата...

А так... Позна, даражэнькі Павел Кузьміч...

Над лесам усё ніжэй апускалася няяркае асенняе сонца.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

Што адказаць студэнту?

Напісаць гэты ліст мяне падштурхнула пытанне, зададзенае адным з маіх студэнтаў пасля вечарыны, прысвечанай ушанаванню памяці рэпрэсіраваных пісьменнікаў, што адбылася ў Доме літаратара. Аднак усё па парадку. Трэба сказаць, што вечарына прайшла, як кажуць, на высокай ноце. Сцішаная зала з хваляваннем слухала ўрачыста-пранікнёнае слова яе вядучага, былога вязня С. Грахоўскага. Упершыню за столькі гадоў айцом Ігарам на роднай мове пад малітоўны спеў групы хору Беларускага праваслаўнага брацтва была адслужана паніхіда па бязвінна загінуўшых. З вялікай увагай праслухалі прысутныя мастацкае выкананне вершаў і ўрыўкаў з прозы тых, хто стаў гонарам нашай літаратуры і культуры, і тых, хто не паспеў увабрацца ў сілу, выпрастаць крылы, зломленыя жахлівай машынай таталітарнага рэжыму. Як запавет-заклік прагучаў верш Я. Купалы «Ворагам беларушчыны». Да месца прыйшліся і кранаючыя душу народныя песні ў выкананні Т. Мархель, і лірычна-ўсхваляваны спеў А. Атаманава, і выступленне піяніcткі І. Шумілінай. Завяршаючым высокім акордам прагучала выступленне вядомага і любімага нашага хору імя Цітовіча пад кіраўніцтвам сп. Дрынеўскага.

Маімі суседзямі ў зале аказалася група школьнікаў з настаўніцай, якія прыехалі на гэтую вачарыну з-пад Стоўбцаў (шкадую, што не пазнаёмілася з імі бліжэй). Я бачыла вочы гэтых хлопчыкаў і дзяўчынак: тое, што яны чулі, не пакінула іх абыякавымі. Падумалася: сапраўды, удзел, хай сабе і пасіўны, у адной такой вечарыне дасць для юнага сэрца значна болей, чым сухія ўрокі-расказы пра ахвяры сталінізму.

Развітваючыся, адзін з маіх студэнтаў спытаў: «А чаму ў зале было так мала пісьменнікаў?» А сапраўды—чаму? Думалася, прыйсці і тым самым засведчыць павагу да сваіх жа братоў па пяру —святы абавязак кожнага пісьменніка. У зале ж іх былі адзінкі. Мае студэнты адразу ўгледзелі стомленых Н. Гілевіча і А. Вярцінскага, якія і пасля чарговых дэбатаў у Вярхоўным Савеце ўсё ж не маглі не прыйсці, а таксама А. Мальдзіса, П. Прруднікава, А. Ліса, В. Чамярыцкага, У. Скарынкіна, яшчэ некалькіх чалавек. А што ж астатнія?

Даражэнькія пісьменнікі, тыя, каго мы любім, на каго з надзеяй (маю на ўвазе гаючую сілу мастацкага слова) скіраваны нашыя позіркі: падкажыце, калі ласка, што я павінна адказаць студэнту?

Людміла ХРЫШЧАНОВІЧ,
выкладчыца універсітэта.

АД РЭДАКЦЫІ. Падобнага зместу лісты мы атрымліваем не ўпершыню. На першы погляд, папрок у адрас членаў пісьменніцкага саюза цалкам слушны. Яны сапраўды не частыя госці на мерапрыемствах Дома літаратара. Аднак жа давайце падумаем пра тое, ДЛЯ КАГО ладзяцца там вечарыны, КАГО ёсць сэнс далучаць да беларушчыны, да прыгожага пісьменства, да культурных і фальклорных традыцый народа. Мабыць, не столькі пісьменнікаў, колькі шырокую грамадскасць—тэхнічную інтэлігенцыю, студэнцтва, школьнікаў,— усіх, хто яшчэ трымае кнігу ў руках і не страціў здольнасці духоўна ўзбагачацца і суперажываць. Ну, а пажадае прыйсці на вечар сам творца—з цікавасці ці па сяброўскім, грамадзянскім абавязку,—гэта ўжо яго асабістая справа. Патрабаваць абавязковага ўдзелу было б некарэктна і неэтычна, асабліва ў дачыненні да людзей сталага веку.

Іншая справа, калі запросяць выступіць, пачытаць вершы, падзяліцца ўспамінамі. Хаця зноў жа—не ўсе нарадзіліся прамоўцамі і не ўсе любяць публічныя выступленні...

У пытання ёсць яшчэ адзін аспект, які варта закрануць. Ён тычыцца арганізацыі і метадычнага забеспячэння літаратурных вечарын. Многія з іх ладзяцца па нейкім даўно заведзеным шаблоне, без творчай іскры, без фантазіі, пры ўдзеле адных і тых жа выступоўцаў і выканаўцаў. Ці не таму застаецца падчас паўпустой актавая зала прыгожага пісьменніцкага дома і наяўнасць гледачоў даводзіцца адпаведным чынам «падстрахоўваць»?

Напэўна, аб прэстыжы Дома літаратара нам варта паклапаціцца сумесна, каб яго шматлікія мерапрыемствы ахвотна і з карысцю для душы наведвалі і пісьменнікі і непісьменнікі.

ІНТЭРВ'Ю Ў НУМАР

МУЗЫКА МЕЖАЎ НЕ ВЕДАЕ...

Сёння адкрываецца традыцыйны фестываль «Беларуская музычная восень». Напярэдадні гэтай падзеі мы пагутарылі з мастацкім кіраўніком Беларускай дзяржаўнай філармоніі Юрыем ГІЛЬДЗЮКОМ

— Калі ласка, Юрый Мікалаевіч, колькі слоў пра сёлетнюю «восень».

— Наш фестываль збярэ музыкантаў з бліжняга і дальняга замежжа. Адкрываецца ён сімфоніяй У. Кандрусевіча «Плач перапёлкі» (паводле рамана І. Чыгрынава) у выкананні Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі; дырыжор Віктар Дуброўскі. У гэты ж вечар прагучыць і Канцэрт № 4 Л. Бетховена — саліст Джузепе Марыоці, італьянскі піяніст, які жыве ў Аўстрыі. Інтэрнацыянальная музычная культура ў культуры Беларусі — практычна кожны наш канцэрт пацвярджае гэты тэзіс. Традыцыйна ўсе беларускія калектывы ўдзельнічаюць у «восені», выступаюць па ўсёй нашай краіне. Смаленскі аркестр народных інструментаў пад кіраўніцтвам В. Дуброўскага праедзе з канцэртамі ад Брэста да Гомеля, уключаючы Чарнобыльскую зону. Дзённы канцэрт у Мінску дае сёння Святаслаў Рыхтэр. Прыедзе і знаны хор У. Мініна, які выступіць з трыма праграмамі сумесна з літоўскім дырыжорам Саўлюсам Сандэцкісам, які на гэты раз дырыжыруе малым сімфанічным аркестрам з Санкт-Пецярбурга. Мы пачуем у іх выкананні «Рэквіем» В. Моцарта, заходнееўрапейскую і рускую харавую музыку. Прыязджае ў Мінск англійскі контртэнар Вільям Тэрнер, які жыве зараз у Францыі. Ён выступіць у Вялікай зале філармоніі з нашым камерным аркестрам, а ў Малой зале ў яго будзе сольны канцэрт з удзелам камерных музыкантаў з Францыі. У рамках фестывалю пройдуць канцэрты Зураба Саткілавы з Акадэмічным аркестрам імя Жыновіча, Наталлі Герасімавай, якая будзе спяваць рамансы Ф. Шуберта і М. Глінкі (з прыемнасцю выступлю разам з нашай госцяй у якасці канцэртмайстра). Спецыяльна прылятае з Еўропы віяланчэлістка Наталля Гутман, яна дорыць нам дабрачынны канцэрт у фонд развіцця маладых талентаў (прагучаць творы Р. Шумана і К. Сен-Санса).

У рамках фестывалю, з 23 па 29 лістапада, пройдзе міжнародны конкурс маладых віяланчэлістаў. Дарэчы, Н. Гутман — ганаровы член журы конкурсу, а яго старшынёй будзе прафесар Н. Шахаўская. А 30 лістапада — закрыццё фестывалю «Беларуская музычная восень» і адначасова заканчэнне конкурсу, тады пачуем і маладых віяланчэлістаў — пераможцаў. Дырыжыраваць канцэртам будзе Ю. Цырук, які правядзе і ўсю аркестравую частку конкурсу.

— Юрый Мікалаевіч, што чакае аматараў нацыянальнай музыкі ў гэтым сезоне?

— Толькі што прайшоў II Міжнародны фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы». У канцы снежня адбудзецца пленум Саюза кампазітараў Беларусі, у канцэртах якога замоўлена шмат прэм'ер. Мы заўсёды цесна супрацоўнічаем з кампазітарамі, якія пішуць для нашых калектываў. Задача філармоніі — выконваць усё лепшае, што ствараецца імі, але для гэтага трэба ісці на эксперыменты. У планах сімфанічнага аркестра 8-я сімфонія Д. Смольскага, Сімфонія А. Літвіноўскага, Канцэрт для аркестра Г. Вагнера і шэраг іншых прэм'ер. Адбудуцца юбілейныя аўтарскія канцэрты Анатоля Багатырова, Эдзі Тырманд, канцэрт, прысвечаны Васілю Залатарову і ягоным вучням (У. Алоўнікаў, А. Багатыроў, Л. Абеліёвіч, П. Падкавыраў), а таксама аўтарскія канцэрты Сяргея Картэса і Рыгора Суруса. У рабоце ў аркестра творы Л. Шлег, У. Дарохіна, В. Кузняцова, Ф. Пыталева.

— У друкаваным праспекце «Абанементныя і канцэртныя цыклы 55-га канцэртнага сезона» я з радасцю ўбачыла шэраг імёнаў праслаўленых музыкантаў, сустрэчы з якімі стануць падзеяй у культурным жыцці рэспублікі. Дазволю сабе назваць толькі некаторых з іх: арганісты Гары Гродберг, Аляксандр Фісейскі, піяністы Таццяна Нікалаева, Леў Уласенка, Навум Штаркман, спевакі Яўген Несцярэнка, Ліна Мкртчан, харавая капэла імя М. Глінкі, Маскоўскі камерны хор, ансамбль рускай духоўнай музыкі «Благавест» і шмат-шмат іншых выканаўцаў, ад якіх проста дух перахоплівае. Якім чынам у наш неспакойны час, у нашай эканамічнай сітуацыі філармоніі ўдалося скласці такі ўражлівы план гастрольных падзей?..

— У многім гэта стала магчымым дзякуючы пастаянным кантактам з выдатнымі музыкантамі. Для многіх з іх мінская публіка стала любімай, і яны помняць і любяць наш горад, згаджаюцца зноў і зноў прыязджаць да нас. Гэта і С. Рыхтэр, і М. Пятроў, і Л. Мкртчан, і У. Мінін. І Марыя Гулегіна, якая абяцала прыехаць вясной з канцэртам. Сталыя сувязі, дружба з выканаўцамі, якія, нягледзячы ні на што, прыязджаюць да нас,— неацэнная магчымасць прывабіць слухачоў да лепшых дасягненняў сусветнай музычнай культуры. І ў нас ёсць усе магчымасці паказаць вяршыні сусветнага філарманічнага мастацтва. З нашых вядучых калектываў тры—сімфанічны, народны аркестры, харавая капэла — ужо сёння могуць прэтэндаваць на званне «нацыянальны». А Беларуская дзяржаўная філармонія — ператварыцца ў сапраўды Нацыянальную: з пункту гледжання прэстыжу, сапраўднага ўдзелу ў культурным жыцці краіны. Яна павінна быць пад апекай і Саўміна, і Вярхоўнага Савета, і ўсёй рэспублікі. Калі мы патрэбны Еўропе, а паездкі нашых калектываў за мяжу гэта даказалі, то мы патрэбны, і ў першую чаргу, нашай дзяржаве, нашаму спадарству.

— Калі ўжо мы загаварылі пра замежныя паездкі, хацелася б даведацца пра «вандроўныя планы» нашага сімфанічнага аркестра, тым больш, што цяпер любы выезд за межы Беларусі можна называць «замежнымі гастролямі».

— З прыходам, а правільней, з вяртаннем у калектыў маэстра Віктара Дуброўскага аркестр займаецца станаўленнем свайго рэпертуару, свайго творчага аблічча. У яго планах — выступленне ў двух канцэртах фестывалю «Руская зіма» ў Маскве, паездка ў Галандыю ў студзені, летам чакаюцца гастролі ў Грэцыі ды Іспаніі.

— А якія, на ваш погляд, падзеі гэтага сезона мусяць прыцягнуць увагу слухацкай аўдыторыі?

— Мы ўжо гаварылі пра вялікі і разнастайны план нашых канцэртаў. Хацелася б звярнуць увагу на традыцыйныя студзеньскія Дні джазу, харавы фестываль, Дні нямецкай культуры з удзелам цікавых калектываў з Расіі, Беларусі, Прыбалтыкі, Германіі. Музыка межаў не ведае, і я спадзяюся,

І ціхі дом збянтэжаны...

Яшчэ трыста радкоў пра «Трох сясцёр» у купалаўцаў

Не ведаю, чаму і скуль яна ўзялася, але раптам загарэлася ў памяці так, быццам гадзіну назад перачытваў яе. Думка-прароцтва славутага Бялінскага наконт таго, што ён зайздросціць унукам і праўнукам сваім, якія будуць жыць праз сто гадоў, калі Расійская дзяржава будзе даваць прыклад еўрапейскім народам ледзь ці не абсалютна справядлівага і шчаслівага жыцця... Я ж глядзеў «Тры сястры». Гэта Антон Паўлавіч Чэхаў з ягонай неўтаймаванай трывогай за духоўную прыстойнасць чалавека. Зусім іншы час. І расійская правінцыяльная рэчаіснасць іншая. А ў галаве—«Неистовый» Вісарыён са сваёй зайздрасцю!

Каму ён зайздросціў?

Нам з вамі. Гэта мы меліся жыць у краіне суцэльнай справядлівасці і добрага ладу. Гэта з нас павінна была б браць прыклад Еўропа...

Здагадваюся: і вы горка ўсміхаецеся. Ах, гэтыя дабрадушныя ды ваяўнічыя прарокі! Ад веку то там, то тут з'яўляліся яны, каб прадказаць: давайце перачакаем і перацерпім нашае ліхалецце, бо вунь на даляглядзе мільгаціць прывід жаданага... Прывід жа і па Еўропе бадзяўся — усё таго ж годнага пашаны грамадскага ладу. Прывід камунізму.

А пры чым тут Чэхаў?

Паглядзеўшы спектакль зноў, я адчуў нейкую акрэсленую, калі так можна сказаць, эмацыянальную задуму рэжысуры Валерыя Раеўскага. Яна акурат і ёсць у тае нашай горкай усмешцы, з якой мы на схіле нашага другога тысячагоддзя ўвачавідкі пабачыўшы, на што здатны і якой ацэнкі заслугоўвае чалавек, «гомо сапіенс», ці не праз слёзы чытаем або іранічна слухаем тыя па-манілаўску прывабныя летуценні і падонкіхоцку зухаватыя абяцанні. Тэатр свядома зніжае і прызямляе Вяршыніна, бо той ці не наўздагон за «шалёным Вісарыёнам» таксама марыць і сваімі марамі перш-наперш зачароўвае сясцёр Прозаравых. Надзвычайны падпалкоўнік знайшоўся ў Пермскім гарнізоне (дзея ж адбываецца ў горадзе «накшталт Пермі»)! Ён не пустое балбоча, ён філасофствуе наконт будучага шчасця людзей, а правінцыяльным дамам і паненкам надта даспадобы прыгожы мужчына, здольны разважаць паэтычна і пафіласофску... Праўда, у адрозненне ад свайго «шалёнага» папярэдніка Вяршынін сцвярджае, што не праз сто гадоў, а праз дзвесце або трыста, але будзе на зямлі жыццё цудоўнае, дзівоснае.

Мне падалося, што і для В. Раеўскага такія прагнозы гучаць наўмысным падманам. Удвая крыўдным, бо мы па сваёй прыродзе схільны яшчэ ім верыць. Любім падманвацца! І гатовы паўтараць за мілым Аляксандрам Ігнатавічам: але, чалавек і сапраўды «павінен прадчуваць», ён закліканы марыць, чакаць і рыхтавацца да новай светлай явы.

Сёння, калі ледзь не такой жа банальнай стала іншая метафара і ў ёй шукаецца жаданы прасвет (ці днее хоць крыху ў канцы тунеля?), нам даводзіцца рыхтаваць сябе да менш добрых і не надта спрыяльных абставін жыцця. Таму В. Раеўскі і не хавае сваіх сапраўдных цяперашніх адносін да батарэйнага камандзіра Вяршыніна.

Пагадзіцеся, што, зрабіўшы гэтага героя «Трох сясцёр» прыкметна пажылым, а часам і ледзь не бурклівым суразмоўнікам і сапраўды чароўнай жанчыны Машы Прозаравай, жонкі безнадзейна шэрага гімназічнага настаўніка Кулыгіна, рэжысёр парушае наша традыцыйнае ўяўленне пра Вяршыніна наогул. Спачатку ўвасоблены А. Мілаванавым персанаж успрымаецца недарэчнай памылкай. Памыліўся рэжысёр, даручаючы ролю немаладому ўжо выканаўцу; памыляецца і акцёр, які «яшчэ» бярэцца за такія ролі.

Цяпер я больш упэўнена кажу: не, гэта не памылка. Гэта такі разлік. Такая задума. Такі намер тэатра. Адразу абудзіць у нас, гледачоў, непрыманне Вяршыніна, які ні ў чым не можа быць падобным да таго, якім ён існуе ва ўяўленні заўзятых знаўцаў Чэхава і «Трох сясцёр».

І мэта дасягнута: зала не спачувае і не перажывае за падпалкоўніка, які цягне службу ў войску, відаць, не атрымаўшы чарговага звання. Ён размаўляе з Машай з той усмешкай, дзе змушаная ветлівасць перамешана з прыхаванай самаіроніяй на адрас уласных разважанняў, а позірк скіраваны ў зямлю, у падлогу, сабе пад ногі. Не, шаноўны Аляксандр Ігнатавіч, не раўня вы для Марыі Сяргееўны ні ладам сваіх пачуццяў, ні фізіялагічным настроем (дарэчы, гэты настрой для Чэхава істотны, нездарма ж ён прызнаваўся Чайкоўскаму, што ў яго і сапраўды «мастацкія элементы густа перамешаны з медыцынскімі»). Таму не зусім натуральна і не вельмі зграбна трымаюцца А. Мілаванаў і А. Сідарава, калі жанчына даволі вытанчанага пачуццёвага малюнка ў душы ўтрапёна кідаецца ў абдымкі і прыпадае да халоднага шыняля небаракі Вяршыніна, які можа быць равеснікам бацькі яе. Праўда, пасля набокаўскай «Лаліты» нас не збянтэжыць самы дзіўны мезальянс, але... Ці не прадугледжана такое ўздзеянне дуэтаў Вяршыніна і Машы на гледача рэжысёрскай трактоўкай? Пазбавіць сцэнічны вобраз дамарослага прарока светлай будучыні таго арэолу, які ёсць у гэтага чэхаўскага героя, кажучы па-сучаснаму, дыскрэдытаваць яго, намацаўшы «ахілесаву пяту» ў пацёртага жыццём паважнага служакі... Вядома, тады ўсе тырады пра харaство дабрачыннай будучыні выслухаюцца толькі таму, што іх гаворыць старшы па чыне афіцэр з сівізной у барадзе. Шчыра прызнаюся, мне ў такой рэжысёрскай трактоўцы на другім праглядзе спектакля прыгадалася тая пралетарская пагарда да духоўнага выбранніка, якую адзначалі ў атмасферы грамадскіх катаклізмаў пасля Кастрычніка сумленныя філосафы і наогул інтэлігенты.

Што і казаць, Вяршынін, зразумела, па-чалавечы даступны для нападу на яго і для кпін (адна жонка, псіхічна не вельмі здаровая і скандальная, чаго варта!), але ж ён не пустазвон.

Затое ўсе астатнія вайскоўцы ў спектаклі В. Раеўскага даволі маляўніча раскрываюць не вельмі кідкую плынь вобразнага роздуму Чэхава пра сэнс і выдаткі армейскага побыту наогул. З якой нагоды ходзяць у гэты сапраўды гасцінны і такі ўтульны дом зацягнутыя ў мундзіры мужчыны? Доктар Чабутыкін — зразумела: ён некалі быў аднапалчанінам нябожчыка Прозарава, бацькі трох сясцёр. А чаго бадзяецца сярод гэтых добра выхаваных паненак грубы Васіль Васільевіч Салёны?

Штабс-капітан, ён то набычана мазоліць языком наконт двух універсітэтаў у Маскве, то адкрыта пагардліва цвеліць саслужыўца Тузенбаха, бо той — барон і заляцаецца да Ірыны. Ну, калі і ты сам пакахаў яе, дык жа трымайся так, каб спадабацца ёй. А тут: «у Маскве два універсітэты» і ўслед Тузенбаху адно «цып-цып»... Артыст М. Кірычэнка паўстае Салёным, які страшэнна пакутуе ад бессэнсоўнага армейскага існавання і помсціць усяму свету за сваю асуджанасць на тое існаванне. Свядомы гарнізонны задзірака, які сам сабе здаецца гэткім Лермантавым з брэцёрскімі звычкамі.

Бяссэнсавасць армейскай руціны з яе парадамі, манеўрамі, аглядамі выдатна акцэнтуецца ў паводзінах непрыкаяных падпаручнікаў Лёшы Фядоціка і Уладзіміра Радэ. Колькі намаганняў у першага з іх, і ўсё дзеля таго, каб у вачах паненак выглядаць непасрэдным жыццялюбам, кампанейскім хлопцам, не чужым у гэтым інтэлектуальным асяроддзі (арт. В. Манаеў). А ў В. Рэдзькі наогул амаль няма слоў, і ягоны падпаручнік Радэ пераадольвае скаванасць, смакуючы розныя «трынкі» з графінаў і бутэлек. Гітара ў яго нешта брынкае, нібы ён збіраецца праспяваць раманс, гэты без дай прычыны змрочны весялун, але штосьці не спяваецца і яму пад дахам ціхага дома Прозаравых.

Дзіўна, але загучала ў спектаклі В. Раеўскага думка аднаго з герояў і іншага драматурга... М. Горкага: «Любоў да жанчыны — фатальна трагічнае прызначэнне мужчыны...» Ці не гэта і вядзе сюды таго ж Вяршыніна? Таму мітусіцца і не знаходзіць спакою Тузенбах. Яно ж прыгнятае і спустошвае таленавітага Андрэя Прозарава (Г. Давыдзька). І горбіцца пад цяжарам таго ж прызначэння Фёдар Ільіч Кулыгін (В. Філатаў), які сядзіць перад раскрытым піяніна і не можа сыграць нават «Трамблямку». І доктар Чабутыкін Г. Аўсянікава жыве ўспамінам пра сваё каханне да маці трох сясцёр —каханне без узаемнасці... Каханне—як атрута мужчынскага жыцця. Ці варта было для доказу гэткага няхітрага выслоўя разгортваць п'есу Чэхава?

І справа зусім не ў тым, хачеў таго ці не, рабіў гэта свядома тэатр ці так атрымалася само па сабе. Пэўна, мы ўсе такія палітызаваныя гледачы, што з размеркавання роляў, з асобных мастацкіх штрыхоў, намёкаў, нюансаў абавязкова «здабываем» нешта адпаведнае нашым сягонняшнім настроям і ўражанням. І ў тэатра, і ў гледача з'яўляецца, я сказаў бы, вельмі савецкая спакуса — абавязкова вынесці вердыкт: «наватар» або «руцінёр», «прагрэсіст» або «рэакцыянер», «наш» або «не наш», «цнатлівы» або «амаральны», «фанатык» або «прыстасаванец», «рыцар» або «лавелас». Але чэхаўскія «Тры сястры» таму і шэдэўр драматычнай літаратуры, што п'еса спакваля памагае нам высвятляць зыходны пункт гледжання без забабонаў на ўсё існае ў жыцці, хоць фабульна жыццёвыя прыгоды пачынаюцца тут галантным заляцаннем да жанчын і далікатнай рыторыкай з абодвух бакоў...

што мы заўсёды будзем іх пераадольваць не кантрабандай. Фестываль «Мінская вясна» прысвечаны ў гэтым сезоне 120-годдзю з дня нараджэння С. Рахманінава. У сакавіку пройдзе конкурс, вынікам якога будуць новыя лаўрэаты і розныя праграмы з рахманінаўскіх твораў. 26 красавіка — нашу чорную чарнобыльскую дату — мы адзначым канцэртам, у якім будзе гучаць «Рэквіем» Д. Вердзі.

— Сёлета мы адзначаем 60-годдзе нашай кансерваторыі, якая цяпер урачыста называецца Акадэміяй музыкі...

— А мне шкада такой звыклай для нас, музыкантаў, назвы, бо так ужо склалася, што кансерваторыя — гэта вышэйшая школа музыкі. Ну ды справа, канечне, не ў назве... Будуць у нас праграмы, прысвечаныя дзейнасці і творчасці адзінай на Беларусі музычнай ВНУ такога статуса; канцэрты калектываў акадэміі, кафедраў, лаўрэатаў конкурсаў, выступленні даравітых навучэнцаў музычнага ліцэя.

— Мне хацелася б асабліва адзначыць велізарную работу, якую філармонія праводзіць з юнымі слухачамі: абанементы «Усёй сям'ёй на канцэрт» для самых маленькіх слухачоў і іх бацькоў, «Там, дзе музыка жыве» для вучняў 2—4 класаў, «Дзіцячыя гады любімых кампазітараў», «Сусветная мастацкая культура», «Аматарам фантастыкі і казкі», а таксама цыклы «Юныя таленты» і «Юныя таленты — лаўрэаты міжнародных конкурсаў». Практычна вашы абанементныя цыклы ахопліваюць усю дзіцячую і юнацкую аўдыторыю. Вельмі хацелася б, каб такая праца як мага хутчэй пачала даваць вынікі і нашы, правільней, вашы залы напаўняліся б сапраўднымі аматарамі і знаўцамі цудоўнага. На мой погляд, ужо цяпер канцэрты філармоніі збіраюць слухачоў, сярод якіх шмат моладзі. І гэта вельмі радуе, асабліва сёння, калі адзінае, што можа падтрымаць нас, даць сілы і мужнасць вытрымліваць жыццёвы цяжар і няпэўнасць,— сустрэчы з сапраўдным мастацтвам. Але культура, высокае мастацтва — гэта вельмі дарагая асалода. І маё апошняе пытанне да вас, Юрый Мікалаевіч: а ці ёсць у Беларускай дзяржаўнай філармоніі спонсары — людзі, якія не шкадуюць грошай на падтрымку і развіццё нацыянальнай музычнай культуры?

— Асноўны наш «спонсар» Міністэрства культуры, з якім мы працуем у цеснай лучнасці. А ў нашых прадпрымальнікаў, відаць, яшчэ не саспелі для гэтага ўмовы. Натуральна, што фестывалі кшталту «Славянскага базара»,— гэта лёгкая рэклама, якая адразу прыносіць славу. З сімфоніямі і іншымі філарманічнымі жанрамі справа больш складаная. Але я спадзяюся, што настане час і з'явяцца ў нас менеджэры сусветнага класа, якія будуць лічыць сваім святым абавязкам падтрымліваць нацыянальную культуру, таму што такія з'явы, як Коля Гімалетдзінаў, Мікаэл Самсонаў, Андрэй Сікорскі, Алег Рылатка і іншыя нашы маладыя лаўрэаты — яны павінны не толькі быць пачутымі прафесіяналамі, а і стаць сапраўды народным набыткам. Мы ж, у сваю чаргу, абавязуемся спонсарам, якія адгукнуцца на нашы патрэбы, рэкламаваць іхнюю дзейнасць усімі магчымымі для нас сродкамі. Мецэнацтва павінна быць развіта, але для гэтага патрэбны і час, і адпаведныя ўмовы. Добра, што галоўным мецэнатам выступае ў нас дзяржава, але я хачу, каб гэты працэс развіваўся глыбей, не на словах, а на справе. Справе, скіраванай на ператварэнне філармоніі ў сапраўдны нацыянальны здабытак.

— Дзякуй за інтэрв'ю.

Іна ГУРАРЫЙ.

Замест В. Паўлюцяя, які быў Тузенбахам на прэм'ерных спектаклях, выступае І. Дзянісаў. І ён, мабыць, не думаючы аб тым, пацвярджае нашу здагадку пра наўмыснае зніжэнне вобраза Вяршыніна. Бо і гэты барон таксама выглядае не па гадах прыгнечаным, мучыцца неспадзяваным комплексам непаўнавартасці. Як і А. Мілаванаў, артыст І. Дзянісаў асцерагаецца, каб не прамовіць непасрэдна і шчыра словы пра тое пакутлівае цярпенне, якое нібыта ўжо назіраецца і сведчыць аб пэўным маральным уздыме, якога дасягло грамадства. Артыст не хоча, каб гэта гучала глыбокім перакананнем Мікалая Львовіча. А ці не з-за таго перакананння ён і пакідае войска, робіцца цывілам: яму ж абрыдла ка́ставае армейскае асяроддзе.

Добра, што ў І. Дзянісава з'яўляюцца моманты, калі яго-ны герой прыслухоўваецца да самога сябе. Тады пачынаеш верыць, што і ў гэтага рафініраванага інтэлігента ёсць свой свет, свая праўда. Не ўсім тут гэта зразумела, а сярод вайскоўцаў і наогул лічыцца непатрэбным мудраваннем, і таму барон выказвае свае думкі не без юнацкага запалу. На сцэне гэты персанаж саромеецца свайго запалу і адразу ж яго гасіць, пачынае разважаць разгублена, хісткім тонам або, наадварот, амаль узлавана.

На самай справе, разважаючы такім чынам, барон спрабуе абудзіць у каханай прыхільнасць да сябе як да чалавека, не чужога ліберальным ідэалам, начытанага, чулага да ўсяго высакароднага. Мы цяпер добра ведаем, што тайны сэнс ці не кожнага слова, прамоўленага такой асобай у такіх абставінах, — гэта «які я разумны» або «які я сумленны».

На сцэне ж спяшаецца прамовіць свае сентэнцыі надакучлівы назола. І тут тэатр не ўтрымаўся ад жадання «выкрыць» класава непрывабнага афіцэра нямецкага паходжання ды яшчэ і са схільнасцю да красамоўства.

Вось і атрымліваецца, што наш тэатр у часы панавання сацрэалізму старанна рабіў з таго ж Вяршыніна альбо Тузенбаха ледзь не вяшчальнікаў светлай будучыні і навальнічна-ачышчальнай рэвалюцыі, а цяпер прыкладае намаганні, каб прынізіць і абсмяяць больш-менш здаровае адчуванне сілы жыцця і веры ў чалавечнасць людзей, хай сабе і толькі ў будучым.

У спектаклі, аб якім я пішу, адбыўся акцёрскі дэбют актрысы Валянціны Браўдэ. Яе Ірына і сапраўды нібы народжана для таго, каб любіць і быць любімай, дарыць радасць. І — не атрымліваецца! Вось у чым драматызм яе лёсу. Таму, хто любіць яе, яна ўзаемнасцю адказаць не можа, і адштурхнуць барона ёй сорамна, бо гэта вышэйшая нетактоўнасць. Твар В. Браўдэ свеціцца сонцам, калі яна кажа пра сваё служэнне людзям, а пайшла Ірына працаваць на пошту і работа адразу зрабілася для яе абрыдлай, манатоннай, сумнай.. Гэта ўсё чэхаўскія імпульсы сцэнічнага жыцця. Толькі ці варта актрысе так старанна выконваць заданне рэжысуры і кідацца ў істэрыку і адзін раз, і другі?.. Няўцешныя слёзы роспачы В. Браўдэ магла б праплакаць больш вытанчана, па-прозараўску, з мілай сарамлівасцю. Гэта ў магчымасцях яе таленту.

Агульнапрызнана, што драматургія Чэхава мае нешта таямнічае, змяшчае ў сабе заўсёды прываблівы для тэатра сакрэт. Ёсць і ў «Трох сёстрах» у купалаўцаў штосьці сугучнае арыгіналу твора, як і сугучнае нашай сучаснай самасвядомасці. Я другі раз спрабую разабрацца ў сваіх уражаннях. Нейкая сіла эмацыянальнага поля ў спектаклі паклікала мяне зноў. Вядома, рэцэнзент заўсёды спрашчае нават уласныя меркаванні. Аднак, пачуўшы, як Прозаравы развітваюцца з пералётнымі птушкамі і з артылерыйскай батарэяй, якая пакідае горад, услухоўваючыся ў галасы трох сясцёр, што не толькі аплакваюць свой лёс, а і думаюць аб вечным, аб месцы чалавека ў сусвеце і ў бясконцым часе, ты сам далучаешся да нечага невымоўна хвалюючага. І гэтае ўражанне спрачаецца з адчуваннем таго сумнага вадэвіля, як жанрава вызначыў свой спектакль В. Раеўскі, — наўрад ці з пераносным сэнсам у слове «сумны».

Барыс БУР'ЯН.

БАЛЬ ШЧАСЛІВЫХ ПАПЯЛУШАК

«Хэло, Долі!» у Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі Беларусі

І што за слова такое трывожна-шчымлівае: «вакзал»! Сімвал вяртання? Сімвал чакання? Растання? Часовага прытулку на тлумнай дарозе жыцця?.. Вось людзі сабраліся на старамодным дэбаркадэры. Чмыхнуў паравозік, спавіўшы дымам рэйкі, вагоны, перон, і тых, хто прыехаў, і хто ад'язджае, і хто назірае за тымі й другімі...

Вы змаглі б вылучыць у вакзальным натоўпе тую папялушку, якой наканавана пад захопленыя воклічы: «Хэло, Долі!» правіць баль? Баль будзе. І воклічы будуць. Толькі ў фінале. А пакуль дайце веры, што вунь тая дзіўнаватая «шэрая мышка» і ёсць галоўная гераіня новай музычна-сцэнічнай імпрэзы. Стомленая ды нястомная Долі (Н. Гайда) нібы вылузваецца з вакзальнай сумятні: кабета, пра якую адразу не скажаш нічога пэўнага, бо прыкмячаеш не выраз ейных вачэй, а клятчасты дарожны строй, капялюшык, чамадан ды парасон. І толькі голас вымушае ўспомніць класіка: «Ёсць галасы — як абяцанне шчасця».

С. Лугава ды Г. Казлоў у сцэне са спектакля.

Каму абяцае шчасце гэты голас? Які такі сакрэт ведае дзівачка Долі, нанятая старым кульгавым скнараю Горасам Вандэргельдэрам для ўпарадкавання яго матрыманіяльных праблем? Э, ды яна мо крыху вар'ятка: бярэцца радзіць у самых розных справах, дае ўрокі танца, робіць за шлюбнага агента, прытым з'едліва заўважаючы, што добрая жонка — гэта пастаянная жанчына для прыбірання ў хаце, а шлюб — гэта хабар за тое, каб прыслуга лічыла сябе гаспадыняю дома. І хай нехта дагодліва й шматзначна прамаўляе: «Спадарыня, ваш цягнік пайшоў»,— Долі, доўгія гады адданая памяці нябожчыка-мужа, куды болей шматзначна маўчыць. Яна-то ведае: кожнаму пасажыру — свой цягнік. І пазірае ў бок прыгожых вагончыкаў, якія чамусьці адарваліся ад цягніка, у якіх апынуліся людзі, дачасна «засунутыя» на запасныя рэйкі...

Спадар Горас (А. Ранцанц), гаротны, удовы ды багаты, мае рыхтык гэткі дом-вагончык, у якім надта нудзіцца, аж без дай прычыны таўчэ ды ганарує мянушкай «два ідыёты» ўласных работнікаў. Тыя літаральна загнаныя ў падполле: выныраюць недарэкі з-пад падлогі дома-вагончыка. 33-гадовы цыбаты Карнэлій Хэкл (Г. Казлоў), які ўжо даўно вырас са сваіх кароткіх штонікаў, а так і не спазнаў жаночае ласкі; амаль удвая маладзейшы, прыгожы, ды заіклівы Барнабі (В. Шабуня), найвышэйшым шчасцем для якога было б пабачыць чучала кіта. Абодва гатовыя збегчы ад гаспадара, зрабіць для сябе доўгачаканы выхадны, пашпацыраваць па Нью-Йорку, глытнуць вольнага жыцця і нарэшце пазбыцца комплексаў... Хто сказаў, што папялушкі не бываюць у мужчынскім абліччы?

У Нью-Йорку ж ёсць такі самы белы вагончык з самотнымі людзьмі: капялюшнае атэлье, дзе сярод манекенаў (грацыёзная скульптурная пластыка ды самаахвярная трывушчасць маладых артыстак балета ў гэтых ролях!) працуюць мадысткі. Зграбная прыгожая маладая ўдава Ірэн Молай (яркая заяўка на ролі гераінь артысткі С. Лугавай) згодная на мезальянс з Горасам, бо абрыдла быць аб'ектам нечай рэўнасці ды плётак. Весялушка Міні (З. Вяржбіцкая) гатовая па-сяброўску паспачуваць, але... Але тут надараецца нагода для розыгрышу: рынуўшыся ў «самаволку», двое правінцыялаў апыньваюцца ў атэлье і, не адрозніўшы ад манекенаў постаці жывых жанчын, пачынаюць хуценька пераапранацца ў святочныя гарнітуры, каб паўстаць перад гаспадынямі багатага салона ў абліччы шыкоўных пакупнікоў...

«Чытаю, чытаю — і так нічога не зразумеў!» — усхопіцеся вы. Але, я ўзялася за пяро не з тым, каб «інвентарызаваць» спектакль. Хацелася падражніць чытача, выцягнуць яго на прэм'еру: у тэатры музкамедыі нячаста з'яўляюцца пастаноўкі, здатныя хоць трошкі паказытаць уяўленне гурманаў ад мастацтва.

Папулярны ў 60-я гады мюзікл Д. Германа «Хэло, Долі!» (у нашым тэатры тады да яго, як цяпер кажуць, «не дайшоў ход») застаўся ў памяці слухачоў аднайменным шлягерам, запісаным выдатнымі джазавымі выканаўцамі Л. Армстрангам ды Э. Фіцджэралд. Нягледзячы на аб'ектыўны адбітак часу ў музычнай стылістыцы, архаічную наўінасць сюжэта, твор праз 30 год набыў сучаснае гучанне. Ці дакладней, жывое дыханне, якое перадалося праз адухоўленую працу ўсіх стваральнікаў спектакля.

Рэжысёр В. Цюпа ўзяў відавочны творчы рэванш за колішнія оперныя пастаноўкі, не надта падтрыманыя крытыкай. «Хэло, Долі!» магла стацца проста мілай тэатральнай пацешкай, а дзякуючы рэжысуры выдае на твор з пэўнай псіхалагічнай канцэпцыяй і прываблівае шэрагам відовішчных прыдумак, мастацкіх дэталяў менавіта з рэжысёрскім аўтарствам. Аднак я не думаю, што ў праграмцы варта было пазначаць В. Цюпу як «аўтара спектакля». І не таму, што гэтак не рабілі ў дачыненні да сваіх бясспрэчна аўтарскіх сучасных прац ні Г. Таўстаногаў, ні А. Эфрас, ні Ю. Любімаў. А таму, што «Хэло, Долі!» мае (апроч аўтараў самога мюзікла, вядома) і яшчэ аднаго стваральніка, дзякуючы якому адбылася цудоўная музычная метамарфоза.

Гэта дырыжор А. Сасноўскі. Ён не проста дамогся прыстойнай ігры ад вечна пагарджанага аркестра тэатра. Ён пераствaрыў, у суладдзі з рэжысурай, традыцыйную партытуру ў акустычна складаны **тэатр музыкі.** І, увёўшы дадатковыя выканаўчыя структуры, дасягнуў даволі ўстойлівага гукавога балансу паміж тым, што гучыць на сцэне і ў аркестравай яме. (Падводзіць, бывае, недасканалая гукатэхніка). Празрыстыя інтэрлюдыі фартэпіяна (на сцэне ўвесь вечар канцэртмайстар тэатра В. Крыштопенка, ён жа ў II дзеі — піяніст Гары) плаўна падхопліваюцца аркестравым акампанементам. Сімфанічнае вязьмо з трох асноўных тэм на пачатку II дзеі пікантна адцяняецца граннем сцэнічнага бэнда (музыканты ў нью-йоркскім рэстаране). Асабліваe замілаванне выклікае дыксіленд (I дзея). Пачуць чысты голас засурдзіненай трубы ці шэпт банджо — якая асалода! Маладзенькія музыкі граюць гэтак заўзята і гожа, што хочацца, паводле завядзёнкі на канцэртах джазменаў, вітаць воплескамі кожнае зухаватае сола — шкада, публіка вакол не джазавая, не зразумее...

Відавочна, што рэжысёрскую фантазію падтрымлівае і сцэнаграфія У. Жданава (касцюмы — В. Жалонкінай). Арганічна ўплецены ў пастановачную канву пластыка, танец (праца харэографа Н. Дзячэнкі ды ейнай англійскай калежанкі Д. Нолан), асабліва ў дынамічнай II дзеі — выхад афіцыянтаў, уцёкі «выкрадальнікаў грошай»...

А хіба не сааўтары спектакля — акцёры? Кульмінацыяй акцёрскага ансамбля робіцца дуэт віртуозных партнёраў Н. Гайды і А. Ранцанца, чые героі высвятляюць стасункі й не могуць паразумецца аж да фіналу, калі, скінуўшы зрэб'е папялушкі, Долі з'яўляецца не проста вясёлай — чарадзейнай удоўкай: з пасвятлелым тварам, загадкавым святлом у вачах, грацыёзная, атуленая мяккім залацістым ззяннем. (Непераможны акцёрскі талент Н. Гайды, якая гэтак пераканальна **перастварае** сваю гераіню). Вартыя адно аднаго Долі й Горас вядуць сваю «мелодыю характараў» пад кантрапункт гаротных уздыхаў і пазіркаў метрдатэля Рудзі (непазнавальны А. Касцецкі з дэманстрацыйна выбеленым пакутніцкім тварам «белага клоуна»).

...Тым часам рытм вальса нібыта зліваецца з перазовамі нібыта колаў вагона, у якім нібыта імчыць хаўрус «папялушак», які падхоплівае знакаміты шлягер пра вяртанне Долі. (У хаўрусніку пэўна трапляе і знясіленая буднямі тэатральная публіка). Баляванне для іх — шчаслівая хваля ў манатонным бегу па рэйках жыцця ды ў вакзальным тлуме будзённшчыны...

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Фота І. МАКАЛОВІЧА.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ТАДЫ І СПАТРЭБЯЦЦА ДЫЗАЙНЕРЫ...

Ну вось, калі верыць газетам, Беларусь пайшла да рыначнай эканомікі. Так гэта ці не, але нашы наваз'яўленыя прадпрымальнікі шалёна ўгрызаюцца ў новую для іх навуку менеджмента і маркецінга, каб у поўным узбраенні ўступіць у рынак. Аднак, як сведчыць вопыт заходніх краін, рыначныя адносіны ў эканоміцы не магчымы без аднаго важнага элемента — дызайну. Выдатны адміністратар амерыканскай аўтапрамысловасці Лі Якока адзначае, што поспех менеджмента і маркецінга вызначаецца аднай дробяззю — наяўнасцю добра спраектаванага вырабу, бо, калі не зрабіў сваёй справы дызайнер—і менеджмент і маркецінг робяцца бессэнсоўнай справай.

Так лічаць на Захадзе. А ў нас? У нас жа сёння многія прамыслоўцы спадзяюцца, што, можа быць, можна абысціся як-небудзь і без дызайну. Гэта ж усё лішнія выдаткі. Каму яны патрэбны?

І праўда, чаму заходнія бізнесмены, якія ўмеюць лічыць грошы, не скупяцца на дызайн, які ў іх не так танна каштуе? Каб гэта зразумець, трэба спачатку вызначыць, чым сёння займаецца дызайн. А гэта і прамысловае асяроддзе, і жыллё, і тавары народнага спажывання, і прамысловая графіка і шмат што яшчэ. Увогуле можна сказаць, што ў працэсе дызайнерскай дзейнасці складаецца рэчавы свет, які ў найбольшай ступені адпавядае патрэбам чалавека як па функцыі, так і па эстэтыцы; аб'екты, створаныя дызайнерамі, вылучаюцца адзінствам прыгажосці і карысці.

Чалавек спрадвеку імкнуўся мець зручнае і прыгожае рэчавае асяроддзе. Таму сучасны дызайн грунтуецца на векавых традыцыях гарманічнага і мэтазгоднага формаўтварэння свету. Аднак калі ў старажытнасці рэчавае асяроддзе чалавека было вынікам ручной, саматужнай працы, дык сучасны дызайн народжаны буйной прамысловасцю. І менавіта дызайнер робіцца тым праваднікам, які звязвае прамысловую вытворчасць са спажыўцом, прымушае вытворчасць улічваць патрэбы чалавека. Чалавек жа заўсёды з прыемнасцю набудзе выраб, у якім у большай ступені ўлічаны яго патрэбы як у сэнсе зручнасці, так і ў сэнсе прывабнасці. Гэта ведаюць заходнія прадпрымальнікі і таму звяртаюцца да вопыту і майстэрства дызайнераў.

У 60-я гады ў былым СССР была зроблена спроба спалучыць дызайн і сацыялістычную эканоміку. Тады ў краіне была створана цэлая сістэма арганізацый і падраздзяленняў на прадпрыемствах, якія мелі мэтай укараненне ў прамысловасць метадаў дызайну. На людзей новай прафесіі ўскладаліся вялікія надзеі. Тады многія наіўна верылі, што дызайн пераверне свет, метадам «татальнага» праектавання перабудуе ўсё жыццё, увесь наш побыт, дацягне яго да заходніх стандартаў. Праўда, з цягам часу эйфарыя пачала праходзіць, стала зразумела, што дызайн — гэта не панацэя ад усіх хвароб, што для таго, каб па ўзроўні фарміравання рэчавага свету дагнаць развітыя краіны, патрабуецца значная перабудова ўсёй эканомікі краіны.

І вось Перабудова... З яе пачаткам для дызайну, здавалася, адкрыліся новыя магчымасці. Магчымасць аб'яднання намаганняў бачылася ў арганізацыі Саюза дызайнераў СССР (створаны ў 1987 г.), а за ім і Саюза дызайнераў Беларусі. Пры саюзе пачалі дзейнічаць творчыя дызайн-студыі, што дало магчымасць дызайнерам выходзіць на прамысловыя прадпрыемствы, мінаючы пасрэднікаў. Гэта павінна было пашырыць сферу ўплыву дызайну ў прамысловасці і тым самым павысіць якасць айчынных вырабаў шырокага ўжытку. Так, увогуле, напачатку і атрымалася.

Аднак неўзабаве сітуацыя пагоршылася. Чамусьці непасрэдныя вытворцы ўсё менш і менш сталі звяртацца да дызайнераў з заказамі; усё менш станавілася прадпрыемстваў, кіраўнікі якіх лічылі, што іх вырабы патрабуюць дызайнерскай апрацоўкі.

У чым жа прычына такой рэзкай перамены? Першапачатковая прычына была ў нарастаючым, як гавораць — абвальным, дэфіцыце, які існаваў літаральна на ўсе вырабы. Навошта ў такім выпадку імкнуцца рабіць рэчы прыгожымі ды зручнымі — усё роўна пакупнік з рукамі адарве ўсё, што яму ні дасі. Потым, у сувязі з рэзкім павышэннем цэн на тавары, дэфіцыт крыху знізіўся. Але прадпрыемствы атрымалі магчымасць існаваць за кошт павышэння цэн на старыя вырабы, не паляпшаючы іх і не ствараючы новых. І зноўніякай патрэбы ў дызайне...

І яшчэ характэрная прыкмета нашага часу: многія прадпрымальнікі лічаць за лепшае не арыентавацца на развіццё айчыннай прамысловай вытворчасці, а займацца пасрэдніцтвам, перапродажам імпартных вырабаў. У гэтым выпадку робіцца лішнім ужо не толькі дызайн, але і сама вытворчасць.

Мы стаім перад рэальнай пагрозай знікнення ў нашай краіне цэлай галіны культуры — тэорыі і практыкі гарманізацыі рэчавага свету. Аказваюцца непатрэбнымі прафесіянікі, якія ва ўсім свеце цэняцца на вельмі высокай шкале, бо іх праца карысная як для звычайнага спажыўца, так і для людзей бізнесу. Адных дызайнеры забяспечваюць зручнымі, прыгожымі рэчамі, а другім ствараюць умовы для выпуску канкурэнтаздольных вырабаў. Дызайнеры, зрэшты, праектуюць не проста прыгожыя і зручныя рэчы, а вырабы, якія даюць вытворцам дадатковы прыбытак. Нават для нашай адсталай прамысловасці дызайнер можа знаходзіць рашэнні, якія робяць вытворчасць эканамічна выгаднай, калі высокія вынікі дасягаюцца мінімальнымі сродкамі.

І тым не менш дызайн у нас ціха памірае. На мяжы фінансавага краху Саюз дызайнераў Беларусі. Востры дэфіцыт заказаў адчуваюць «свабодныя» дызайнеры, беспрацоўнымі на акладзе—штатныя дызайнеры на прадпрыемствах. Яны ў пастаянным чаканні, што іх вось-вось зусім «скароцяць». Дызайнерскія службы на многіх прадпрыемствах наогул распаліся. На першым паверсе Беларускага інстытута дызайну, у дэманстрацыйнай зале, дзе раней праходзілі выставы дызайнерскіх работ, дзе збіраліся дызайнеры розных прадпрыемстваў Мінска на творчыя сустрэчы, прафесійныя канферэнцыі і семінары, сёння размясцілася камісійная крама, дзе гандлююць імпартнымі цыгарэтамі і напоямі.

Мы ўсё гаворым пра рыначныя адносіны. Аднак «рыначныя адносіны» ў нас зводзяцца ў асноўным да таго, каб больш выгадна прадаць і перапрадаць тое, што ўжо ёсць,— сваё, айчыннае, і рознымі шляхамі трапіўшае да нас замежнае. Мала хто думае пра тое, каб зрабіць добры тавар, а потым ужо яго выгадна прадаць. Болей імкнуцца пачаць з апошняга, усяляк стараючыся мінуць першае. Але не бывае так, спадары прадпрымальнікі! Так можна зарабляць грошы да пары, да часу. Калі-небудзь усё гэта скончыцца. І тады ў выйгрышы застанецца не той, хто жыў толькі сённяшнім днём, думаючы ўзбагаціцца з мінімальным прыкладаннем сіл, а той, хто дбаў аб будучыні, аб развіцці вытворчасці і інтарэсах спажыўца. Вось тады, калі прыйдуць у эканоміку сапраўдныя рынычныя адносіны, вельмі спатрэбяцца дызайнеры. Ды ці захаваюцца яны да тых часоў?

Я. ЛЕНСУ,
дызайнер, кандыдат мастацтвазнаўства.

ЗАМЕСТ РЭПЛІКІ

НА ЖАЛЬ, МАЛЫ НАКЛАД...

Ужо некалькі месяцаў, як выйшла з друку брашура «Заканадаўчыя акты аб дзяржаўнай сімволіцы Рэспублікі Беларусь». Далёка не ўсе, хто хацеў бы мець у сваёй бібліятэцы гэтае выданне, змогуць яе набыць. Наклад усяго 20 тысяч экземпляраў. Такая брашура павінна быць у кожнай бібліятэцы Беларусі — ад школьнай да Нацыянальнай. Няблага, каб яна была на вачах у кожнага дэпутата: ад сельскай да Вярхоўнай Рады. Яна патрэбна прамыслоўцам, якія маркіруюць сваю прадукцыю нацыянальнымі сімваламі. Ды нават як сувенір, як памяць аб нараджэнні маладой дзяржавы яе набывалі б госці Беларусі.

Брашура на беларускай, рускай і ангельскай мовах. Больш поўным мог бы быць ілюстрацыйны матэрыял. Ёсць выява Дзяржаўнага сцяга з наверхшам, але няма асобнага padрабязнага малюнка наверша. Кепскі фотаздымак аб'ёмнага эталона Дзяржаўнага герба.

Артыкул 9 «Палажэння аб Дзяржаўным сцягу Рэспублікі Беларусь» гучыць так: «Асобы, вінаватыя ў зганьбаванні Дзяржаўнага сцяга Рэспублікі Беларусь, нясуць адказнасць у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь». Зыходзячы з таго, што яшчэ не ўсе прывыклі ставіцца да бел-чырвона-белага сцяга як да дзяржаўнага, дазваляюць сабе абражаць яго ўслых (нават у зале пасяджэнняў Вярхоўнага Савета РБ) і пісьмова (газета «Мы и время» і падобныя да яе выданні). Я ўжо не кажу пра шырока і мала вядомыя факты спальванняў бел-чырвона-белых сцягоў і крадзяжу іх з дахаў адміністрацыйных будынкаў. Было б някепска мець у брашуры і спасылку на канкрэтныя артыкулы Крымінальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь.

П. В.

КУФЭРАК ПАМЯЦІ

(Пачатак на стар. 5).

Тут разумеюць, што з роднае мовы, роднага слова пачынаецца Чалавек. Гэта — аснова асноў, што перадаецца генамі, спадчыннасцю. Радуюся, як многа ў нас было і ёсць спадзвіжнікаў служэння роднаму слову. Шмат сустракалася з адным з іх — выдатным беларускім паэтам Аляксеем Пысіным. Заўсёды здзіўлялася, як яго ставала — пастаянна сустракацца з людзьмі сваёй песеннай Магілёўшчыны, увавходзячы ў іх клопаты-патрэбы нават у самае немаладым ужо ўзросце! Здавалася, гады, стома казалі яму: «Ды пасядзі ўжо спакойна, заслужыў адпачынак!», а ён — зноў і зноў ішоў туды, дзе гучала, ніколі не замірала роднае слова, каб пачуць яго, свежае да незацёртае, каб яшчэ раз падзівіцца яму разам з усімі: «Вось якое яно, сапраўднае, матчына! Толькі ўмей слухаць, чалавек!»

Выдатны майстар Слова выхоўваў літаратурную моладзь. У полі яго зроку быў кожны адораны пачатковец Магілёўшчыны. «Школа жыцця, школа матчынай мовы вельмі многа дае пісьменніку», — гаварыў Аляксей Васільевіч на пасяджэнні літаратурнага гуртка, створанага пры магілёўскім аб'яднанні «Хімвалакно», дзе многія, ці не больш за (!) гаварылі па-руску.

— Не будзе з іх толку, калі не пачуюць смак свайго крэўнага слова! — задумна сказаў неяк ён. І абурауся нават: — Панароджваліся, паўзагодваліся ў вёсках, сала і кілбасы цягаюць адтуль, а роднай мовы цураюцца!

І праўда ж, тыя, якія так стараліся сябе паказаць, рыфмуючы нешта па-руску, — не дасталі зорак з нябёс. Не чуваць іх сёння ў нашай літаратуры...

Невыпадкова прыгадаўся мне Аляксей Васільевіч сёння. Аглядваючыся на цень свайго Настаўніка, мне хочацца ўзгадаць і яго трывогу за стан беларускай мовы, яго высокае хваляванне за кожную песню, кожную казку, складзеную самім народам.

...Да паўночы звініць мая вёсачка, маё Падкняжанне летам. Гэта ўжо галасы дзяцей маіх аднагодкаў, гарадскіх юнакоў і дзяўчат, якія з'язджаюцца сюды на адпачынак на дармовыя малачко, яблыкі ды ягады. Равуць матацыклы пад вокнамі, бузуюць маладыя, гарэзуюць. У адну з такіх начэй я выйшла з дому, каб далучыцца да гэтага вясёлага гурту, успомніць сваё вясёлае... Але — не было весялосці на душы, чуючы ў вёсцы рускую гамонку.

Пад гэтай шырынёю, вялікасцю зорнага неба і думалася зорна. Драбнелі, мізарнелі нейкія асабістыя крыўды, вярталася боль і высокая памяць Краю свайго, каранёў сваіх. Аляксей Пысін, Анатоль Сербантовіч... Што вы ведаеце, маладыя, пра іх, землякоў сваіх? Вы жывяце ў Магілёве, а там жа на праспекце Міру жыў некалі Аляксей Пысін, чые творы — гонар нашай нацыі. А з вёсачкі Ордаць — гэта ж і зусім блізка ад майго Падкняжання, выйшаў другі талент — Анатоль Сербантовіч, які не пражыў на гэтым свеце і трыццаці, а пакінуў пасля сябе...

Гэта ўсё — мая крыніца,
Гэта тое, чым жыву.
І ляціць мая сініца
Нада мной у сіняву...

«Что это вы спите?» — чую здзіўлены голас Каці Папковай, адзінаццацікласніцы Александрыйскай сярэдняй школы.

Замест адказу я пытаюся ў яе і ў яе юных сяброў пра вёску Ордаць, што знаюць яны аб ёй.

— А—гэта тут блізка,—кажа Каця. — Я там была. Вялікае сяло, не тое што наша Падкняжанне, некалькі магазінаў, некалькі кладзішчаў. Школа там, бібліятэка. У мяне там сяброўка жыве.

Вочы мае загараюцца. Я чакаю, што зараз скажа яна пра Паэта, што наперабой зараз пачнуць гаварыць аб ім маладыя. Але — ні слова больш.

І тады, калі я пачынаю сама расказваць аб ім, усе здзіўлена глядзяць на мяне. А калі кажу, што заўтра еду ў тую вёску, каб пакланіцца той хаце, у якой ён нарадзіўся, тым сцежкам, па якіх Анатоль Сербантовіч хадзіў некалі, усе таксама здзіўлена глядзяць на мяне...

— Не смяшы людзей песнямі!—сурова кідае мне глухі да ўсяго тонкага свая са двара, які пачаў запрагаць каня, збіраючыся на ферму. Бурклівa дадае: — Наелася во ты сваімі вершамі!

Як пугай — па сэрцу! І я замаўкаю пад гэтым цяжарам. Гэты цяжар немагчыма нічым перадаць, ён мне знаёмы з першых крокаў жыцця...

Выходзіць з даёнкай гаспадыня — трэба падаіць дзве свае каровы, перш чым ісці на ферму. А ўсе нявесткі ў гэты час спяць салодкім сном.

Бяруся дапамагаць па гаспадарцы. На вялікую сям'ю дачнікаў трэба нагатаваць! І я дагаджаю ўсім тут, абы мая сямігадовая дачушка мела магчымасць ступіць босаю ножкай па зямлі, якая нарадзіла мяне некалі. Я хачу яе навучыць тут адчуваць святло, што льецца з Зор... Я хачу, каб, устаўшы раненька, разбуджаная пеўнем, мая дзяўчынка адчула, што сонца недарэмна штодня ўстае над зямлёй.

І дзякуй Богу, я не памылілася ў сваёй нялёгкай паездцы, у сваім нялёгкім кватараванні. Чую голас дачкі:

— Мама, пойдзем на кладзішча, закапаем чэрап, што выкінулі з ямкі, калі капалі ямку. Мама, чаму яны яго выкінулі? Чаму не закапалі? Мама, я ж бачыла, нагамі ходзяць па тым чэрапе, а ты кажаш, што гэта чэрап памерлага чалавека... Пайшлі, мама!

«Нагамі ходзяць...» Ах, мая ты дачушка!.. Так, учора ў мяне не было рыдлёўкі, мы былі на могілках пад вечар і натыкнуліся там на той выкапаны чэрап. Я паабяцала малой закапаць. І вось яна— устала ледзь свет! Помніць! Не, я не баюся больш, што яна бачыць, як адорваюць мае сваякі сваіх унукаў дзесяткамі на марожанае ды цукеркі, не баюся больш, што чуе яна, як гаворыць нявесткі гаспадыні пра грошы:

— Есть деньги — ты и человек. А что теперь 23 тысячи? Это фу — на один день! Чаевых в кафэ теперь Юрик больше тысячи имеет за день!

Во дзе мова наша! Крычыцё супраць беларускасці, а што ад таго маеце?

Баліць сэрца ад усяго гэтага. Вось у чым мы збеднілі сябе, беларусы! Вось у чым абакралі нас дальнабачныя колішнія палітыкі! Адумайся, народ, пастой за сябе, за сваю годнасць!

Шклоў — Мінск.

ТЭАТР

«Глінскі-Папялінскі» ў соты раз

У мінулую пятніцу ў Дзяржаўным тэатры лялек у соты раз прайшоў спектакль «Глінскі-Папялінскі» па п'есе Артура Вольскага. Юныя гледачы не толькі з захапленнем сачылі за прыгодамі любімых герояў, але і змаглі сустрэцца з аўтарам. Артур Вітальевіч расказаў дзецям аб сваёй творчай працы. З цікавасцю даведаліся яны і аб тым, што гэтая п'еса з поспехам ідзе за мяжой, неаднаразова атрымлівала самую высокую ацэнку на аўтарытэтных міжнародных фестывалях. У прыватнасці, спектакль «Глінскі-Папялінскі» ў пастаноўцы Аляксея Ляляўскага карыстаецца нязменным поспехам у Тэатры лялькі і акцёра ў польскім горадзе Торуні.

Без лапцяў і анучаў

Пошукі новай стылістыкі ды тэатральнай мовы, — так можна было б «збоку» ахарактарызаваць спектакль тэатра-студыі «Абзац» паводле Янкі Купалы, — знакамітае «Раскіданае гняздо». Можна было б... Але бездакорная атмасфера прыпавесці на сучасны лад, сапраўдная тэатральная загадкавасць (тэатр шануе таямніцу творчасці!), абсалютная надпобытавасць, а ў дадатак — не касцюмаваная асучасненасць, але суаднесенасць са светам ды чалавекам сённяшняга дня, — такі няпоўны пералік вартасцяў новай пастаноўкі рэжысёра Уладзіміра Савіцкага. Яшчэ летась тэатр-студыя «Абзац» толькі вызначаў свой рэпертуар і мастацкую стратэгію, дзе пераважылі адметныя і нікім на Беларусі не інтэрпрэтаваныя творы. Сёлета можна падзівіцца, як рэжысёравы ідэі (а менавіта — Уладзіміра Савіцкага ды Аляксандра Маркевіча, кіраўнікоў студыі) плённа і мэтанакіравана ўвасабляюцца ў нетрадыцыйныя сцэнічныя прапановы. Апошняму ж спектаклю (прэм'ера адбылася 10 лістапада) паводле класіка мо наканавана і выбіцца з яркага і своеасаблівага шэрагу напрацаванага рэпертуару. «Раскіданае гняздо», пра якое, здаецца, кожны школьнік ведае ўсё, — праграмны твор! — яшчэ і яшчэ раз даводзіць вартасці ды ўласцівасці класічнага твора, — дзякуючы заціКаўленаму і пазбаўленаму традыцыйных «лапцева-анучавых» трафарэтаў прачытанню рэжысёра.

Ж. Л.

«Дзівосныя авантуры...»

Чарговая сёлетняя прэм'ера Мінскага абласнога лялечнага тэатра «Батлейка», што ў Маладзечне, прыпала на адзінаццатае лістапада. На сцэне вялі рэй зназныя паны Кубліцкі ды Заблоцкі, пра чые «Дзівосныя авантуры...» распавялі гледачам драматургі Пятро Васючэнка ды Сяргей Кавалёў. Пастаноўка Галіны Карбаўнічай, сцэнаграфія — Валерыя Рачкоўскага, музыка — Сяргея Бельцюкова. Казка «вызваляецца з сацыяльных рызманоў, ператвараецца то ў гастранамічную фантасмагорыю, то ў іроікамічную вайсковую аповесць, то ў лірычную паэму, то ў філасофскую прыпавесць», — так тлумачыць гледачам яе сутнасць праграмка.

У. УЛАДЫКА (пан Кубліцкі) і Л. СІДАРЭВІЧ (пан Заблоцкі) у спектаклі «Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага» П. Васючэнкі і С. Кавалёва.

Фота У. ПАНАДЫ.

Новы сезон

Прэм'ерай спектакля па казцы братоў Грым «Храбры кравец» адкрыў нядаўна свой новы сезон Гродзенскі абласны тэатр лялек. Пасля прагляду спектакля юнымі гледачамі абласнога цэнтра лялечнікі выехалі на міні-гастролі ў Навагрудак. А ў Гродне тым часам выступіў творчы калектыў з Расіі — Чувашскі лялечны тэатр.

М. Д.

МУЗЫКА

Першыя замежныя...

Камерны аркестр Гродзенскай гарадской капэлы выступіў з канцэртамі ў Рэспубліцы Польшча. Гэта першае падарожжа за мяжу і ўвогуле першыя гастролі маладога калектыву. Аркестр удзельнічаў у фестывалі «Восеньская камерата» ў Калішы і быў адзіным замежным госцем свята, якое ў цэлым называлася «Калішскія дні музыкі». Паездка была вельмі адказнай, але, як лічыць дырэктар Гродзенскай капэлы А. Бандарэнка, з пункту гледжання аб'ектыўнага слухача, якім ён пачуваўся ў час канцэрта, калектыў паказаўся нядрэнна. Ёмістая праграма (творы А. Карэлі, І.-С. Баха, Ф. Мендэльсона, П. Альхімовіча, Л. Абеліёвіча, А. Бандарэнкі) прагучала з творчым уздымам, на гожым прафесійным узроўні, што адзначылі ў размовах з калегамі калішскія музыканты. (Дарэчы, у горадзе з насельніцтвам трохі больш за 100 тыс. ёсць прафесійны сімфанічны аркестр).

Затым гродзенскі камерны наведаўся ў Беласток, дзе адпаведна дамоўленасці з тамтэйшымі органамі культуры выступіў перад удзельнікамі акцыі-сустрэчы пад дэвізам «Бізнес і культура». А па запрашэнні Міжнароднага артыстычнага імпрэсарыята «Саго» і яго дырэктара К. Мацкевіча, які плённа працуе ў галіне творчых стасункаў Беларусі ды Польшчы, музыканты накіраваліся ў Сэйны. Выступалі ў школах і дамах культуры з асветніцкімі мэтамі, што гродзенскія артысты цудоўна ажыццявілі, не толькі граючы, а і распавядаючы слухачам пра музыку, знаёмячы суседзяў з творамі беларускіх аўтараў.

Акрамя карыснага творчага і арганізацыйнага вопыту, першыя гастролі далі калектыву шэраг кантактаў, якія адкрываюць цікавую перспектыву ў стасунках з суседзямі. Але гэта не будзе замінаць асноўнай задачы — культурна-асветніцкай дзейнасці на Гродзеншчыне. Аркестр, хор ды інструментальны ансамбль капэлы плануе неўзабаве рэгулярныя канцэрты ў горадзе і вобласці, выступленні на святах. Мае адбыцца канцэрт капэлы і на сталічнай сцэне. Застаецца толькі спадзявацца на дапамогу спонсараў і працаваць, працаваць...

А. САЛАДУХІН.
г. Гродна.

«Хадзіў бы штовечар...»

Акурат гэтак падумаў заўзяты наведнік ДАВТа пасля нядзельнага спектакля «Севільскі цырульнік». Не ўсё было бездакорна. Але парадавала чарадзейная ды артыстычная І. Адзінцова (Разіна), «сэрца» камедыі — М. Жылюк (Фігара), майстар жанру В. Чарнабаеў (Базіліё), малады маэстра А. Васілеўскі, пад кіраўніцтвам якога мякка, грацыёзна, у стылі гучаў аркестр... А крыху раней цудоўныя ўражанні падарыў мінчанам французскі маэстра М. Траутман, які дырыжыраваў «Чарадзейнай флейтай» ды «Вяселлем Фігара». Быў запамінальны дэбют у партыі Анегіна маладога саліста У. Пятрова, які ў сёлетнім сезоне прыняты на працу (хай вас гэта не бянтэжыць) у Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі. А якая была «Тоска» з Н. Губскай ды М. Грыгорчыкам у ролях галоўных герояў!

Дарэчы, і М. Грыгорчык, і салісты тэатра Н. Кастэнка, Н. Руднева, Я. Пятроў з канцэртмайстрам Л. Талкачовай толькі што вярнуліся з Аргенціны. Дырэктар тэатра С. Картэс, які кіраваў гэтай паездкай і выступаў перад аргенцінцамі з лекцыямі пра оперную творчасць П. Чайкоўскага ды М. Мусаргскага, неаднаразова падчас турнэ тэлефанаваў у Мінск і паведамляў пра поспех канцэртаў беларускіх спевакоў. Цікавае жыццё пачынаецца ў опернай трупы: са спектаклем «Тоска» яна запрошана ў Іспанію і Партугалію, днямі — ад'езд... На мінскай сцэне тым часам працягваюцца рэпетыцыі оперы А. Бандарэнкі «Князь Наваградскі», прэм'ера якой прызначана на другую палову снежня.

С. Б.

«...І фантастычна прыгожа пяюць»

Завяршыўся Міжнародны музычны фестываль «Еўрапейскія музычныя сустрэчы-92», які з'яўляецца фірменным фестывалем зямлі Бадэн - Вюртэмберг (поўдзень Германіі). Ад горада да горада перадаецца тут фестывальная эстафета, і сёлета гасцей прымаў невялічкі Брухзаль. Беларусь, «з лёгкай рукі» Саюза музычных дзеячаў рэспублікі, ужо чацвёрты год — жаданы ўдзельнік гэтых сустрэч у цэнтры Заходняй Еўропы. І нязменна — захопленыя водгукі. Напрыклад, пасля сёлетняга фестывалю прэзідэнт Музычнага саюза зямлі Бадэн - Вюртэмберг спадар Х. Кальжэ сказаў так: «З ансамблем танца «Праліца» з Гародні мы былі ўжо знаёмыя, і ён быў як заўжды выдатны. А сапраўднай сенсацыяй сталася выступленне на фестывалі маладзёжнага хору з Мінскага вучылішча мастацтваў пад кіраўніцтвам Уладзіміра Сінельніка. Дзяўчаты з гэтага хору не толькі надзвычай прывабныя, яны яшчэ і фантастычна прыгожа пяюць!»

На наступны год Беларусь будуць прадстаўляць, цяпер ужо ў горадзе Швебіш - Гмюнд, два маладзёжныя музычныя калектывы...

ЛІТКУР'ЕР

З нагоды Коласавага юбілею

Шырока адзначана 110-годдзе з дня нараджэння народнага песняра Якуба Коласа на Мядзельшчыне. У юбілейных мерапрыемствах прынялі ўдзел Вольга Іпатава, Сяргей Законнікаў, Алесь Камароўскі, навуковыя супрацоўнікі Літаратурнага музея Я. Коласа. Ладзіліся выстаўкі, выступалі ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці. Неаднаразова падкрэслівалася, што сёння, калі нацыянальнае Адраджэнне набывае размах, слова песняра — незаменнае, бо ўся творчасць яго — самаадданае служэнне Беларусі.

ДРУК

Пачнём з падмурка

У рэшце рэшт, гэта меў на ўвазе Вацлаў Ластоўскі, выпраўляючы ў свет у 1910 годзе з віленскай друкарні Марціна Кухты сваю «Кароткую гісторыю Беларусі». У невялікай прадмове ён сведчыў: «Гісторыя — гэта фундамент, на каторым будуецца жыццё народа. І нам, каб адбудаваць сваё жыццё, трэба пачаць з фундаменту, каб будынак быў моцны. А фундамент у нас важны, гісторыя наша багата: «жатва многа, а делатель мало», як кажа святое пісанне. Поле пустое, бо сыны бацькаўшчыны нашай к чужым у найміты пайшлі, чужыя гумны і засекі багацяць!»

Кніжцы В. Ластоўскага суджана было стаць першай папулярнай гісторыяй Беларусі, напісанай беларусам і для беларусаў, а пасля...

Стаўся В. Ластоўскі ахвярай сталінізму, не адно дзесяцігоддзе калі ўспамінаўся, дык толькі, як «адзін з ідэолагаў беларускага нацыяналізму». А «Кароткая гісторыя Беларусі», напісаная ім, трапіла ў «спецхраны».

І вось, нарэшце, кніга гэтая вернута з небыцця. Толькі што ў выдавецтве «Універсітэцкае» пабачыла свет яе факсімільнае выданне таго ж, віленскага. «З 40 рысункамі» — ілюстрацыі, партрэты, здымкі. Дабаўлена толькі пасляслоўе доктара гістарычных навук А. Грыцкевіча «Вацлаў Ластоўскі (Власт) і яго «Кароткая гісторыя Беларусі». У ім даецца, бадай, найбольш падрабязная на сённяшні дзень біяграфія выдатнага дзеяча нацыянальнага Адраджэння, прасочваюцца складаныя варункі, у якіх яму давялося апынуцца. Адначасова А. Грыцкевіч усебакова аналізуе саму «Кароткую гісторыю Беларусі», што на цяперашні момант таксама немалаважна.

Справа ў тым, што час, які прайшоў з першага выхаду яе ў свет, у многім прымусіў глыбей асэнсаваць асобныя падзеі, што трапілі ў поле зроку В. Ластоўскага. Разам з тым, відавочны ў яго і «белыя плямы». Прынамсі, «амаль нічога не сказаў Вацлаў Ластоўскі пра паўстанне 1863 г. Ён нават не ўспомніў Вікенція Канстанціна Каліноўскага. Хутчэй за ўсё ў той час, калі Вацлаў Ластоўскі пісаў сваю гісторыю, не хапала канкрэтных дакументаў, гістарычнай літаратуры, прысвечанай гэтай вялікай падзеі».

Усё так. Але ж у сувязі з гэтым нельга не прыгадаць з прадмовы і такія словы В. Ластоўскага, што гучаць запаветам: «Працу гэту ахвярую сыном маладой Беларусі, каб хаця з гэтай кароткай і няпоўнай працы маглі пазнаць гісторыю бацькаўшчыны ў сваёй роднай мове. Для вучоных новага няма тут нічога; усё, што сказана тут, знойдуць яны параскіданае ў працах іншых аўтараў...»

Дык — чытайце «Кароткую гісторыю Беларусі» В. Ластоўскага! Балазе, набыць яе можна, бо наклад выдання немаленькі — 30 тысяч 800 паасобнікаў.

А. М.

«Беларуская думка», № 10

Нядаўна ў Мінску па ініцыятыве Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў быў праведзены «круглы стол», прысвечаны надзённым пытанням нацыянальнай гісторыі. Справаздача з яго пад назвай «Беларуская ідэя і Вялікае княства Літоўскае» змешчана ў раздзеле «Вузлы айчыннай гісторыі: альтэрнатыўны погляд». Тут жа з артыкулам «Дэкрэт аб зямлі: набыткі і страты» выступае А. Сарокін.

У раздзеле «Спадчына» А. Катэрлі пераглядае тыя старонкі беларускай гісторыі, якія знайшлі адлюстраванне ў «Слове пра паход Ігаравы» («Нямігі крывавыя берагі»).

Друкуюцца вершы М. Шэлехава, праблемны артыкул В. Лазавога «Пра тое, як я аднойчы наведаў краязнаўчы музей», навелы У. Глушакова «Блікі на вадзе», суб'ектыўныя нататкі Э. Яснага «Метамарфозы», І. Грышан прадстаўляе партыі, што зарэгістраваны ў рэспубліцы — «Аб «жаніху» і яго «нявестах». Пра лёс беларускага лесу, праблемы звязаныя з яго ахоўвай разважае міністр лясной гаспадаркі Рэспублікі Беларусь Г. Маркоўскі — «Лес просіць паратунку».

Прапануецца шэраг іншых матэрыялаў, што тычацца жыцця Беларусі — палітычнага, эканамічнага, культурнага.

«Хрысціянскія навіны», № 9

У Ватыкане выйшаў чарговы, ліпеньска-вераснёўскі, нумар беларускага інфарматара «Хрысьціянскія навіны». У ім змешчаны артыкул пра жыццё святога мучаніка праваслаўнае царквы дзіцяткі Гаўрыіла. Гісторыя менскага Дамініканскага касцёла і кляштара, на рэштках якіх зараз будуецца нейкі шэдэўр «развітога сацыялізму», прадстаўлена ў двух матэрыялах выдання. Пра дзейнасць трох цэркваў розных юрысдыкцый і статусаў расказвае інфармацыя «Беларускія Цэрквы на эміграцыі».

Ю. С.

СПАДЧЫНА

Справа майстра баіцца

Хутка зашуміць пад ветрам стары млын у вёсцы Балота Кобрынскага раёна. Больш за пяцьдзесят гадоў назад паставілі яго тут і служыў ён людзям ажно да 1964 года — да таго часу, пакуль жывы быў яго гаспадар — стары млынар Рыгор Мікалаевіч Дрозд.

Аднавіць закінуты вятрак узяўся калгасны пенсіянер, у мінулым будаўнік, сын былога млынара Мікалай Рыгоравіч ДРОЗД (на здымку). Дапамагае яму ў гэтым і мясцовы калгас «Новы шлях». Аднавіўшы млын, Мікалай Рыгоравіч думае прадоўжыць справу бацькі, адрадзіць старадаўняе рамяство.

Фота Эдуарда КОБЯКА, БЕЛІНФАРМ.

ФЕСТЫВАЛІ

Міжнародны харэаграфічны

З 1987 г. праводзіцца ў Віцебску фестываль сучаснага харэаграфічнага мастацтва. Сёлетні, ужо шосты, фестываль адкрыўся 18 лістапада і завершыцца 22-га. Па традыцыі на яго з'ехаліся лепшыя танцавальныя калектывы СНД і Балтыі, на аснове адборачнага відэатура допушчаныя да конкурснай праграмы. Сярод іх «Фабрыка нацюрмортаў» (Масква), «Tatie club» (Талін), «Полтэргейст» (Сімферопаль), «Транзіт» (Гомель), «Правінцыйныя танцы» (Екацерынбург) і інш. Конкурсная праграма прадугледжвае паказ канцэптуальнай аўтарскай харэаграфіі, творчай аранжыроўкі найбольш папулярных напрамкаў у сучаснай харэаграфіі, яркай відовішчнай эстраднай харэаграфіі. Міжнароднае журы ўзначальвае галоўны балетмайстар ДАВТа Беларусі В. Елізар'еў.

ВІНШУЕМ!

Вось дык беларускія «народнікі»!

Сярод розных аб'яў для службоўцаў, артыстаў Беларускай дзяржаўнай філармоніі з'явілася кідкая абвестка-віншаванне: трое нашых музыкантаў бліскуча выступілі на І Міжнародным конкурсе «Кубок Севера». Гэта дамрыст Мікалай Марэцкі (І прэмія) ды цымбалісткі Ларыса Рыдлеўская і Вольга Мішула (адпаведна І і ІІ прэміі).

Італьянскія лаўры

Саліст беларускай оперы Іван Шупеніч ужо некалькі гадоў стажыруецца ў італьянскіх педагогаў-вакалістаў, але, хоць зрэдчас, паказваецца і ў родным тэатры. Нядаўна ён спяваў Ленскага ў спектаклі «Яўгеній Анегін» і зноў з'ехаў у Італію... Днямі адтуль прыйшла навіна: І. Шупеніч заваяваў трэцюю прэмію і званне лаўрэата на конкурсе імя Беньяміна Джылы.

БЕЛАРУС У КАМАНДЗЕ «ЛЕНД-ЛІЗА»

Мінула пяцьдзесят гадоў з пачатку Другой сусветнай вайны. У сувязі з гэтым адзначаюцца розныя юбілеі. У прыватнасці, сёлета спаўняецца паўстагоддзя з часу прыходу ў Мурманск першага каравана суднаў саюзнікаў, а таксама пачатку дапамогі СССР па «ленд-лізе». Змяшчаем нарыс пра Канстанціна Ігнатавіча Лукашова, які, так бы мовіць, «прапусціў ленд-ліз праз свае рукі». Нарыс напісаны яго сынам, членам-карэспандэнтам Акадэміі навук Беларусі В. К. Лукашовым.

Валянцін ЛУКАШОЎ

НА ПАЧАТКУ НАШАГА стагоддзя на дарозе Гарадзец—Быхаў можна было часта напаткаць вясковага падлетка Кастуся Лукашова. Звычайна ў канцы тыдня ён ішоў праведаць сваіх бацькоў у Гарадцы, пасля вяртаўся ў Быхаў з харчамі на наступны тыдзень (бульба, хлеб, зрэдку брусок сала). Тым часам ён вучыўся ў Быхаве, дзеля чаго бацька наняў яму куток у адной яўрэйскай сям'і, за што расплачваўся дрывамі, якія, дарэчы, Кастусь павінен быў у дадатак пілаваць і калоць. Дарога толькі ў адзін канец была немалая — шаснаццаць кіламетраў, і хлопец паспяваў перадумаць пра ўсё на свеце. Часам набягалі думкі і пра тое, што будзе з ім пасля таго, як скончыць школу, як пойдзе ў людзі. Але нават і ў самых смелых марах не мог уявіць, што прынясе яму лёс у сапраўднасці.

Канстанцін Ігнатавіч Лукашоў прайшоў шлях ад студэнта да рэктара Ленінградскага універсітэта, стаў буйным савецкім вучоным, пазней быў рэктарам БДУ, віцэ-прэзідэнтам АН БССР і г.д. Яркай старонкай у яго доўгім жыцці (памёр ён у 1987 годзе на 81-ым годзе жыцця) была шматгадовая камандзіроўка ў ЗША (1939—1944), пра што і пойдзе гаворка ў гэтым нарысе.

У ВЫНІКУ РЭПРЭСІЙ у канцы 30-х гадоў у нашай краіне аказаліся абезгалоўленымі не толькі камандны састаў арміі, партыйныя і гаспадарчыя органы, інтэлігенцыя, але і дыпламатычныя і гандлёвыя прадстаўніцтвы за мяжой. Тэрмінова спатрэбіліся новыя кадры. Іх фарміравалі за кошт найбольш здольных людзей, у тым ліку і вучоных. Адным днём 1938 года і мой бацька, рэктар ЛГУ, нечакана быў выкліканы да М. А. Вазнясенскага, які прапанаваў яму паехаць на дыпламатычную работу за мяжу. Адчуўшы нерашучасць бацькі, Вазнясенскі заўважыў: «Вы, пэўна, моцна ўраслі ў свой грунт» (бацька быў геолагам, спецыялістам па грунтазнаўстве) і адпусціў падумаць. Наступная сустрэча была ўжо з намеснікам старшыні Саўнаркома СССР, народным камісарам знешняга гандлю А. І. Мікаянам. Як толькі бацька павітаўся, Анастас Іванавіч спытаў: «Дык куды вы, Канстанцін Ігнатавіч, хочаце больш паехаць: у Англію ці ў ЗША?» Бацька міжволі ўсміхнуўся і адказаў, што — у ЗША. Тады А. Мікаян прапанаваў яму пасаду прэзідэнта «Амгандлю».

З першых даваенных сустрэч-інструкцый з А. Мікаянам бацьку найбольш запомнілася тое, як Анастас Іванавіч тлумачыў яму, што ў ягонай рабоце самае галоўнае — гэта каб бацька быў з ім заўсёды шчыры і сумленны. Ён растлумачыў бацьку, што разгортванне савецка-амерыканскага гандлю накіравана на ўмацаванне нашай краіны напярэдадні магчымай будучай вайны. А ў часе адной з сустрэч А. Мікаян наказаў бацьку, каб ён самым рашучым чынам не падпускаў да гандлёвых спраў супрацоўнікаў НКУС. Пэўна, у Мікаяна на гэты конт было сваё асаблівае меркаванне.

Нарэшце, падрыхтоўка скончылася. Летам 1939 года бацькі, узяўшы і мяне (мне споўніўся год), выправіліся ў дарогу. Ехалі праз Польшчу, Германію з прыпынкам у Парыжы. Можна уявіць, якое ўражанне рабіла гэтая паездка на маіх бацькоў, якія дагэтуль ніколі не былі за мяжой. Асабліва запомніўся ім Парыж. Ён выклікаў у іх прыемныя ўспаміны ўсё жыццё. З Гаўра наша сям'я адплыла на «Нармандыі» ў ЗША. Гэта быў адзін з буйнейшых пасажырскіх лайнераў таго часу. Праз некалькі гадоў ён згарэў пры загадкавых акалічнасцях на верфі ў Нью-Йорку.

У Нью-Йорку бацькоў сустрэў супрацоўнік «Амгандлю». Па ўспамінах маці, быў спякотны дзень, вопратка прыліпала да цела. Сустракаўшы ўзялі мяне на рукі і памаглі перанесці рэчы. Пачалося жыццё ў Нью-Йорку — у горадзе, які звычайна ніхто не пакідае абыякавым: яго альбо хваляць, альбо ганяць. Я не памятаю, што гаварыў пра яго бацька. Яму, пэўна, было ўсё роўна, найперш турбавала работа.

Паводле другога выдання ВСЭ, «Амгандаль» — гандлёвае прадпрыемства, заснаванае ў Нью-Йорку ў 1924 годзе як прыватнае акцыянернае таварыства для выканання экспартных і імпартных аперацый. Утворана шляхам зліцця двух раней існаваўшых у ЗША таварыстваў: «Arkos-Amerika Inc» і «Products Exchange Corporation». Займаліся яны пераважна продажам савецкіх тавараў у ЗША і закупкай амерыканскіх тавараў для СССР. Акцыянерны капітал «Амгандлю» напачатку складаў 1 мільён долараў, з цягам часу быў павялічаны ўтрая. «Амгандаль» быў створаны з удзелам сродкаў савецкіх знешнегандлёвых арганізацый. Да пераносу аперацый па заключэнні знешнегандлёвых здзелак з-за мяжы ў СССР (1935) «Амгандаль» быў асноўнай арганізацыяй, якая выконвала ў ЗША экспартныя і імпартныя даручэнні савецкіх знешнегандлёвых аб'яднанняў.

Досыць цікавую характарыстыку «Амгандлю» 20-х гадоў даў у сваіх успамінах памочнік Сталіна Б. Бажанаў. Ён апісаў выпадак, калі на тройцы абмяркоўвалася пытанне аб лёсе Склянскага, былога намесніка Троцкага. Сталін прапанаваў адправіць яго ў Амерыку старшынёй «Амгандлю». У сувязі з гэтым Бажанаў адзначаў: «Гэта пасада вялікая. З Амерыкай дыпламатычных адносін няма. Там няма ні паўпрэдства, ні гандпрэдства. Ёсць «Амгандаль» — гандлёвая місія, якая гандлюе. На самай справе яна замяняе і выконвае функцыі і паўпрэдства, і гандпрэдства, і базы для ўсёй падпольнай работы Камінтэрна і ДПУ. Гандлёвыя функцыі яе таксама важныя. Яшчэ нядаўна, пасля грамадзянскай вайны, удалося аднавіць цалкам разбураны чыгуначны транспарт толькі своечасовым закупам вялікай партыі паравозаў у Амерыцы, што зрабіла спецыяльная гандлёвая місія, на чале якой стаяў нібыта прафесар Ламаносаў: усе гэтыя закупкі магчымы толькі дзякуючы падтрымцы моцных фінансавых яўрэйскіх груп, што прыхільна ставяцца да савецкай рэвалюцыі. Тут трэба шмат дыпламатыі і ўмельства». (Склянскі нядоўга быў старшынёй «Амгандлю». Неўзабаве ён загінуў пры загадкавых абставінах у час прагулкі па возеры на маторцы. Пра гэта — у 39-ым нумары «Огонька» за 1989 год).

(У гісторыі «Амгандлю» былі і яркія, і менш яркія старонкі. Да першых бясспрэчна адносіцца работа гэтай арганізацыі ў гады індустрыялізацыі СССР, у дні сумеснай барацьбы з германскім фашызмам і інш. У 1939 годзе «Амгандлю» споўнілася 15 гадоў. З гэтай нагоды ў «Правде» за 23 мая быў апублікаваны артыкул «Наш вопыт — Ваш набытак...» (гэты дэвіз накрэслены на гербе «Амгандлю»).

Да менш яркіх старонак біяграфіі «Амгандлю» можна, пэўна, аднесці яго ўдзел у распродажы мастацкіх і гістарычных каштоўнасцей нашай краіны ў 20-я гады (тады «Амгандаль» узначальваў П. Багданаў), у правядзенні гандлёвай палітыкі масавага выкіду танных (за кошт выкарыстання працы зняволеных і коштам голаду ўласнага насельніцтва) тавараў на сусветны рынак у час дэпрэсіі сусветнай эканомікі на мяжы 20—30-х гадоў. Апошняе нічога, акрамя шкоды, нашай краіне не прынесла і зусім не адпавядала заклікам Леніна вучыцца гандляваць. Пра гэта больш падрабязна можна прачытаць у тым жа «Огоньке» (№№ 6, 7, 8 за 1989 год).

У прыватнасці, палатай прадстаўнікоў кангрэса ЗША ў 1932 годзе была нават створана камісія для «расследавання дзейнасці СССР» на чале з Г. Фішам, якая канстатавала, што крыніцай савецкага экспарту ў ЗША з'яўляецца «прымяненне прымусовай працы ў сталінскіх лагерах», і запатрабавала закрыць «Амгандаль», выслаць з краіны савецкіх супрацоўнікаў (у пачатку 30-х гадоў «Амгандаль» быў досыць саліднай установай са штатам каля 500 чалавек), накласці эмбарга на імпарт марганцу з СССР і ўвесці новыя іміграцыйныя законы, якія б забаранялі ўезд у ЗША замежных камуністаў. У выніку гэтага аб'ём савецка-амерыканскага гандлю знізіўся ў 8 разоў, і спатрэбілася нямала часу і сіл, каб аднавіць яго. Гэта адбылося ўжо ў канцы 30-х гадоў. Такім чынам, да моманту прызначэння майго бацькі прэзідэнтам «Амгандлю» ў 1939 годзе гэтай арганізацыі было ўжо 15 гадоў. А пасада яе прэзідэнта сапраўды вымагала, па вызначэнні Б. Бажанава, умельства і дыпламатыі.

З ПЕРШЫХ ДЗЁН жыцця ў ЗША бацька з маці заселі за вывучэнне англійскай мовы. Яны бралі ўрокі ў мужа і жонкі Дзіксан, вядомых у Амерыцы выкладчыкаў, якія надавалі галоўную ўвагу штодзённай практыцы і старанкасці. Бацька з маці пачалі смела гаварыць між сабою дома на англійскай мове. Ведання мовы вымагалі нават дачыненні з прыслугай, якая належала бацьку па рангу. У выніку маёй першай мовай стала англійская. Да сямі гадоў я не ведаў рускай мовы. Аднак усё гэта дапамагло бацькам у тых акалічнасцях. Бацька пачаў неўзабаве весці ўсе вусныя і пісьмовыя справы па ленд-лізе без перакладчыкаў.

С. Кузін, які працаваў разам з бацькам, гаварыў пасля: «Канстанцін Ігнатавіч быў вельмі вытрыманым чалавекам. Калі супрацоўнік штосьці не зрабіў ці зрабіў не так, ніколі не павышаў голасу, цярпліва і спакойна тлумачыў, што ад яго трэба было.

Калі Канстанцін Ігнатавіч атрымліваў тыя ці іншыя даручэнні з Масквы, асабліва ад А. І. Мікаяна, ён адразу ж занатоўваў іх на паперы. Пасля праз дватры тыдні рэгулярна правяраў, як яны выконваюцца. Пры гэтым памяць у яго была надзвычайная. Аднойчы ў адну з папер для дзярждэпартамента ЗША пасля ўзгаднення з усімі нашымі службамі ён унёс свае канчатковыя заўвагі. А потым гэтая паперына з праўкамі згубілася сярод іншых папер гандпрэдства. Калі недзе праз месяц яна тэрмінова спатрэбілася, супрацоўнікі не змаглі знайсці прапрацаваны варыянт і надрукавалі стары. Прынеслі дакумент на подпіс. Прэзідэнт «Амгандлю» адразу ж гэта заўважыў: «Таварышы, я ж зрабіў заўвагі да яго на палях злева сінім алоўкам, чаму яны не ўлічаны?»

Канстанцін Ігнатавіч быў вельмі ўважлівы і, як успамінаў С. Кузін, прынцыповы ва ўсіх справах прадстаўніцтва. У амерыканцаў ёсць звычай дарыць адзін аднаму падарункі да святаў. Бацька патрабаваў, каб усё, што адрасоўвалася «Амгандлю», старанна фіксавалася. Ён асабіста правяраў гэтую бухгалтэрыю і спісы, сачыў, каб людзі, якія нас віншавалі, таксама атрымлівалі падзякі. Ён надаваў гэтаму асабліва важнае значэнне і хацеў, каб ніхто з тых, хто праяўляў сімпатыі да нашай краіны, не заставаўся па-за ўвагай. Акрамя таго, такая рэакцыя на віншаванні павінна была характарызаваць дзелавыя якасці «Амгандлю». Падарункі, якія паступалі ад амерыканцаў, былі самыя разнастайныя і часам нечаканыя. Прэзідэнт адной буйной фірмы падараваў зробленыя ім самім барэльефы Леніна і Сталіна, другі — аграмадная індыка са сваёй фермы і г.д.

Бацька надаваў вялікае значэнне таму, якое ўражанне заставалася ў амерыканцаў ад супрацоўніцтва з нашымі арганізацыямі ў ЗША. Ён меркаваў, што трэба змагацца з паклёпам на нашу краіну. У сувязі з гэтым у яго адбылася сустрэча з Генры Фордам-старэйшым. Гэта быў буйнейшы аўтамабільны магнат, аўтар так званага канвеернага метаду вытворчасці аўтамабіляў. Ён быў вядомы таксама сваімі пранямецкімі настроямі, меў заводы ў Германіі. Дарэчы, на ягоны завод у Кёльне не ўпала за вайну ніводная бомба, хоць сам горад быў моцна разбураны.

Бацьку стала вядома, што Генры Форд збіраецца правесці прэс-канферэнцыю для журналістаў, на якой мае намер выкрыць Саветы ў тым, што яны скапіравалі адну з марак яго машын. Бацькава сакратарка пазваніла памочніку Форда і наладзіла іх сустрэчу на прамысловай выставе ў Нью-Йорку. Бацька з Фордам па-сяброўску пагаварылі, выпілі па чарцы каньяку. Бацька пераканаў субяседніка, што ён не мае рацыі, і той згадзіўся, паабяцаў не выступаць з абвінавачваннямі ў савецкі адрас. Але стрымаў слова не да канца. На сустрэчы з журналістамі ён сказаў, што ён не зусім упэўнены, што рускія скапіравалі яго машыну. Тым не менш, амерыканская прэса не раздзьмула супраць Саветаў чарговую раз'юшаную кампанію.

Паступова мае бацькі асвойваліся з Амерыкай і яе бытам. Яна ўражвала багаццем тавараў у крамах і парадкам. Напрыклад, ужо тады там прадавалася да 70 гатункаў марожанага. Да ўсяго, можна было спачатку папрасіць сумесь, скажам, клубнічнага і шакаладнага, а пасля сказаць, што перадумаў, захацеў арэхавага і бананавага, і прадавец (без незадаволенасці і папрокаў) выкідваў першую порцыю ў спецыяльны бак і падаваў табе другую. Гэты факт асабліва ярка захаваўся ў маіх дзіцячых успамінах.

Уражвала ветлівасць прадаўцоў, магчымасць заказаць любы тавар па тэлефоне. Заказ хутка прыносілі дадому. Калі бацьку спатрэбілася здаць у рамонт залаты гадзіннік, яго без усялякай квітанцыі прынёс праз чатыры дні хлопчык-пасыльны. Здзіўляла менавіта адсутнасць гэтых розных квітанцый. Прытым, гадзіннік быў здадзены ў Нью-Йорку, а вярнулі яго ў Вашынгтоне. Здзіўляла і тое, як вяліся дзелавыя перамовы. Многія пытанні, нават вельмі важныя, вырашаліся проста па тэлефоне. Дзейнічаў прынцып: «Тваё слова—твой вексель». Кепска было таму, хто ў дзелавым свеце хоць раз яго не стрымаў.

Бацькі здзіўляліся, асабліва на пачатку камандзіроўкі, калі іх проста ў магазіне выклікалі да міжгародняга ці міжнароднага тэлефона. Бацькава сакратарка ведала, дзе яны знаходзяцца, і тэлефаністка проста пераводзіла гаворку на тэлефон гэтага магазіна. Амерыканцы на дзіва ўмела скарыстоўвалі тэлефон. Прэзідэнт Рузвельт, між іншым, часам да паловы рабочага дня траціў на размовы па тэлефоне. Амерыка вымагала дакладнасці і акуратнасці ва ўсім—у выкарыстанні часу, у справах, у знешнім выглядзе і г. д. Абавязковай часткай адзення дзелавога чалавека быў і гальштук, і бялюткая кашуля, якую часам мянялі па некалькі разоў на дзень. З бізнесменам без гальштука многія наогул асцерагаліся мець справу. Звычку да белых кашуляў, няяркіх гальштукаў, строгіх касцюмаў, пераважна шэрага ці сіняватага колеру, бацька збярог да канца сваіх дзён.

У Нью-Йорку «Амгандаль» месціўся тады на вуліцы Мэдзісен, 210. Бацька ўсё больш асвойваўся з работай. Амерыканцы адносіліся да яго прыязна, выяўлялася нямала людзей, якія з сімпатыяй ставіліся да нашай краіны. Цяжкасці ўзнікалі пераважна з-за нашай расхлябанасці і няўмельства весці справы. Напрыклад, калі амерыканцы дамаўляліся штосьці зрабіць у такі вось дзень і а такой вось гадзіне, яны гэта сапраўды рабілі. Мы ж часта не былі гатовы да гэтага: ці з-за доўгіх узгадненняў з Масквой, ці з-за ўласнай неарганізаванасці. Гэта крыўдзіла партнёраў. Акрамя таго, мы не маглі прывыкнуць да іхняга стылю весці справы. Каб заказаць 20 сталоў для нашага прадстаўніцтва, дастаткова было, напрыклад, сказаць пра гэта вусна якому-небудзь фірмачу і даць яму сваю візітку. Мы ж прывыклі да кучы папер.

На жаль, абставіны канца 30-х—пачатку 40-х гадоў у нашай краіне не спрыялі паяўленню энергічных, самастойна думаючых людзей. Многія вопытныя кадры былі рэпрэсіраваны, а тыя, што прыходзілі на іх месца, альбо не мелі дзелавых якасцей і ведаў, альбо былі настолькі паралізаваны страхам, што асцерагаліся любых самастойных дзеянняў. На гэта звярталі ўвагу амерыканцы, з якімі даводзілася мець справу. Гары Гопкінс у сваіх запісах аб паездцы ў Маскву ў ліпені 1941 года, у прыватнасці, пісаў, што нічога не мог дамагчыся ад генерала артылерыі Якаўлева, з якім яму даводзілася весці перамовы паміж сустрэчамі са Сталіным. Ён быў здзіўлены «абмежаваннямі, якімі былі звязаны ніжэйшыя (усе, акрамя самых вышэйшых) чыноўнікі савецкай сістэмы: яны не асмельваліся вымавіць ні слова па любым пытанні, якое выходзіла за межы вызначанага парадку дня». На гэта скардзіліся члены місіі Гарымана-Бівербрука ў кастрычніку 1941 года. Яны таксама адзначалі, што, нягледзячы на розныя камісіі, іх работа мела мала толку. Усё вырашаў толькі Сталін.

Любую працу бацька пачынаў з таго, што вызначаў межы правоў, унутры якіх ён мог прымаць самастойныя рашэнні, і кіраваўся імі. Натуральна, амерыканцы звярнулі на гэта ўвагу і сталі ўсё часцей, асабліва ў гандлёвых справах, звяртацца менавіта да яго, абмінаючы нашага пасла К. Уманскага. Паслу гэта не спадабалася. Па ўспамінах бацькі, К. Уманскі быў досыць культурным чалавекам, добра ведаў замежныя мовы, але быў вельмі самалюбівы. Пэўна, гэта і прывяло да таго, што Уманскі разам з супрацоўнікамі, які прадстаўляў у пасольстве НКУС (на жаль, я забыў прозвішча гэтага таварыша каўказскай нацыянальнасці, якое бацька аднойчы называў), напісалі ў Маскву данясенне. Сутнасць яго зводзілася да таго, што, маўляў, Канстанцін Ігнатавіч Лукашоў, абыходзячы пасольства, вядзе з амерыканцамі перамовы, якія наносяць нашай краіне вялікую шкоду. Чым мог скончыцца такі данос той парою, тлумачыць не трэба. Але тым больш цікавая рэакцыя Масквы. Адтуль Уманскаму і Лукашову за подпісам Молатава і Мікаяна прыйшла тэлеграма, якая прадпісвала Лукашову ў далейшым усе гандлёвыя пермовы весці без удзелу пасольства. Гэта была добрая аплявуха даносчыкам. Праз нейкі час амерыканцы папрасілі Маскву замяніць Уманскага. (Пра некаторыя факты, якія выклікалі незадаволенасць амерыканцаў дзейнасцю Уманскага, можна прачытаць у кнізе А. Грамыкі «Памятнае»). Побач з гэтым, у абарону бацькі давалі тлумачэнні некаторыя вядучыя супрацоўнікі нашага пасольства. У пачатку снежня 1941 года бацька разам з А. Грамыкам ездзіў у Сан-Францыска сустракаць новага савецкага пасла М. Літвінава.

Бацька, як кіраўнік «Амгандлю», выклікаў усё большыя давер і павагу з боку амерыканцаў, таму кола пытанняў. якімі яму даводзілася займацца, пашыралася. У прыватнасці, амерыканцы звярталіся да яго з просьбамі аб адкліканні асобных савецкіх грамадзян «персон нон грата». Ён паведамляў пра гэта ў Маскву і наладжваў іх адпраўку дадому. Амерыканцам зручней было выкарыстоўваць для гэтага гандлёвае прадстаўніцтва, чым весці справы па афіцыйных дыпламатычных каналах, каб не ўскладняць добрыя адносіны паміж нашымі краінамі ў ваенныя гады.

Да пачатку саракавых гадоў у ЗША расцвіў ізаляцыянізм. Колькасць зацятых ізаляцыяністаў, якія не жадалі мець анічога з ваюючымі краінамі, дасягала, калі верыць апытанням грамадскай думкі, амаль трыццаці працэнтаў. Для гэтага былі свае прычыны.

Сярод насельніцтва ЗША вялікую ўдзельную вагу займалі выхадцы з Германіі. У свой час, калі выбіралася агульная для ЗША мова, нямецкая была блізкая да перамогі. Адсюль і пранямецкія настроі, і нежаданне пэўнай часткі насельніцтва ўдзельнічаць у вайне супраць Германіі.

У тыя гады ў ЗША актыўна дзейнічалі мясцовыя фашысцкія арганізацыі, якія віталі Гітлера як змагара з бальшавізмам. Яны былі маналікія, але, узнімаючы неймаверны шум і гвалт, былі важнай сілай у распаўсюджанні прапаганды, якую пастаўляў ім з Берліна Гебельс. У краіне дзейнічалі таксама арганізацыі тыпу «Германа-амерыканскі бунд». Колькасць іх членаў была, праўда, невялікая.

Велізарная колькасць амерыканцаў нямецкага паходжання была ў той час узрушана тым, што Гітлер зрабіў з Германіяй. Прафсаюзы і большасць рабочых былі настроены антынацысцкі. Аднак і яны былі захоплены ізаляцыянізмам: баяліся, што ўцягненне ЗША ў вайну знішчыць іх заваёвы ва ўмовах новага курсу. Карацей кажучы, пачуццё ізаляцыянізму было настолькі моцнае, што на шэрагу заводаў адбываліся нават страйкі супраць дапамогі ваюючым краінам. Гаворка, вядома, ішла найперш пра Англію, пра СССР і не згадвалася.

11 сакавіка 1941 года кангрэс ЗША прыняў закон аб ленд-лізе (у перакладзе з англійскай—пазычаць, здаваць у арэнду), які даваў права ўраду перадаваць у пазыку ці ў арэнду іншым дзяржавам розныя тавары і матэрыялы, неабходныя для іх абароны, у тым выпадку, калі яна, па вызначэнні прэзідэнта ЗША, была жыццёва важнай для абароны ЗША. Паводле ВСЭ (другое выданне, том 24), выдаткі ЗША на аперацыі па ленд-лізе з 11 сакавіка 1941 па 1 жніўня 1945 года склалі 46 мільярдаў долараў, што раўнялася амаль трынаццаці працэнтам усіх ваенных выдаткаў ЗША за гады вайны і больш за палову іх экспарту. Усяго па ленд-лізе было пастаўлена: узбраення (уключаючы судны) на 22102 мільёны долараў, нафтапрадуктаў на 2317, абсталявання і матэрыялаў на 9689, харчавання на 6089 мільёнаў долараў. Транспартныя і іншыя паслугі склалі 3755 мільёнаў долараў, а іншыя выдаткі (будаўніцтва заводаў, выдаткі федэральных агенцтваў)—2088 мільёнаў долараў. Краіны Брытанскай імперыі атрымалі па ленд-лізе пастаўкі на суму 30269 мільёнаў долараў, у тым ліку Англія—16090, Індыя—2188, Аўстралія—1382, Новая Зеландыя—299, Францыя—1406, Кітай—631, лацінаамерыканскія краіны—421, іншыя—424 мільёны долараў. СССР атрымаў дапамогу на суму 9800 мільёнаў долараў (па іншых крыніцах—каля 11 мільярдаў долараў).

У сваю чаргу ЗША ад краін антыгітлераўскай кааліцыі атрымалі розных тавараў і паслуг у выглядзе зваротнага ленд-ліза на 7,3 мільярда долараў.

Прыкладна за шэсць месяцаў да нападу на нас гітлераўскай Германіі амерыканцы сказалі бацьку, што напад рыхтуецца. Ён тэрмінова паведаміў пра гэта ў Маскву, тым самым, побач з Р. Зорге і некаторымі іншымі нашымі людзьмі за мяжой, стаў яшчэ адной крыніцай, якая паведамляла ўраду аб надыходзячай вайне. На жаль, па віне Сталіна з усіх гэтых паведамленняў не былі зроблены адпаведныя высновы.

21 чэрвеня (у нас ужо было 22 чэрвеня, між Масквой і Вашынгтонам розніца ў 8 гадзін) кароткахвалевыя перадатчыкі прынеслі трывожную вестку пра вераломны напад Германіі на СССР. Пачаліся першыя цяжкія, трывожныя месяцы Вялікай Айчыннай вайны. На жаль, па нашых афіцыйных паведамленнях цяжка было зразумець сапраўднае становішча на франтах. У той жа час гебельсаўская прапаганда таксама не магла быць крыніцай праўдзівай інфармацыі. Тым не менш, паступова станавілася відавочна, што немцы імкліва наступалі, наша армія несла вялікія страты. Да пачатку снежня былі захоплены Беларусь, Украіна, Прыбалтыка. Немцы стаялі за 70 кіламетраў ад Масквы, у блакадзе знаходзіўся Ленінград. Ці не дзве трэці прамысловых і сыравінных рэсурсаў краіны былі разбураны альбо знаходзіліся пад фашысцкай акупацыяй.

У тыя дні амерыканцы асабліва ўважліва ўзіраліся ў савецкіх людзей, што знаходзіліся ў ЗША. Самі яны не валодалі дастатковай інфармацыяй, і ў іх не было яснасці для выпрацоўкі ўласнай лініі паводзін у новых акалічнасцях.

Становішча было вельмі цяжкае. Бацька, як расказвалі пасля працаваўшыя побач з ім супрацоўнікі, стаў душэўным цэнтрам савецкай місіі: да яго гарнуліся савецкія людзі, што знаходзіліся там. Ён усіх супакойваў, гаварыў, што нашы няўдачы на франтах—гэта з'ява часовая, што неўзабаве ўсё нармалізуецца. Ад яго зыходзіла цвёрдая, спакойная ўпэўненасць, якая нараджала надзею.

Разам з тым на душы ў яго было неспакойна. Ён нічога не ведаў пра лёс сваіх бацькоў у захопленай немцамі Беларусі. Невядома было таксама, што з бацькамі і іншымі сваякамі маёй маці. Немцы захапілі Ноўгарад і былі ўжо прыкладна за сорак кіламетраў ад Валдая, яе родных мясцін. У блакадным Ленінградзе таксама аказаліся некаторыя сваякі.

Цвёрды, аптымістычны «імідж» савецкіх людзей меў у тыя дні вялікае значэнне для амерыканцаў.

На жаль, не ўсе нашы людзі паводзілі сябе такім чынам. У ЗША працаваў генерал Б. Ён запанікаваў, на кожным кроку плявузгаў на нашу краіну і яе армію, гаварыў: «Ну што гэта за армія, якая гэтак адступае! Чаго яна варта?» Праз нейкі час ён быў адкліканы ў Маскву. Пасля таго, як ён сышоў з самалёта, з яго знялі знакі адрознення і арыштавалі.

Мне зараз цяжка сказаць, на чым грунтаваўся аптымізм бацькі. Ён валодаў, як адзначалі пасля многія, уменнем бачыць далей, чым большасць людзей. Гэта, напэўна, прыроджаны дар, памножаны на цвярозы розум і веды. Акрамя таго, ён умеў настройваць сябе і акружэнне на лепшыя праявы жыцця і знаходзіць іх. Яго веданне нашай краіны, якую ён скалясіў ад заходніх меж да Уладзівастока, ацэнка таго велізарнага прамысловага і ваеннага патэнцыялу, якім валодалі ЗША і іншыя краіны антыгітлераўскай кааліцыі, напэўна, спараджалі ўпэўненасць у нашай перамозе. Бліжэйшая ж яго мэта была ў наладжванні і атрыманні амерыканскай дапамогі.

Па ініцыятыве прэзідэнта «Амгандлю» наша гандлёвае прадстаўніцтва было перанесена з Нью-Йорка ў Вашынгтон, туды, дзе знаходзіліся асноўныя ўрадавыя ведамствы ЗША. Адлегласць ад Нью-Йорка да Вашынгтона—каля 400 кіламетраў і займала амаль 8 гадзін язды на цягніку. Насельніцтва Вашынгтона тым часам складала каля мільёна чалавек. За кароткі час з малога правінцыйнага гарадка, па брудных вуліцах якога бегалі свінні, ён вырас у сучасны горад, з той адметнасцю, што там амаль цалкам адсутнічала прамысловая вытворчасць. Як пісалі журналісты, рухаючай сілай і індустрыяй Вашынгтона былі ўрадавыя ўстановы і сам урад.

Пераезд у Вашынгтон быў звязаны з вялікімі турботамі. Размясціліся на 16-й стрыт—адной з цэнтральных вуліц, у доме № 3355. Бацька, як заўсёды, уважліва сачыў за ўсімі бакамі жыцця даверанай яму ўстановы. У прыватнасці, звярнуўшы ўвагу на тое, што нанятыя шафёры, пераважна негры, марнуюць час між паездкамі на калідорах і ў пакоях гандлёвага прадстаўніцтва, распарадзіўся абсталяваць для іх спецыяльны пакой, своеасаблівы чырвоны куток, дзе яны маглі пагуляць у шашкі і адпачыць да выкліку.

Я не маю на мэце даць навуковы аналіз ленд-ліза. Адзначаюцца ў ім толькі паасобныя вешкі, з якіх складваліся адносіны між саюзнікамі ў гады Другой сусветнай вайны. Для іх развіцця вялікае значэнне мела, напрыклад, паездка Гары Гопкінса ў Маскву ў канцы ліпеня 1941 года. У часе яго сустрэч са Сталіным апошні, у прыватнасці, ахарактарызаваў тыя віды дапамогі, якія патрэбны нашай краіне неадкладна і якія важныя з пункту гледжання працяглага вядзення вайны. У першую катэгорыю неадкладных патрэб Сталін уключыў зенітныя гарматы сярэдняга калібра разам з боепрыпасамі, буйнакаліберныя кулямёты для гарадоў, каля мільёна вінтовак. У другую катэгорыю ўваходзілі матэрыялы, неабходныя для вядзення працяглай вайны: высокаактанавы авіяцыйны бензін, алюміній для вытворчасці самалётаў, а таксама іншыя матэрыялы, уключаныя ў спіс, прадстаўлены ўраду ЗША ў Вашынгтоне. У часе гэтых сустрэч ішла гаворка і пра самалёты, якія пачалі пастаўляцца ў СССР (як паведамлялася ў «Известиях» у кастрычніку 1988 года, наша краіна атрымала ад ЗША каля 12 тысяч самалётаў).

Праблема паставак і дапамогі займала цэнтральнае месца і ў часе прыезду ў Маскву місіі Гарымана і Біверброка ў канцы верасня 1941 года. У гутарцы з яе членамі Сталін, характарызуючы становішча на фронце, сказаў, што перавага Германіі над Расіяй складае ў авіяцыі 3:2, па танках 3:1 альбо 4:1, па колькасці дывізій—320:280. Сталін досыць падрабязна спыняўся на неабходных нашай краіне пастаўках, падкрэсліўшы, што больш за ўсё мы маем патрэбу ў танках, а затым у супрацьтанкавых гарматах, брані, знішчальніках і разведвальных самалётах і, што досыць важна, у калючым дроце.

Будучы стрыманым у часе перамоў, як піша пра гэта Р. Шэрвуд (гл. Роберт Шэрвуд. Рузвельт і Гопкінс. Том 1, 2. Выд. «ИЛ», Масква, 1958), Сталін ажывіўся, калі Гарыман сказаў пра амерыканскую прапанову перадаць Расіі 5 тысяч аўтамабіляў «Віліс». Ён спытаў, ці нельга атрымаць больш, падкрэсліўшы, што мы маем вострую патрэбу ў максімальна магчымай колькасці «Вілісаў», а таксама ў амерыканскіх грузавіках-трохтонках (славутыя «Студабекеры» сыгралі выключную ролю ў вайне). Далей Сталін сказаў, што зыход вайны залежыць ад бензінавага матора, што краіна з максімальнай вытворчасцю матораў акажацца ў рэшце рэшт пераможцай. 1 кастрычніка 1941 года Гарыман, Біверброк і Молатаў паставілі свае подпісы і пячаткі пад першым «канфедыцыяльным пратаколам» між ЗША, СССР і Злучаным Каралеўствам. Ён уключаў больш за 70 асноўных відаў паставак і больш чым 80 прадметаў медыцынскага забеспячэння. Там было ўсё, пачынаючы ад танкаў, самалётаў і эсмінцаў да салдацкіх ботаў (іх трэба было 400 тысяч пар штомесяц).

У канцы кастрычніка сорак першага года прэзідэнт ЗША сустракаўся з прадстаўнікамі рускай місіі ў ЗША і падрабязна абмеркаваў яе работу. Аднак афіцыйна СССР быў уключаны ў лік краін-атрымальнікаў ленд-ліза толькі 7 лістапада 1941 года. Амерыканскі ўрад тлумачыў гэта цяжкасцямі прэзідэнта ў стасунках з грамадскай думкай ЗША (я ўжо згадваў пра ізаляцыяніскія настроі ў Амерыцы). Акрамя таго, у гэты час немцы былі за трыццаць кіламетраў ад Масквы, і толькі самыя празорлівыя людзі маглі зразумець, што нават захоп Масквы не вырашыў бы зыход вайны, як гэта было з Напалеонам, што ў гераічнай барацьбе савецкага народа і яго арміі пачынаюць вымалёўвацца абрысы таго, што нават такая дасканалая ваенная машына, якой была фашысцкая Германія, не зможа перамагчы СССР. Аднак такія людзі былі ў ЗША, і яны дамагліся таго, што нашы краіны сталі саюзнікамі ў барацьбе з агульным ворагам.

(Заканчэнне будзе).

ДРАГУН Ігар Іосіфавіч

13 лістапада 1992 года, на 47-м годзе жыцця, памёр член Цэнтральнай Рады Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады Ігар Драгун.

Перастала біцца гарачае сэрца патрыёта Беларусі, чалавека, які шмат рабіў і зрабіў для адраджэння і арганізацыі сацыял-дэмакратычнага руху на Берасцейшчыне. Берасцейская гарадская філія за кароткі час вырасла ў адну з буйнейшых арганізацый партыі ў многім дзякуючы намаганням Ігара Драгуна.

Нястомны, ініцыятыўны, чалавек вялікай душы — такім ён назаўжды застанецца ў нашых сэрцах.

Выказваем глыбокае спачуванне родным і блізкім.

ВЫКАНКОМ ЦЭНТРАЛЬНАЙ РАДЫ БСДГ

ДЛЯ ХРЫСТА; КАСЦЁЛА І БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

7 лістапада ў Менску адбыўся устаноўчы Сойм Задзіночання каталіцкай моладзі Беларусі. На Сойм сабраліся прадстаўнікі з 12 гарадоў і мястэчак краіны. У працы Сойма ўдзельнічалі айцец Міхал Сапель — капелян Беларускай Каталіцкай Грамады, сп. Фелікс Янушкевіч — старшыня БГК, сакратар БГК сп. Алесь Бяляцкі, якія прывіталі сход. Пасля непрацяглай дыскусіі адбылося прыняцце шэрагу дакументаў. Між імі: Часовае палажэнне аб дзейнасці ЗКМБ і заява Сойма, з якіх вынікае, што Задзіночанне — гэта грамадскае, культурна-асветніцкае згуртаванне моладзі каталіцкага веравызнання і ўтвараецца яно з мэтаю пашырэння хрысціянства ва ўсіх галінах жыцця, адраджэння каталіцкага касцёла Беларусі, ды дапамогі моладзі ў пошуках ісціны. ЗКМБ будзе дзейнічаць пад апекаю беларускага святога Андрэя Баболі з прынцыпам «Для Хрыста, Касцёла і Бацькаўшчыны». Будзе існаваць друкаваны орган — часопіс «Рыцар Беззаганнай». Напрыканцы Сойм абраў Раду каардынатараў, у якую ўвайшлі прадстаўнікі суполак, а таксама старшыню Рады і галоўнага рэдактара часопіса. Наперадзе руплівая штодзённая праца на хвалу Бога і Бацькаўшчыны.

Калі хто зацікавіўся дзейнасцю Задзіночання, звяртайцеся, калі ласка, па тэлефоне ў Менску 27-04-67.

Кірыла ЛУЦКІ.

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАЎ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ

АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасад прафесарска-выкладчыцкага саставу (для тых, хто мае мінскую прапіску)

Кафедра замежных моў —

ст. выкладчык (англійская мова)—1;

ст. выкладчык (руская мова для замежных студэнтаў) — 1.

Кафедра драўляных духавых інструментаў —

дацэнт (кларнет)—0,5.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.

Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030 г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

МАРТЫРАЛОГ БЕЛАРУСІ

ВУЧОНЫ-ПЕДАГОГ Іван САМКОВІЧ

Сёння многа вядома пра вынішчэнне нацыянальнай інтэлігенцыі, якое распачалося ў Беларусі ў канцы 20-х гадоў. Вернуты імёны пісьменнікаў, мовазнаўцаў, краязнаўцаў, акцёраў, дзяржаўных дзеячаў... Пакрыху пішацца трагічны летапіс беларускага сялянства. Найменш, бадай, вядома, як крывавы малох сталіншчыны прайшоўся па нацыянальна свядомых педагогах усіх рангаў, пачынаючы ад Наркамата асветы Беларусі і канчаючы глухімі вёсачкамі. І гэта невыпадкова, бо праз настаўнікаў нацыянальная ідэя ішла ў самыя народныя гушчы, у самыя аддаленыя і глухія куточкі Беларусі.

Сярод тысячаў рэпрэсіраваных педагогаў — настаўнік і вучоны-метадыст, адзін з арганізатараў беларускай школы Іван Карлавіч Самковіч.

І. Самковіч нарадзіўся ў 1889 годзе ў вёсцы Навікі на Дзісненшчыне (цяпер Бешанковіцкі раён Віцебскай вобласці). У 13 гадоў застаўся круглым сіратою і пайшоў на свой хлеб. Спачатку працаваў у сваім валасным упраўленні, а затым хлапчуком у земскага начальніка ў Бешанковічах. Потым паступіў у Маладзечанскую настаўніцкую семінарыю (1904—1908), дзе заводзіць сяброўства з І. І. Пратасевічам, з якім пазней доўгія гады будуць яднаць не толькі дружбацкія пачуцці, але агульнасць навуковых інтарэсаў.

Пасля заканчэння семінарыі малады настаўнік шэсць гадоў працуе ў пачатковай школе спачатку ў вёсцы Дзікушкі на Віленшчыне, а затым у Вільні. У ім жыла прага вучыцца, і ў 1914 годзе Іван Самковіч становіцца студэнтам Віленскага настаўніцкага інстытута, сумяшчаючы вучобу з працаю ў школе, бо пад той час ужо меў сям'ю.

У час першай сусветнай вайны Віленскі настаўніцкі інстытут быў эвакуіраваны ў Самару. Так І. Самковіч апынуўся ў глыбіні Расіі. Тут ён закончыў інстытут, тут нарадзілася дачка Тамара, тут распачалася навуковая праца як вучонага-педагога. У 1920 годзе ўрад БССР звернецца да ўраджэнцаў Беларусі — вучоных, літаратараў, педагогаў, увогуле культурных дзеячаў — з заклікам вярнуцца на радзіму. Адначасна адпаведны зварот быў накіраваны ўрадам РСФСР і УССР. Тыя пайшлі насустрач. У ліку адкамандзіраваных у Беларусь з Самары і быў Іван Самковіч. Пераязджае ён у г. Магілёў, дзе працуе інспектарам губернскага камітэта асветы, сумяшчаючы гэтую працу з педагагічнай дзейнасцю ў школе, на курсах па ліквідацыі непісьменнасці, у сіроцкіх дамах.

Праз тры гады І. Самковіча як педагога, які меў вопыт працы ў даследчай школе, адклікаюць у Мінск у Цэнтральную даследчую школу Наркамата асветы БССР, якая дзейнічала пры Белпедтэхнікуме. У хуткім часе І. Самковіч узначаліў гэтую навучальную ўстанову. Тут ён і пачынае актыўна займацца праблемамі методыкі выкладання беларускай мовы і літаратуры ў школе, становіцца актыўным аўтарам часопіса «Асвета», а потым і членам рэдкалегіі. Сам уключаецца ў распрацоўку беларускіх чытанак для пачатковай школы, падручнікаў па беларускай мове і літаратуры, праграмы па нацыянальным слоўным мастацтве для сямігадовай школы, ФЗУ, рабфаку.

Час працы І. Самковіча (1923—1929 гг.) у Цэнтральнай даследчай школе характарызуецца творчай актыўнасцю і плёнам. Выходзіць пяць выданняў чытанкі для IV класа «Наш сцяг» (у сааўтарстве з І. І. Пратасевічам і Л. М. Гарбацэвічам), чатыры выданні падручніка па беларускай літаратуры для V—VI класаў «Родныя шляхі», якія выходзілі то пад адной вокладкай, то асобнымі кніжкамі (сааўтар І. І. Пратасевіч), некалькі выданняў падручнікаў па беларускай мове «Граматыка беларускай мовы ў нагляданнях і практыкаваннях», «Сінтаксіс беларускай мовы ў нагляданнях і практыкаваннях і тэхніка пісьмовай мовы» (абедзве ў сааўтарстве з І. І. Пратасевічам). Плённа працаваў вучоны і над метадычнымі даследаваннямі. У 1928 годзе выходзіць яго праца «Заданні па беларускай літаратуры для V, VI, VII класаў», а праз год, у час разгулу вульгарнага атэізму — «Антырэлігійнае выхаванне ў школе другога канцэнтру школ-сямігодак» (у складзе аўтарскага калектыву). Згадваюцца яшчэ працы «Методыка комплекснага выкладання», «Рэлігія ў беларускай мастацкай літаратуры». На сённяшні дзень, аднак, яны пакуль што не ўведзены ў навуковы ўжытак.

І. Самковіч актыўна працаваў у Навукова-метадалагічным камітэце Наркамасветы БССР. У 1928 годзе яго прызначаюць вядучым рэцэнзентам праграм, падручнікаў, метадычных дапаможнікаў па беларускай мове і літаратуры для школ розных тыпаў. На яго рахунак трэба яшчэ дадаць і праграму па беларускай літаратуры для V—VII класаў, створаную сумесна з І. Пратасевічам, у якую аўтары ўвялі ў VII класе старажытную беларускую літаратуру і фальклор. На жаль, гэтыя два раздзелы не былі ўхвалены Навукова-метадалагічным камітэтам.

І. Самковіч вылучаўся незвычайнай працавітасцю. Навукова-даследчую дзейнасць ён сумяшчаў яшчэ і з выкладаннем на рабфаку пры БДУ. Калі распачалася кампанія супраць так званых нацдэмаў, І. Самковіч звальняецца з працы ў Цэнтральнай даследчай школе і становіцца выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры на рабфаку.

Пачаўся цяжкі перыяд для вучонага. На старонках педагагічнага друку з'яўляюцца разгромныя рэцэнзіі, якія па сваёй сутнасці былі палітычнымі даносамі, дзе падручнікі па літаратуры ацэньваюцца як шкодныя і варожыя. У першым нумары часопіса «Камуністычнае выхаванне» за 1930 год было змешчана выступленне П. Савіча «Супраць шкодных кніжак (з поваду выхаду кніжкі «Наш сцяг» — чытанка для 4 курсу сямігодак, выданне 5-е, 1929 г.)», якое прадвызначыла лёс І. Самковіча. Трагедыя адбудзецца, але крыху пазней. «Школы сацыяльнага выхавання, для якой прызначана гэтая ў вельмі значнай ролі кулацкая і нацыяналістычна-дэмакратычная «Чытанка» і якая (школа) праглынула іх паўсотні тысяч экземпляраў, павінна быць выратавана ад падобных кніжак, і, як найхутчэй, ад той, якая разбіралася», — лютуе П. Савіч. У рэдакцыйным артыкуле «На арэну класавага змагання» Л. Бэндэ (на той час рэдактар часопіса «Камуністычнае выхаванне») у другім нумары за 1930 год паўтарае фактычна тое ж самае, не называючы прозвішчаў: «Падручнікі і праграмы для школ усіх тыпаў цягнуць нас назад, тармозяць пераможны рух сацыялізму..., прасякнуты больш лібералізмам, чым пралетарскай ідэалогіяй».

За І. Самковічам пачынаецца слежка. Хмары над галавою вучонага згушчаліся. У 1933 годзе на І. Самковіча заводзіцца справа. Нагода была знойдзена: непрыхільнае стаўленне да сталінскіх пастаноў аб школе 1930—1933 гг., арышт пляменніка, маладога вучонага-біёлага, які раней перабег польска-савецкую граніцу, закончыў у Мінску універсітэт і распачаў навуковую працу. Абвінавачванне традыцыйнае — нацдэм. Як толькі пляменнік апынуўся ў Мінску, ім апекаваўся Іван Карлавіч, даў прытулак у сваёй хаце. У 1933 годзе неяк абышлося. А праз два гады — новая справа. Зачэпка была знойдзена, бо выказваўся, што рабфакаўцам трэба вучыцца днём, у больш спрыяльны час, які аддаецца на мітынгі, прафсаюзныя і камсамольскія сходы. Зноў абмеркаванне і пастанова: звольніць з працы з забаронаю педагагічнай дзейнасці. Пазней пастанова была змякчана, другая яе частка знята. І. Самковіч разумеў, што дабром гэта скончыцца не можа. Ён звяртаецца ў Наркамат асветы БССР з просьбаю дазволіць выехаць за межы рэспублікі. Дазвол быў атрыманы. У тым самым годзе ён з сям'ёю (у Мінску нарадзіўся яшчэ сын Уладзімір) пераязджае зноў у Самару.

Напачатку здавалася, што бяда мінулася. І. Самковіч уладкоўваецца на працу ў педінстытут, хутка дасягае там прызнання: працуе спачатку асістэнтам на кафедры мовазнаўства, затым намеснікам дэкана факультэта мовы і літаратуры. Аднак 17 сакавіка 1938 года раптоўна быў арыштаваны. Як паведаміла Самарскае ўпраўленне Міністэрства бяспекі Расійскай Федэрацыі, там захоўваецца справа І. Самковіча і яго ўласны архіў. З яе вынікае, што спачатку вучонаму-педагогу інкрымінавалі контрнацыяналістычную дзейнасць, пазней абвінавачванне змянілі на шпіянаж у карысць Польшчы (зачэпка была: у Заходняй Беларусі засталіся браты і сёстры, іншыя сваякі). І. Самковіч прабыў пад арыштам без некалькіх дзён чатыры месяцы. 13 ліпеня 1938 года (як сведчыць заключэнне медыкаў) ён памёр у турэмнай бальніцы ад хранічнага каліту і справа яго была спынена. Вучонага-педагога не стала ў самым росквіце творчых сіл — на 46 годзе жыцця.

На жаль, так званай «справы» Івана Карлавіча Самковіча пакуль што ў Беларусі няма, таму даводзіцца рабіць высновы па надзвычай лаканічных адказах Самарскай службы бяспекі. Будзем спадзявацца, што матэрыялы пра І. Самковіча вернуцца на радзіму.

І. ГЕРМАНОВІЧ,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт БДУ;

В. ЛЯШУК,
кандыдат педагагічных навук, прафесар Берасцейскага педінстытута.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

Прыйшоў Пакроў з усім дабром

Прыгожы кастрычніцкі дзень, дзень Святога Пакрова прынёс мсціслаўцам светлую падзею — адрадзілася свята, якое народ спраўляў са старажытных часоў. Гэта адно з асноўных свят восеньскай пары, з якім звязвалася ўяўленне пра заканчэнне работ у полі. Праваслаўная царква само слова тлумачыла літаральна: пакроў (пакрывала) Божай Маці, як знак дапамогі Прачыстай усяму пакутуючаму свету.

Ідэя адрадзіць Пакровы належала работнікам Магілёўскага абласнога навукова - метадычнага цэнтра, яе падтрымала кіраўніцтва абласнога ўпраўлення культуры, і выбар паў упершыню справіць яго на Мсціслаўшчыне. Рыхтавалася свята сумесна з праваслаўнымі святарамі, але каб яно мела сапраўды традыцыйную аснову, магіляўчане звярнуліся па дапамогу ў Беларускі інстытут праблем культуры. Так вялася сумесная творчая, навуковая і арганізацыйная праца падрыхтоўкі.

Урачыстая сустрэча Патрыяршага экзарха ўсяе Беларусі, мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Філарэта, архіепіскапа Магілёўскага і Мсціслаўскага Максіма, Боская літургія ў Аляксандра-Неўскім кафедральным саборы адкрылі свята.

Парадаваў жыхароў багаты кірмаш, тэатралізаваныя кірмашовыя забавы Несцеркі і Цярэшкі, гульнявыя праграмы, фальклорныя замалёўкі.

Даспадобы прыйшліся і «Пакроўскія пачастункі» — хатнія стравы, прыгатаваныя сельскімі гаспадынямі, хлеб хатняга гатунку, а таксама «Агапа» — святочны стол для брацкай трапезы, які спраўляўся ў канцы службы.

Аб гістарычных рэлігійных і народных каранях свята, яго звычаях, павер'ях, прыкметах, прысутныя даведаліся з размовы - дыялога, у якім прынялі ўдзел духоўныя асобы, навуковыя супрацоўнікі Мсціслаўскага музея, старэйшыя жыхары — жывыя сведкі існавання традыцыі.

У самы разгар святкавання пасля заканчэння службы ў царкве адбыўся ўрачысты малебен на плошчы, у час якога былі асвечаны ўсе восеньскія дары.

Так паядналіся гармонія царкоўнай і народнай традыцыі, узятай з працоўнага побыту і жыцця прыроды.

В. БАСЬКО.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў; Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-19-65; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Нумар падпісаны ў друк 19.11.92 у 18.10.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 18068 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12